

UNIVERZITA KARLOVA

Fakulta humanitních studií

Jan Bubanec

Dobrovolná služba vlasti – zájem o vstup do aktivní zálohy AČR v době krize

Bakalářská práce

Vedoucí práce:

Mgr. et Mgr. Markéta Zandlová, Ph.D.

Praha

2023

[TATO STRANA ZÁMĚRNĚ PONECHÁNA PRÁZDNÁ]

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem práci vypracoval samostatně. Všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány. Práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu. Dále dávám svolení k tomu, aby tato práce byla zpřístupněna v příslušné knihovně UK a prostřednictvím elektronické databáze vysokoškolských kvalifikačních prací v depozitáři Univerzity Karlovy a používána ke studijním účelům v souladu s autorským právem.

V Praze dne 5. května 2023

Jan Bubanec

Poděkování

Na prvním místě bych rád poděkoval za příkladné vedení této bakalářské práce vedoucí Mgr. et Mgr. Markétě Zandlové, Ph.D. Vážím si její odborné práce, lidského přístupu, cenných rad, které mi v průběhu vzniku této práce dávala a trpělivosti, kterou se mnou měla. Dále bych chtěl poděkovat všem svým informátorům, se kterými jsem prováděl rozhovory a celé druhé čteně za možnost zúčastněného pozorování. Za poskytnutí prostoru k provedení rozhovorů děkuji prap. Třeštíkovi, pomocnému instruktorovi KZP VeV-Va ve Vyškově. Poděkování patří také Mgr. Hedvice Novotné, Ph.D. a PhDr. Daně Bittnerové, CSc. z katedry sociální a kulturní antropologie, za kvalitní provedení diplomního semináře, které přispělo ke vzniku práce. Na posledním místě nesmím opomenout tradičně poděkovat ani rodině a přátelům za podporu, které se mi dostávalo.

ABSTRAKT

V souvislosti s probíhající válkou na Ukrajině prudce stoupá zájem lidí o službu v Aktivní záloze či absolvování Dobrovolného vojenského cvičení. Ve své bakalářské práci se tak zaměřuji na motivace uchazečů o tuto službu. Hlavním výzkumným cílem je zjistit jaké jsou jejich představy o armádě a objasnit jejich motivace v souvislosti s blízkostí potenciálního ohrožení, čehož se budu snažit dosáhnout prostřednictvím kvalitativního výzkumu metodami analýzy polostrukturovaných rozhovorů, zúčastněného pozorování, analýzy sociálních sítí a sekundárních dat. V práci přináším přehled dosavadního výzkumu a představuji koncepty, kterými lze institut Aktivní zálohy nahlížet, především koncept responzibilizace a transmigrace. Práce tak vydává ucelený obraz o daném jevu.

Klíčová slova:

aktivní záloha, dobrovolné vojenské cvičení, služba vlasti, vlastenectví, motivace, armáda, občanství, dobrovolnictví, transmigrace, responzibilizace, válka na Ukrajině

ABSTRACT

In my bachelor thesis I focus on the motivations of candidates for service in the Active Reserve or for completing the Voluntary Military Exercise. In the context of the ongoing war in Ukraine, people's interest in service is rising sharply. Thus, the main research objective is to shed light on the motivations for serving in the military in the context of proximity to potential threats, which I will seek to achieve through qualitative research methods of semi-structured interview analysis, participant observation, social network analysis and secondary data. In this thesis, I provide an overview of existing research and introduce concepts through which the Active Reserve Institute can be viewed, especially the concepts of responzibilization and Reserve soldiers as Transmigrants. The thesis thus gives a comprehensive picture of the phenomenon.

Keywords:

active reserve, voluntary military exercises, service to country, patriotism, motivation, army, citizenship, volunteering, transmigration, responzibilization, war in Ukraine

OBSAH

Úvod.....	- 7 -
1 Služba vlasti – dobrovolná občanská participace.....	- 9 -
1.1 Vymezení dobrovolnictví.....	- 11 -
1.2 Občanská společnost a idea „vojáka-občana“	- 12 -
1.3 Idea „vojáka-občana“	- 14 -
2 Stát a národ.....	- 15 -
2.1 Vlastenectví a nacionalismus	- 17 -
2.2 Evropanství.....	- 18 -
3 Aktivní záloha Armády České republiky	- 19 -
3.1 Základní prvky	- 19 -
3.2 Zahraniční paralely.....	- 23 -
3.3 Stručná historie, současnost a budoucí výhled.....	- 24 -
3.4 Propagace a rekrutace.....	- 27 -
3.4.1 Stereotypní představy – problém a výzva zároveň.....	- 30 -
4 Teoretické koncepty pojímající Aktivní zálohu	- 31 -
4.1 AZ jako dobrovolná služba vlasti.....	- 31 -
4.2 AZ jako demokratická kontrola armády.....	- 32 -
4.3 AZ jako pomezí dvou světů – koncept transmigrace	- 35 -
4.4 AZ jako možný důsledek responsabilizace.....	- 37 -
5 Motivace pro vstup do Aktivní zálohy	- 39 -
5.1 Dosavadní poznání	- 39 -
5.1.1 Hrozba na obzoru, aneb touha „být u toho“	- 41 -
Empirická část.....	- 44 -
6 Metodologie	- 44 -
7 Analýza a interpretace dat	- 48 -
7.1 „Něco visí ve vzduchu“ – přítomnost války na cvičení	- 48 -
7.2 Odkud plyne povědomí o AZ/DVC	- 50 -
7.3 Představy o vlasti	- 55 -
7.4 Představy o armádě	- 58 -
7.4.1 Stereotypní představy	- 60 -
7.4.2 Vliv krizí na obraz armády	- 61 -
7.4.3 „Třetí režim“ a symbolická funkce armády.....	- 63 -
7.4.4 Práce s asociacemi.....	- 65 -
7.5 Motivace pro vstup do AZ / absolvování DVC.....	- 66 -
7.5.1 Vliv responsabilizace	- 70 -
7.6 Armáda na přechodu k otevřenosti.....	- 71 -
7.6.1 Dvojitý život záložníků.....	- 73 -
7.6.2 Armáda jako referenční skupina.....	- 74 -
8 Shrnutí výsledků a diskuse	- 76 -
Závěr	- 79 -
Seznam použitých zdrojů.....	- 81 -
Seznam obrázků.....	- 88 -
Seznam grafů	- 88 -
Seznam tabulek.....	- 88 -
Seznam příloh	- 88 -
PŘÍLOHA Č. 1	- 89 -
PŘÍLOHA Č. 2	- 90 -

ÚVOD

Tato bakalářská práce zpracovává téma motivací pro vstup do Aktivní zálohy AČR či absolvování Dobrovolného vojenského cvičení. Jak vyplývá z názvu práce, má tato služba blízko fenoménu dobrovolnictví. Na konci názvu dovětek „v časech krize“ napovídá, že se snažím o zachycení konkrétního časového období, a to v čase války na Ukrajině, kdy jsme byli v Česku svědky nebývalého zájmu občanů o vstup do AZ či absolvování dobrovolného vojenského cvičení.

Aktivní záloha armády hlásí enormní zájem uchazečů. Podobné titulky jako je tento jsme mohli vídat na předních stranách tisku i hlavních zpravodajských portálech na internetu. Od začátku války na Ukrajině, kdy v únoru roku 2022 vstoupily jednotky Ruské federace na ukrajinské území, zažívá armáda nepřetržitý zvýšený zájem občanů o bezpečnostní problematiku. Počet uchazečů o aktivní zálohu stoupl až desetinásobně, dobrovolné vojenské cvičení je na tom podobně. Armáda získala za vojenskou pomoc Ukrajině velké finanční dary od USA, poprvé od vstupu do ČR do Severoatlantické aliance vláda letos schválila dvouprocentní výdaj HDP na obranu. Nacházíme se tedy v určitém smyslu přelomovém období, které je vhodné podrobit akademickému výzkumu.

V první části práce nejprve přinesu rozsáhlý přehled teoretických konceptů, které jsou spjaty s institutem Aktivní zálohy, jako jsou *vlast, vlastenectví, nacionalismus, občanská společnost*. Dále přináším přehled dosavadních způsobů pohledu na vojáky AZ jako je koncept vojáka-občana, či novější pohled voják AZ jako transmigrant. V rámci teoretické části dále srovnávám celkem čtyři koncepty, kterými lze uchopit činnost AZ a těmi jsou *dobrovolnictví, demokratická kontrola ozbrojených sil, transmigrace a rezponzibilizace*. Na závěr teoretické části předkládám výsledky dosavadních výzkumů motivací pro službu.

Hlavním cílem práce je osvětlit otázku *Proč lidé vstupují do AZ / absolvují DVC právě v této době krize?* Dále jsem stanovil dílčí podotázky *Jak uchazeči vnímají armádu, AZ, DVC a jaká je představa jejich nejbližších? Jak uchazeči konceptualizují přechod mezi civilním a vojenským prostředím? Za účelem výzkumu jsem se rozhodl zúčastnit téměř dvouměsíčního Dobrovolného vojenského cvičení, to znamená, že jsem byl tzv. insider a byl jsem součástí zkoumaného terénu. Využil jsem metod kvalitativního výzkumu jako jsou polostrukturované rozhovory s účastníky Kurzu základní přípravy pro AZ a DVC ve Vyškově, analýzu sociálních sítí a náborových materiálů armády, analýzu sekundárních dat, které se vážou k tématu a terénní poznámky ze zúčastněného pozorování.*

Analytickou část práce jsem strukturoval chronologicky – tak jak vede cesta uchazečů o službu. Nejprve jsem tedy zkoumal odkud plyne povědomí o AZ/DVC a jaké kanály ke své propagaci armáda využívá. Následně jsem se projektivními a asociačními technikami zaměřil na to, jaké představy mají informanti o vlasti, armádě a o tom, jakou roli by měla ve společnosti zastávat, o AZ a DVC. To všechno proto, abych určil, zda se pojmový a konceptuální rámec, se kterým ve své propagaci armáda pracuje, shoduje s hodnotovým nastavením potenciálních uchazečů.

Kvalitativní strategie výzkumu spolu s vhodně volenými otázkami otevřených polostrukturovaných rozhovorů vedly k získání hlubokého poznání emické perspektivy dotazovaných, díky čemuž bylo možné detailně zmapovat motivace, které je k jejich rozhodnutí sloužit v AZ / absolvovat DVC přivedly. Na závěr svá zjištění ukotvuji v teoretickém zázemí. Práce rovněž obsahuje řadu podnětů na další akademický výzkum a pokračující vědecké bádání. Upozorňuji, že všude, kde se v práci hovoří o vojácích, vztahují se data na vojáky i vojákyně. V zájmu zachování čitelnosti textu jsem se však uchýlil k užití generického maskulina.

Pro zmapování tohoto tématu jsem se rozhodl po tom, co jsme po začátku ruské invaze na Ukrajinu zaznamenali nárůst zájmu o vstup do armády, v mnoha médiích byl narativ obrany vlasti na prvních místech a důraz byl kladen i na obrannou politiku naší země – důsledek můžeme vidět např. v tom, že po několika letech začne ČR vydávat slíbená 2 % HDP na obranu. Potom, co jsem se sám zúčastnil DVC jsem se rozhodl rovněž vstoupit do aktivní zálohy. Služba v AZ je pro mě mimo jiné možností využití volného času, a místem kde čerpám nové znalosti a zkušenosti v oblastech, s kterými bych se v civilním životě nesešel. Vedlejší ambicí práce je rovněž přispět ke zmírnění stereotypních představ o vojácích AZ, kteří jsou často terčem předsudků, což komplikuje jejich už tak nelehkou službu vlasti, ke které se dobrovolně přihlásili.

1 SLUŽBA VLASTI – DOBROVOLNÁ OBČANSKÁ PARTICIPACE

„Chtěl jsem být připraven pomoci v případě krize – mít základy něčeho, co snad nikdy nebudu potřebovat, ale je lepší to znát – a tím být připraven.“

Vojín č. 3

V této bakalářské práci budu s pojmem *služba vlasti* pracovat především z pohledu obrany, nicméně je tento pojem všeobecně chápán rovněž v souvislosti s politikou, kdy je výkon veřejné funkce rovněž pojímán jako služba vlasti, resp. služba státu. Ačkoliv byla na toto téma věnována již řada akademických prací (výběrem např. Burian, 2012; Čavrnichová, 2012; Komendová, 2014; Pecha, 2019; Stehlíková, 2018), či nejnověji *Armáda České republiky: Motivace sloužit vlasti* (Černá, 2022), žádná z nich si neklade za cíl definovat, co vlastně služba vlasti znamená a vychází se z obecného povědomí, kdy je služba vlasti spojována především s obranou.

Možný původ tohoto sousloví přináší Kiliás (2017), který podává historicko-sociologickou analýzu válek, armád a jejím proměnám v kontextu států a národů. Ve středověku byla ozbrojená síla složená z rytířů, kteří byli v podřízeném postavení – ve službě svého panovníka. Postupným vývojem se armáda začala stávat byrokratickou institucí, docházelo k unifikaci a disciplinaci vojáků, kteří se vznikem národních států sloužili zájmům národa a státu. Do národních dějin se tak propsaly války a v kolektivní paměti přetrvává víra v klíčový význam lásky k národu (vlasti) jako nutné podmínky úspěšného boje s nepřítelem, a zachování vlastního národa. V některých obdobích se pak láska k vlasti projevuje právě službou v armádě – ať už tou základní povinnou a následným zařazením do zálohy, či v pozdějších dobách členstvím v profesionální armádě (Kiliás, 2017).

V této práci se tedy budu věnovat tématu služby vlasti prostřednictvím výkonu vojenské služby. Jelikož je v České republice od roku 2005 plně profesionální armáda, máme tedy vojáky z povolání, pro které je „služba vlasti“ v podstatě zaměstnáním se vším, co k tomu patří. Jelikož v této práci nahlížím službu vlasti jako formu *dobrovolné* občanské participace, budu se soustředit na ty, kteří převzali brannou povinnost dobrovolně, a to v českém prostředí znamená vojáci v Aktivní záloze (dále jako „AZ“), a občané, kteří projeví zájem absolvovat jednorázové Dobrovolné vojenské cvičení (dále jako „DVC“). Více tyto formy občanské participace na obraně rozebírám v příslušné samostatné kapitole.

Podle § 14 zákona č. 219/1999 Sb. o ozbrojených silách ČR (2022) jsou členové ozbrojených sil, tedy z pravidla vojáci, využíváni nejen k přípravě na obranu České republiky proti vnějšímu napadení, ale rovněž v případě potřeby k plnění dalších úkolů, výběrem například: „*k plnění úkolů Policie České republiky, pokud síly a prostředky Policie České republiky nebudou dostatečné, k záchranným pracím při pohromách a k plnění humanitárních úkolů civilní obrany*“. V tomto světle tedy můžeme službu vlasti vnímat rovněž jako určitou formu pomoci, jelikož v době míru bude AČR využívána právě pro tyto účely.

Představa služby vlasti jako dobrovolné pomoci v krizích nabízí otázku, kde se může občan v případě zájmu angažovat. V tomto případě bude účelné rozlišit pomoc jednorázovou, která může vzniknout právě v důsledku živelných pohrom či jiných katastrof a s nezbytnými záchrannými pracemi a pomoc dlouhodobou, která bude kromě pomoci samotné obsahovat i systematickou přípravu na ni.

V prvním případě funguje institut takzvaných *spontánních dobrovolníků* (anglicky: „spontaneous volunteers“ a „emerging volunteers“). Fenoménu dobrovolnictví se věnovali například Frič & Pospíšilová (2010), spontánní dobrovolnictví pak ve svojí práci široce zkoumal např. Smejkal (2018), podle kterého jsou tyto lidé nutně záhy po začátku záchranných prací koordinováni zasahujícími složkami a případně částečně integrováni do neziskových organizací, které na místě pomoc poskytují.

Některé z těchto organizací si budují základnu dobrovolníků, kterým poskytují školení (například první pomoci aj.) a jsou vyvoláni v případě nějaké krize. Rozlišujícím prvkem v tomto případě může být právě jedno-rázovost či spíše nárazovost pomoci, která se uskutečňuje v případě potřeby a v systematické přípravě dobrovolníků (například v podobě aktivní zálohy armády), kteří jsou v době klidu (x krize) a míru (x války) pravidelně cvičeni a trénováni. Někteří autoři (např. Frič & Pospíšilová, 2010) zmiňují rozlišení dobrovolnictví na formální a neformální. V tom případě neformálními dobrovolníky budou právě spontánní dobrovolníci, o kterých píše Smejkal (2018), formálními pak všichni dobrovolníci, kteří jsou zařazeni pod některou z organizací. V našem případě právě vojáci v aktivní záloze.

Jaké možnosti tedy nabízí stát občanům v době klidu a míru, chtějí-li se participovat na obraně, jaké jsou institucionální možnosti jejich uplatnění? Kromě již zmíněné aktivní zálohy je snad jedinou alternativou angažovat se v některé z jednotek sboru dobrovolných

hasičů. Právě ty, vedle toho, že mají dobrovolnost zanesenou přímo v názvu, mají podle § 29 zákona č. 133/1985 Sb. o požární ochraně (2022) mimo jiné za úkol provádět záchranné práce při živelních pohromách a jiných mimořádných událostech. Zákon rovněž myslí na jejich výcvik, odbornou přípravu a nevynechává ani preventivní zdravotní prohlídky. Jedná se tak o jedinou institucionální, státem zřizovanou alternativu k Aktivní záloze.

1.1 Vymezení dobrovolnictví

Dobrovolnictví, coby společenský fenomén můžeme v jistých podobách sledovat ve většině vyspělých společnostech (např. Frič & Pospíšilová, 2010; Komendová, 2014; Smejkal, 2018). Při hledání definic se naráží na odlišné podoby v jednotlivých zemích, v České republice dobrovolnictví vymezuje zákon č. 198/2002 Sb. o dobrovolnické službě (2014). Studie Tošnera (2014), která byla vytvořena pro účely novelizace tohoto zákona dobrovolnictví definuje:

„Veřejně prospěšné dobrovolnictví je vědomá, svobodně zvolená činnost ve prospěch druhých, kterou poskytují občané bezplatně. Dobrovolník dává vědomě část svého času, energie a schopností ve prospěch činnosti, která je časově i obsahově vymezena. Dobrovolnictví může být profesionálně organizováno, aniž by ztratilo svoji spontaneitu. Je pravidelným a spolehlivým zdrojem pomoci pro občana či organizaci, která s dobrovolníky spolupracuje a zároveň zdrojem nových zkušeností, zážitků i příležitostí pro osobní růst dobrovolníků.“ (Tošner, 2014). Tato definice se zdá být vhodná i v kontextu služby v Aktivní záloze, a dokonce v sobě zahrnuje post-materiální motivace, které představuje Zetocha (2007) ve své práci a která může být jednou z motivací pro vstup právě do aktivní zálohy.

Prvku dobrovolnictví se věnuje Stejskal (2015) svém článku: *Dobrovolná občanská participace při zajišťování obrany: Koncept, zkušenosti a perspektivy*, kde jmenuje pět kritérií pro stanovení dobrovolného zapojení občanů na obraně státu, a to *dobrovolnost* (proti donucení – např. povinná vojenská služba), *neziskovost* (proti ziskovosti), *občanství* (chápané široce jako příslušnost k politické či územní entitě, v protikladu s před-sociálním individuem chránící svůj holý život a střechu nad hlavou), *inkluzivní pojetí obrany* (proti exkluzivní ochraně „jen pro někoho“) a *legitimitu*, resp. *legalitu* (tedy taková služba, která směřuje k uspokojení veřejných zájmů a je v souladu s právem).

Zaměřím se na problematický prvek *neziskovosti*, ten může být v případě aktivní zálohy, která je finančně kompenzovaná, vnímá jako konfliktní. Jak zmiňuje Komendová (2014), i z manuálu Mezinárodní organizaci práce je patrné, že „*je přípustná určitá podoba peněžní nebo jiné úhrady, aniž by to narušovalo tento prvek definice*“ (International Labour Office, 2012: 12-13). Stejskal (2015) se s prvkem (ne)ziskovosti vyrovnává tak, že vyřazuje ty činnosti, které lze charakterizovat jako výkon zaměstnání, nebo ty, které směřují *primárně* k tvorbě zisku. Rozhodující tedy je, zda se jedná o primární zdroj příjmu daného jedince. Z toho můžeme odvodit, že členství v Aktivní záloze lze považovat za akt dobrovolnictví, jelikož charakter této služby vylučuje, aby byl pro členy primárním zdrojem jejich příjmu.

Otázkou samozřejmě zůstává, do jaké míry se do této služby v AZ člověk pouští čistě z altruistických motivů, protože za tím může vyjma čistého altruismu stát mnoho dalších proměnných jako například náboženské přesvědčení, prestiž, výhody v zaměstnání aj. Vyčerpávající přehled a další psychologické aspekty dobrovolnictví a altruismu nalezneme případně v práci Komendové (2014).

Další spornou otázku představuje Stejskalova binární opozice, kdy staví dobrovolnost proti povinnosti (zde především v souvislosti s fenoménem povinné vojenské služby). Pokud bychom se však na občanskou participaci podívali prizmatem responzibilizace, otevírá se otázka, do jaké míry je dobrovolná angažovanost projevem svobodné vůle a do jaké míry je sociálně podmíněna zvyšujícím se tlakem společnosti, a to především na úrovni sociálních a zdravotnických služeb. Více o tomto pohledu uvádím v kapitole číslo 3, kde pohledem responzibilizace nahlédnu právě službu v aktivní záloze.

1.2 Občanská společnost a idea „vojáka-občana“

Skovajsa (2010) uvádí, že občanská společnost je integrální součástí demokratického politického systému. Dále předkládá základní přehled definic a vymezení tohoto pojmu, které označuje jako „*složitě, a tedy ze zásady sporné, ale jelikož jsou důležité, nemůžeme se bez nich obejít*“ (Skovajsa, 2010, s. 64) a tak se nakonec omezuje na definici občanské společnosti jako „*prostoru svobodného jednání, sdružování a sebeorganizace občanů mezi rodinou, trhem a státem neformálního i formálního charakteru, které usilují o naplnění různých cílů*“ (ibid).

Jak zmiňuje Müller (2002), občanská společnost umožňuje širokou občanskou participaci občanů na věcech veřejných a ta tak může zajistit lepší politické rozhodování

a jeho zpětnou kontrolu občany. Participaci dále dělí na *politickou* ve smyslu přímé účasti občanů na vládě (například kandidaturou), a *občanskou* v širokém slova smyslu (ať už se jedná o účast na volbách, a tudíž občanskou angažovanost na veřejné správě, nebo další aktivity, které vedou k rozvíjení demokratické kultury, tedy i jisté formy aktivismu jako třeba sepisování petic, či účast na demonstracích).

Demokratický politický systém předpokládá aktivní občany, kteří se budou angažovat ve věcech veřejných, projevovat své názory a kultivovat tak demokratický systém (Mičienka, 2003). Newman a Tonkens přichází s tvrzením, že vyspělý liberální způsob vládnutí jde ruku v ruce s takovými změnami, které zdůrazňují aktivní občanství namísto závislosti na sociálním systému státu. Dále uvádějí, že aktivní občanství má tři související dimenze: „1) možnost rozhodovat o svých sociálních službách, 2) zvyšující se odpovědnost jednotlivců, rodin a komunit za sociální péči a za 3) podíl na utváření jednotlivých politik, jako je komunitní tvorba politiky a plánování služeb“¹ (Newman & Tonkens, 2011, s. 9).

Z těchto dimenzí vychází myšlenka, že jednotliví občané a místní komunity by měli převzít větší roli ve společnosti, pokud jde o vytváření blahobytu, zdraví a bezpečnosti, a neměli by očekávat, že blahobyt nebo sociální problémy vyřeší a zajistí sociální stát (Juhila et al., 2016). Právě v tom už můžeme spatřovat zvyšující se důraz na respozibilizaci občanů, a to právě i v oblasti bezpečnosti.

Vztah občanské společnosti a armády v České republice rozebírá např. Čavrnochová (2012), která si všímá antimilitaristických a pacifistických tendencí u části evropské společnosti. Ti mohou vnímat velkou hodnotovou propast mezi nimi a armádou, a proto ji vnímají negativně. Stejskal (2015) propojení občanské společnost s armádou vnímá ambivalentně. Na jedné straně se přímá zkušenost občanů s vojenskou službou kvůli postupné profesionalizaci armády vzdaluje a občanská participace na obraně je tak utlumena. Na straně druhé vnímá jakési obrození zájmu o bezpečnost ze strany občanů, což vnímá jako samostatný režim občanské participace a označuje jej za *aktivismus* v širokém slova smyslu jako „mluvení“ o obraně politice. Zmiňuje, že v České republice mají dlouhou tradici paramilitární organizace, které nejsou součástí ozbrojených sil, ale nesou jisté militární znaky, jako např. Sokol a sokolské uniformy. Nicméně Stejskal podotýká, že tyto organizace

¹ ‘choice’ in the marketplace of welfare services; extended responsibility for individuals, carers, families, and communities; and ‘participation’ in service delivery, policymaking, governance, and the polity.

mají v ČR spíše tradiční historické místo a od roku 1989 jejich praktický význam spíše upadá.

„Po roce 1989 v podstatě nedošlo k otevření významnějšího prostoru pro paramilitární aktivity, jež by vznikaly cestou bottom-up v rámci občanského, tedy soukromého sektoru. Kromě marginálních činností typu airsoftových klubů a klubů vojenské historie je celá dobrovolná občanská participace realizována uvnitř struktury veřejného sektoru – tedy Armády ČR. Jedinou konkrétní formu představuje institut aktivní zálohy“ (Stejskal, 2015, s. 124). Ve svém článku pak poukazuje na to, že právě vojáci aktivní zálohy mohou být jakýmsi spojením občanské společnosti a armády a přináší koncept transmigrace od Ben-Ari, Gazit a Lomsky-Feder (2008), který podrobně rozebírám v samostatné kapitole.

1.3 Idea „vojáka-občana“

Přehled proměňujících se konceptů vojáka v pohledu vojenské sociologie udává Čavrnichová (2012), kdy v průběhu druhé světové války literatura a mediální kultura vnímá a hovoří o *vojákově-bojovníkovi* (The Combat Soldier), v hledáčku jsou jejich bojové motivace a činy. Později v průběhu 60.-90. let se hovoří o *vojácích v základní vojenské službě* (The Common Soldiers), kde se pozornost ubírá směrem k poměrům v této povinné službě, důraz se v akademických pracích i literatuře klade vztahy a nerovnosti mezi nadřízenými a podřízenými z čehož dále pramení dodnes patrné stereotypy (srov. Červinková, 2006; Hlaváček, 2019).

Do dnešních dnů jsou pro Českou republiku relevantní dva teoretické koncepty, a to jsou *voják-profesionál* (The Professional Soldier) a *voják občan* (The Citizen Soldier). První z nich se zaměřuje na vojáky z povolání, klade důraz na manažerské řízení, civilní vzdělávání a vojenské vedení. Druhý je velmi aktuální koncept, který se objevuje v souvislosti s přeměnou původních vojenských organizací od institucionálních modelů směrem k zaměstnaneckým a vznikem post-moderních armád, které mají menší vazbu na národní stát a více pracují s občanskou společností (srov. Moskos, 2005; Zetocha et al., 2007).

Moderní konskripční armády s velkým množstvím vojáků až už v povinné službě či záloze, které byly spojená se vznikem národního státu a byly orientované na boj a na obranu, se postupem času přeměnily v armády post-moderní, což souviselo s globalizací a poklesem národních hodnot. Tyto armády jsou postaveny před nové výzvy jako jsou prolínání civilní

a vojenské sféry, pokles důrazu na rozdíly v hodnotách, změny charakteru misí – od vedení války ke konfliktům menší intenzity a humanitárním akcím, a další (Zetocha et al., 2007). Zetocha se dále zabývá nábořem nových rekrutů, a především zkoumá motivace, které stojí za rozhodnutím sloužit v dnešní armádě. Přináší koncept post-materiálních motivací, kterým se budu více věnovat v samostatné kapitole.

Jak naznačuje Moskos (2005), je velmi účelné koncept vojáka-občana vnímat právě na vojácích v aktivní záloze, kteří jsou skutečně napůl vojáky – a napůl občany. Vyzvedá roli vojáků v aktivních zálohách na mírových misích, kde mají větší morální kredit a ukazuje, že mají v armádách své pevné místo. Současně však upozorňuje na to, že vojákům v aktivní záloze není věnována systematická výzkumná pozornost. Zatímco u vojáků z povolání klesají motivace, které označujeme jako institucionální – tedy spojené s občanstvím a národním státem, a vzdalují se tak původnímu smyslu konceptu vojáka-občana směrem k vojákovi-profesionálovi (viz např. Čavrnichová, 2012; Kamenský, 2015; Stehlíková, 2018; Zetocha et al., 2007), u vojáků v aktivní záloze jsou stále velmi silné institucionální motivace a proto je tento koncept velmi živý. V další kapitole přiblížím, jak jakou roli hraje stát, národ, a především nacionalismus a vlastenectví v ozbrojených silách.

2 STÁT A NÁROD

Ernest Gellner (1993) ve své knize o národech a nacionalismu hovoří o národech jako produktu a podmínce nacionalismu. Vnímá tak obojí ve vzájemné vazbě v souvislosti s industrializací a odpoutáním lidu od původních vazeb jako vazby rodinné, náboženské a místní. Gellner tedy v nacionalismu vidí příčinu vzniku národů jako vhodnější organizační skupiny. Obecně však pojem národa velmi často splývá s pojmem *etnikum*. Podle Eriksena (2012) jsou obojí dynamické kategorie, které se v průběhu času mění a vyvíjí.

Zatímco etnicita se týká skupiny lidí, kteří sdílejí společný kulturní a jazykový původ, sdílejí hodnoty, zvyky a zkušenosti, národ je sociální konstrukcí, způsob, jakým lidé kategorizují a chápou svět (2012, s. 8). Eriksen také zdůrazňuje, že národní identita je často složitá a mnohojazyčná. Lidé v rámci jednoho národa mohou mít různé jazyky a kulturní zvyklosti, což je důsledek historických a geografických faktorů. Podle Eriksena je důležité rozlišovat mezi národem jako konstruktem a skutečnými společenstvími lidí, kteří sdílejí společné hodnoty a zkušenosti (Eriksen, 2007, 2008, 2012). V tomto pojetí pak může být Česká republika vnímána jako národnostě homogenní.

Definice státu jako takového se různí, podle Webera je stát lidským společenstvím, které si na určitém území nárokuje pro sebe monopol legitimního násilí. (Weber, 2009). Povšimněme si zde pro nás důležitého propojení státu a užití násilí. Vztah státu a užití násilí zkoumá např. Foucault (2000) ve své knize *Dohlížet a trestat*. Kiliás (2017) dokonce v některých případech vnímá válku jako historickou podmínku vzniku státu a k tomu dále píše:

„Násilí představuje nejelementárnější nástroj společenské kontroly. V západních společnostech bylo sice v této roli v důsledku pacifikačních snah státu, expanzi disciplinárních prostředků a zcivilizování společenských vztahů vytěsněno do dětských společenství či zločineckých skupin, přesto však zůstává základem společenského života a posledním argumentem institucí, jejichž úkolem je zajišťovat pořádek.“ (Kiliás, 2017, s. 46–47)

Do třetice je pro nás důležitým pojmem národní stát. Ten odpovídá představě, že státní hranice by měly odpovídat hranicím kulturním. Gellner (1993) opět zdůrazňuje roli nacionalistické ideologie, která musí obhájit argumenty pro spojení státního aparátu a etnickou ideologií, která zdůrazňuje společný původ příslušníků etnika. Jak upozorňuje Hroch (1999), některé národy (tak jako národ český) se však v minulosti nacházely ve stavu nevládnoucí etnické skupiny a netvořily státní pospolitost. V těchto případech byl vznik národního státu podmíněn národním hnutím (někdy též obrozením). Podle Gellnera i Hrocha se později v průběhu modernity stal národní stát jediným legitimním státním uspořádáním.

Hobsbawm & Kertzer (1992) pojí vznik národního státu s převezněním kontroly nad územím a soustavnou obrannou jeho hranic, kdy podstatnou roli hrají právě ozbrojené složky. Propojení národního státu a ozbrojených složek, v našem případě armády, je nyní zřejmé. „Při formování národního státu byly armády vnímány nejen jako nástroje moci, ale také jako jeden z institucionálních rámců národa. Pokud neexistovaly, národní aktivisté se často snažili vytvořit jejich náhradu – například již zmiňovaný Sokol v případě českého národa“ (Kiliás, 2017, s. 56).

2.1 Vlastenectví a nacionalismus

„*Vlast – to jsou pro mě lidi pohromadě, kteří sdílí stejný hodnoty.*“

Vojínka č. 1

Dva pojmy, které leží v názvu kapitoly spolu úzce souvisí, ačkoliv vlastenectví neboli patriotismus je pojmem mnohem starším, známým už z antiky. V Českých zemích sehrálo klíčovou roli v souvislosti s národními hnutími, kdy se vlastenectví stalo nástrojem odlišení od vládnoucího etnika. Za vlastence byli považováni ti, kteří se aktivně podíleli na utváření národa a podporovali české národní zájmy. Vlastenectví je nástrojem mobilizace národního uvědomění. Obecně je chápáno jako láska k zemi, ve které se člověk narodil a vedle toho i v souvislosti s etnickým a jazykovým programem národního hnutí (Hroch, 1999).

Pojem vlastenectví je v souvislosti s vojáky velmi relevantní, jelikož s jejich posláním bývá pevně spjat. Kiliás (2017, s. 59) uvádí, že masivní ztráty během světových válek přispěly k rozvoji heroického kultu sebeobětování a národní (vlastenecké) oběti, jehož projevem byl mimo jiné rozvoj vojenských hřbitovů a vznik hrobů neznámých vojáků. A jinde píše: „Kolektivní paměť přechovává víru v klíčový význam lásky k vlasti jako nutné podmínky úspěšného boje s nepřítelem“ (s. 45). Eriksen (2008) vnímá vlastenectví jako produkt nacionalistické *ideologie*, která má jako každá jiná ideologie potenciál propagandy, jejím cílem může být jak etnická mobilizace ke vzniku národního státu, což jsem nastínil výše, tak se jejím prostřednictvím může mobilizovat veřejnost k loajální obraně *vlasti* za cenu vlastního života. Ta může být vykládána jako *vlastenecká* i když klíčovým prvkem rozlišení je zde perspektiva emická – jedinec bude své emoce připisovat jakémusi vlasteneckému zápalu, v etické rovině to však lze nahlížet jako důsledek nacionalismu.

Nutným předpokladem, je člověk prožívající silnou vazbu nejen ke členům své rodiny a svým blízkým, ale v symbolické představě i k cizím lidem – ke svému *národu* potažmo své *vlasti*. V tomto smyslu se vyjádřil Anderson (2008), který mluví o národu jako imaginární komunitě ve které vzniká silná soudržnost aniž by vyžadovala osobní známost. Proto je vůbec představitelné, aby voják mohl vůbec být ochoten padnout za život a bezpečí jinak zcela cizího člověka. Kiliás (2017) však podotýká, že by bylo naivní připisovat zázračnou sílu jen národní myšlence a zmiňuje další sociologické výzkumy, které potvrzují,

že v samotném boji vojáky na smrt žene především osobní pouto s členy vlastní jednotky (tj. v danou chvíli nejbližší známé osoby).

Jak jsem již naznačil, způsoby chápání nacionalismu jsou velmi široké. Hobsbawm & Kertzer (1992) definují nacionalismus jako politický program, který zastává názor, že skupiny označované jako "národy" mají přirozené právo na existenci, a proto by měly vytvářet teritoriální státy. Bez tohoto cíle, ať už realizovaného či nikoli, by byl nacionalismus jen prázdným pojmem. To, že mají následně právo a povinnost státní suverenitu a území bránit jsem zmiňoval již v předchozích kapitolách. Dle výkladu Gellnera (1993) nacionalismus nahradil zastaralé tradiční struktury uspořádání společnosti (rodinné, náboženské, aj.) a umožnil efektivní organizaci masových společenství po nástupu industrializace. Nová nacionalistická ideologie s sebou přinesla unifikaci vzdělávání a dalších odvětví života občana, důmyslnější disciplinaci (srov. Foucault, 2000), kontrolu nad socializací (skrze školy, zaměstnání, instituce) a dala lidem pocit sounáležitosti a kulturní identity (Eriksen, 2008, s. 334). V tomto smyslu pak Anderson (2008) přirovnává nacionalismus k systému příbuzenství a náboženství, který vybízí člověka k oběti a vytváří silná emoční pouta.

2.2 Evropanství

„Nejsem vlastenec. Pro mě je důležitá evropská bezpečnost a hodnoty – svoboda, liberálnost – dělat a říkat, co chceme. Vnímám to spíš jako evropský a vůbec západní prostor než jen jako republiku.“

Vojín č. 3

V předchozích kapitolách jsem stručně vymezil pojem občanství a identifikace s národním státem. V postmoderním světě je však třeba vzít v úvahu další okolnosti, které na tyto zdánlivě trvalé struktury působí. Jednou z nich je globalizace, která přinesla rychlý pohyb lidí, přináležení k více státním celkům, problematizace občanství, ve společnosti je stále víc lidí, kteří už nejsou občany „národních států“. Ty už pak nejsou „uzavřenými“ celky, kde pozorujeme dominující kultury a etnické skupiny – jsou mnohem víc provázané a to vede k redefinici občanství (srov. Dopita, 2008).

Proměny identifikačních rámců i žité praxe v důsledku globalizace jsou dobře zachyceny v etablovaných konceptech multikulturalismu a transnacionalismu (Eriksen, 2012), stejně tak se objevuje čím dál častěji kosmopolitní identifikace (Werbner, 2008).

V Evropě pak vystupuje další identifikační rámec a tím je Evropská unie – společenství mnoha států, usilující o politickou a ekonomickou integraci, v němž si ale jednotlivé státy zachovávají určitou míru autonomie a v praxi i národní identity. Přesto však vazba k národnímu státu nemusí vylučovat vazbu k Evropské unii resp. nižší teritoriální vazby např. k regionu se nemusí vylučovat s vazbami k vyšším entitám (Staněk *in*: Dopita, 2008, s. 104).

Posun od čistě národních identit definovaných konkrétním národním státem k identitám více otevřeným, z toho vyplývající otázka loajality, to jsou oblasti, ve kterých se tento posun projevuje na armádě. Zachytil jej ve své studii Zetocha, který uvádí, že vojáci se čím dál méně identifikují s konkrétním státem, což spolu s posunem motivací pro službu v armádě od *institucionálních* (národních) k *materialistickým* (zaměstnaneckým), otevírá cestu ke službě v armádách cizích států, která v rámci EU již započala – Belgie, Španělsko či Lucembursko už otevřelo možnost občanům EU zapojit se do služby v jejich armádě (cit. Zetocha et al., 2007, s. 38). Jsme tedy svědky proměny původních homogenních národních armád po vzoru trendu proměny původně homogenních národních států a tyto změny je třeba reflektovat.

3 AKTIVNÍ ZÁLOHA ARMÁDY ČESKÉ REPUBLIKY

3.1 Základní prvky

Aktivní záloha je součástí zálohy ozbrojených sil České republiky, což ukládá zákon č. 585/2004 Sb. o branné povinnosti a jejím zajišťování a je to forma dobrovolného převzetí branné povinnosti v době míru. Její současná podoba se začala utvářet roku 2004 a od té doby se neustále mění a vyvíjí.

Do AZ jsou vojáci zařazováni na základě své žádosti, a to na dobu do tří let, vydaným rozhodnutím ředitele krajského vojenského velitelství (KVV). Do AZ mohou být také zařazeni vojáci v záloze – bývalí vojáci z povolání bez jejich žádosti na dobu tří let, a to na základě rozhodnutí ředitele krajského vojenského velitelství. Toto rozhodnutí musí být vydáno do dvou let po zániku jejich služebního poměru vojáka z povolání (Ministerstvo obrany, 2017).

Aktivní záloha je nejlépe připravenou zálohou OS ČR určenou k doplňování OS ČR v míru, za stavu ohrožení státu a za válečného stavu. Aktivní záloha je prostředkem k posílení některých schopností OS ČR a zároveň vojáci v AZ posilují civilně-vojenské vztahy (srov.

Stejskal, 2015; Zetocha et al., 2007). K plnění úkolů OS ČR se vojáci v AZ připravují formou vojenských cvičení. K samotnému plnění úkolů OS ČR v době míru můžou být vojáci v AZ povoláni do služby v operačním nasazení. Mohou být nasazeni k záchranným pracím, k plnění úkolů Policie ČR, ke střežení objektů důležitých pro obranu státu (ODOS) anebo do operací na území ČR nebo v zahraničí (Ministerstvo obrany, 2017).

V současné době jsou vytvořeny jednotky AZ u bojových útvarů (útvárů bojového zabezpečení, útvarů bojové podpory) a teritoriální strážní jednotky (peší roty při KVV). Dále jsou vytvořena pro vojáky AZ jednotlivá služební místa specialistů, vybraná služební místa, nebo místa ve štábech vojenských útvarů a zařízení (Ministerstvo obrany, 2023a).

Vztah Aktivní zálohy ke zbytku ozbrojených sil dobře ilustruje následující obrázek:

Obrázek 1 - Schéma složení ozbrojených sil (Pivoňka, 2020).

Z uvedeného schématu vyplývá, že vedle vojáků z povolání tvoří AZ činné jádro ozbrojených sil. V případě potřeby jsou pak doplňovány lidmi ze zálohy. Je vhodné ještě doplnit, že všeobecně branná povinnost se vztahuje na všechny starší 18 let a mladší 60 let (nikoliv pouze absolventy povinné základní vojenské služby, kteří „mají vojenskou přísahu“, jak je uvedeno ve schématu).

Následující tabulka pomůže k pochopení základní dělení jednotek a jejich předurčení:

Obrázek 2 - Tabulka předurčení vybraných jednotek AZ (Pivoňka, 2020).

Předurčení jednotek AZ	Teritoriální strážní jednotky	Bojové jednotky/specialisté
Mír Krizová situace (Na základě nařízení vlády ČR)	Plnění úkolů PČR Záchraně a likvidační práce ve prospěch IZS Ochrana a obrana ODOS	Doplnění mírové nenaplněnosti útvarů v případě potřeby AČR (např. zahr. mise, aktivace BUU) Úhrada operačních ztrát AČR
Stav ohrožení státu (SOS) Válečný stav (VS)	Ochrana a obrana ODOS Podíl na zajištění vnitřní bezpečnosti Základ mobilizačně vytvářených teritoriálních jednotek (pěší roty při KVV)	Doplnění mírové nenaplněnosti útvarů Základ mobilizačně vytvářených útvarů Doplnění operačních ztrát AČR, doplnění speciálních schopností

Podmínkou pro vstup do AZ je:

- zdravotní způsobilost občana,
- potřeba ozbrojených sil,
- minimálně středoškolské vzdělání zakončené výučním listem a
- splnění podmínek podle zákona o službě vojáků v záloze - tj. trestní bezúhonnost, předložení čestného prohlášení, že nepodporuje, nepropaguje nebo nesympatizuje s hnutím, které prokazatelně směřuje k potlačování práv a svobod člověka, nebo hlásá národnostní, náboženskou anebo rasovou zášť nebo zášť vůči jiné skupině osob (Ministerstvo obrany, 2023a).

Zájemci o službu v AZ poté musí absolvovat Kurz základní přípravy na vojenské akademii ve Vyškově. Od 1.1.2021 jsou tyto kurzy koncipovány nepřetržitou formou 4týdenního intenzivního výcviku bez možnosti opustit areál. Délka základního výcviku rovněž podléhala vývoji a z původních 12 týdnů se počet redukoval na 6 týdnů. Výcvikový týden probíhal od pondělí vždy do čtvrtka (někdy pátku) s tím, že víkend byl volný a vojáci mohli jet domů. Z důvodu pandemie covid-19 se však rozhodlo o nepřetržitém výcviku sedm dní v týdnu a tím se celková doba výcviku zkrátila na 4 týdny (Vojenská akademie ve Vyškově, 2023a). Po tomto kurzu základní přípravy jsou vojáci zařazeni ke svým jednotkám, které si předtím vybrali (tedy teritoriální strážní či bojové jednotky) standardně na 3 roky. Potom může být v případě zájmu občana závazek prodloužen.

Další možností pro občany, jak se dobrovolně zapojit do obrany vlasti, ale nezavázat se ke službě v AZ na několik let je tzv. Dobrovolné vojenské cvičení („DVC“), což spočívá v tom, že občan převezme dobrovolně výkon branné povinnosti a požádá o účast na vojenském cvičení. KVV této žádosti vyhoví a do 2 let je uchazeč odeslán na Kurz základní přípravy (ve stejném rozsahu jako AZ) s tím, že po skončení kurzu občanu závazek končí, vrátí zapůjčenou uniformu a nevztahují se na něj žádné další povinnosti (Ministerstvo obrany, 2023a).

Zcela aktuálně v době vzniku této práce Výbor pro obranu Poslanecké sněmovny schválil úpravu branné legislativy, která kromě výše zmíněných možností zapojení občanů do obraně státu přináší institut tzv. dobrovolného předurčení. Všem občanům, kteří dosáhnou 18 let (tedy se na ně vztahuje branná povinnost) bude doručena informace o tom, jak lze participovat na obraně a pokud se občan rozhodne pro *dobrovolné předurčení*, znamená to pro něj bezprostředně pouze absolvování zdravotní prohlídky. Zároveň se tím však zavazuje k povinnosti zúčastnit se cvičení a osvojit si základní vojenské dovednosti, pokud by došlo k podstatnému zhoršení bezpečnostní situace. O uspořádání takového cvičení by musela rozhodnout vláda se souhlasem Poslanecké sněmovny (Ministerstvo obrany, 2023c)

Řada autorů, (namátkou např. Komendová, 2014; Moskos, 2005; Stehlíková, 2018; Stejskal, 2015; Zetocha et al., 2007), si všímá prvku zapojení občanů do profesionálních armád v aktivních zálohách a ačkoliv mnozí volají po chybějícím systematickém výzkumu uvnitř AZ, shodují se v základních bodech, které AZ pro armádu a společnost na druhé straně přináší:

- a) vojáci AZ jsou zdrojem legitimacy armády, kterou zastupují v občanské společnosti
- b) jsou zásobou lidské síly, po které může stát lehce sáhnout a nejsou finančně nákladní
- c) poskytují další objem dovedností a specializace, jejíž vytváření by bylo pro armádu samotnou personálně a finančně velmi nákladné
- d) vztah profesionálních vojáků a vojáků AZ může být ambivalentní a mohou na sebe nahlížet s předsudky („víkendoví válečníci“, „zelení mozci“ apod.)
- e) význam AZ roste ve chvíli, kdy klesá rekrutační potenciál a snižuje se konkurence schopnost armády na trhu práce (cit. Stejskal, 2015, s. 123)

3.2 Zahraniční paralely

Jak zmiňuje Stejskal (2015), ve většina zemí EU a států NATO je již armáda plně profesionalizována a fenomén povinné vojenské služby se stává minulostí. Rozhodnutí zakomponovat dobrovolnický občanský prvek podílení se na obraně státu je tak v rukou jednotlivých zemí a většinou, ač v různých podobách, můžeme tyto prvky nalézt. Uvedu pouze pár příkladů zemí, které jsou ve vztahu k ČR a naší záloze relevantní.

Francie má vedle profesionální armády dvě složky záloh – operační a občanskou. Operační záloha je především tvořena bývalými vojáky a členové se zavazují až na 5 let služby. Je využívána uvnitř státu k plnění úkolů ozbrojených sil, členové slouží přibližně 23 dnů v roce. Občanská záloha je oproti tomu více podobná občanskému aktivismu, členové se zapojují do akcí, kde se komunikuje s veřejností a jsou využíváni u programů pro veřejnost, kde podporují myšlenky obrany vlasti (Stejskal, 2015, s. 125).

Švédsko má rovněž aktivní zálohu (Hemvärnet), která je primárně pověřena ochranou, podporou a sledováním společnosti v období krize. Disponuje jednotkami, které prostřednictvím územního dozoru a průzkumů shromažďují informace. Jsou dobře vybaveny a připraveny zasáhnout bez větších prodlev. Námořní odnož zálohy má na starosti celé švédské pobřeží a přilehlé ostrovy. Dále se zaměřují na ochranu proti zbraním hromadného ničení. Mají zhruba 21 tisíc členů (Skoupý, 2022, s. 26).

Slovensko dlouhou dobu zaostávalo v řešení otázky Aktivní zálohy a až v roce 2013 začalo tuto situaci aktivně řešit. Jak zmiňuje Stejskal (2015), nejprve bylo v plánu zavést dobrovolný výkon vojenské služby pro dlouhodobě nezaměstnané, jelikož věková struktura nezaměstnaných na Slovensku byla taková, že celá třetina byla věkově do 29 let, tedy ideální věk pro službu v armádě. Z těchto snah však sešlo a od roku 2016 mají aktivní zálohy podobné jako v Česku, nicméně zájmu občanů se netěší. Skoupý (2022) vnímá důvod především v nízké odměně 600 EUR ročně. V souvislosti s válkou na Ukrajině však můžeme hovořit rovněž o dalších vlivech na tento nezájem jako jsou dezinformace, které se na Slovensku projeví tak, že mnoho tisíc lidí se dobrovolně *zříká* převezení branné povinnosti (Voska, 2023).

Polsko bude posledním z uvedených příkladů. V polské společnosti je značná podpora armády, a to i ze strany státu a finančních záležitostí. Snaží se o budování vševojskové armády, a zvláště v souvislosti s válkou na Ukrajině investují značné prostředky do rozvoje.

Součástí je rovněž záloha povinná (pro bývalé vojáky) a dobrovolná, nazvaná národní rezervní síly (Narodowe Siły Rezerwowe). To platilo do roku 2022, kdy byly tyto jednotky zrušeny (gov.pl, 2023) a Polsko přešlo zcela na nový koncept Wojska Obrony Terytorialnej, kterou tvoří dobrovolní vojáci na částečný úvazek. Úkoly jsou podobné jako u české AZ (Kamenský, 2015; Skoupý, 2022).

Zastřešujícím orgánem ze strany NATO je pak Komise národních rezervních sil. Je tvořena zástupci 23 členských států NATO a Austrálie, jakožto stálého pozorovatele a složená je ze zástupců ministerstev obrany nebo generálních štábů. Má za úkol především připravovat koncepční návrhy v oblasti budování záložních sil, přičemž je rovněž poradním orgánem Vojenského výboru NATO. Organizace složí jako platforma sdílení zkušeností, poskytování poradenství a podpory jednotlivým státům v otázkách budování aktivních záloh (NATO, 2022).

3.3 Stručná historie, současnost a budoucí výhled

Historickému vývoji se zde budu věnovat opravdu okrajově k nastínění souvislostí, které vedly k dnešnímu stavu. Jak zmiňuje Komendová (2014) i další, jisté prvky dobrovolnosti bylo možné pozorovat dávno do minulosti. Dnešní podoba AZ, ačkoliv se několikrát proměnila, pochází především z roku 2005, kdy vešel v platnost nový branný zákon. Myšlenka AZ se však nevzala odnikud – při velkých povodních v roce 2002 to byli právě dobrovolníci (bývalí vojáci a další), kteří se pod hlavičkou armády dokázali zorganizovat a účinně pomoci. Armáda tyto jedince byrokratickým aparátem povolala na „mimořádné cvičení“ až *ex post*. Od té doby se o institutu AZ mluvilo více a při ukončení povinné vojenské služby byla ukotvena i legislativně.

Prvním koncepčním veřejně přístupným dokumentem, který věnuje pozornost AZ, je již tzv. *Bílá kniha o obraně* z roku 2011. Jde o souhrnný koncepční rámec, který definuje a zdůvodňuje roli a funkce českých ozbrojených sil a zároveň je směrnici pro restrukturalizaci systému velení a řízení AČR a reformy MO. Na přípravě Bílé knihy se kromě členů odborné komise podílela i odborná veřejnost a spolupracovala dotčená ministerstva. V dokumentu se uvádí podrobnosti k úkolům a k výcviku vojáků v AZ (Ministerstvo obrany, 2011).

K dalšímu posunu dochází v roce 2012, kdy byla na základě iniciativy členů AZ vytvořena expertní skupina, která vydala jeden ze základní strategických bezpečnostních

dokumentů ČR „*Koncepce aktivní zálohy ozbrojených sil České republiky*“. Tento dokument byl důležitým pro dnešní podobu AZ, jelikož zohledňoval finanční kompenzace nejen pro vojáky AZ, ale i pro jejich zaměstnavatele. Důraz je nově kladen na výcvik teoretický i praktický, tak aby se dostalo ušlechtilého cíle přiblížit se co možná nejvíce vojákům-profesionálům (což rozporuje např. Stejskal, 2015; Zetocha, 2007; a další). Nejaktuálnější je dokument z roku 2015 *Koncepce výstavby armády České republiky 2025*, kde jsou stanoveny klíčové milníky pro rok 2020 a 2025 (Ministerstvo obrany, 2015).

Tím se dostávám k současnosti. Ve zmiňovaném strategickém dokumentu plánovala armáda mít v roce 2025 kolem 6 tisíc příslušníků AZ a do roku 2030 jich mít celkem 10 tisíc. Od roku 2013 neustále stoupá počet členů AZ, v souvislosti s konfliktem na Ukrajině pak došlo k masivnímu nárůstu počtu žádostí o vstup (např. Vik, 2022) a tudíž se nepochybuje o tom, že tyto počty budou naplněny (Daněk, 2020). (Ministerstvo obrany, 2023b)

Data Ministerstva obrany, uvádí vývoj skutečného počtu členů AZ:

Graf 1 - Graf znázorňující vývoj počtu vojáků AZ
(vlastní zpracování, zdroj dat: Ministerstvo obrany, 2023b)

Od roku 2005 se v počtech odráží nedostatečné legislativní ukotvení až do koncepčních změn roku 2012. Zatímco do roku 2013 můžeme vidět víceméně neměnný zájem a naplněnost jednotek AZ stěží atakovala 50 %, kolem roku 2015 dochází ke zlomu, kdy počet vojáků v AZ zprudka stoupá. Jelikož proces vstupu do armády obecně a stejně tak do AZ je poměrně zdlouhavý a náročný, jak vysvětlím v následující podkapitole, dá se

předpokládat, že jedinci, kteří se rozhodli vstoupit do AZ v reakci na válku na Ukrajině, promítnou se tyto čísla nejdříve v roce 2023.

Současně tedy nalezneme 14 jednotek pěších rot při krajských vojenských velitelstvích (KVV), tj. u každého právě jednu a dále několik jednotek u pozemních a vzdušných sil, jednotku kybernetické bezpečnosti, speciálních sil, vojenského zpravodajství, Hradní stráže a Vojenské policie. Za službu na vojenském cvičení náleží vojákovi v AZ finanční kompenzace dle dosažené hodnosti (řádově jeden až dva a půl tisíce korun za den). Za každý rok po dobu setrvání v AZ náleží vojákům odměna 18 tisíc korun, která by nově mohla být zvýšena až na 24 tisíc (v závislosti na služebním hodnocení nadřízeného) a pro studenty je připraven motivační vstupní bonus 6 tisíc korun (Agentura personalistiky AČR, 2023).

Co se týče budoucího výhledu, lze tedy očekávat nárůst zájmu o aktivní zálohu. Rovněž s plánovaným rozšířením povědomí o možnostech zapojení občanů do obrany státu, jako je obsílka informací, rozšíření participace o tzv. dobrovolní předurčení (Ministerstvo obrany, 2023c), se dá předpokládat, že se víc lidí zapojí. Velkou otázkou a výzvou však pro armádu zůstává, jak lze tento nápor zvládnout logisticky, jelikož kapacity na výcvik nejsou nafukovací a už nyní došlo k navýšení počtu Kurzů základní přípravy z původních čtyřech ročně na sedm, tedy téměř dvojnásobek (Vojenská akademie ve Vyškově, 2023b). Další otázkou, kterou se AČR bude muset zabývat je (ne)využívání civilní odbornosti příslušníků AZ. Jedním z důvodů pro vznik AZ, jak jsem zmiňoval výše, je právě využívání civilní odbornosti, kterou disponují příslušníci AZ a které by bylo pro armádu samotnou složité či finančně nevýhodné pěstovat. Jak ukazuje studie Zwiefelhofera (2020), armáda zatím nijak systematicky těchto odborností nevyužívá a jsou to spíše záležitosti konkrétních jednotek, které využijí těchto znalostí.

3.4 Propagace a rekrutace

„Armáda tohle nemá dobře udělaný. Má deset webů, na kterých je deset rozdílných informací. Takže jsem dal hodně na osobní doporučení kamarádů.“

Vojín č. 8

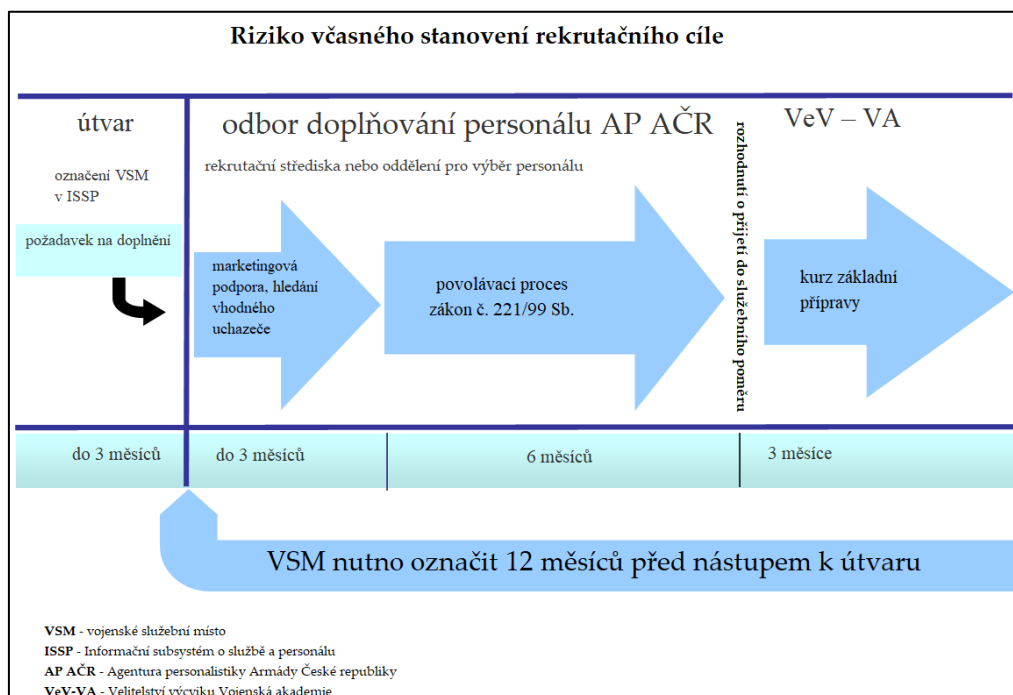
Předtím, než proběhne samotná rekrutace, tedy započne proces náboru – uchazeč se dostaví na Rekrutační středisko, nebo o sobě dá vědět odesláním žádosti, musí předcházet propagace služby na veřejnosti. Propagaci má v armádě na starost Odbor komunikačních strategií MO a Skupina pro komunikaci s veřejností GŠ AČR. Jak uvádí Červinka (2009), metody propagace se příliš neliší od profesionální armády. Z hlediska svého trvání se dělí na krátkodobé a dlouhodobé.

Krátkodobé jsou například jednorázové akce typu Dny NATO, Den s IZS apod., kde se prezentují ozbrojené síly v informačních stáncích, distribucí reklamních předmětů a případně ukázkami z výcviku. Do této kategorie lze dále zařadit nárazové činy typu guerilla marketingu (Červinka zmiňuje tramvaj v polepenou vzory AČR), a v neposlední řadě zmínky v masmédiích, či různé výstupy do celonárodních nebo místních periodik.

Dlouhodobě armáda propaguje především skrze moderní komunikační technologie jako je internet – například web kariera.army.cz, náborový Facebook, či placená reklama na sociálních sítích. Nově vzniká velmi ambiciózní projekt MO – Virtuální náborové středisko, které bude plně automatizované a bude obsahovat např. herní prvky a další vymoženosti (Gruntová, 2023). Dále se Červinka (2009) zamýšlí nad něčím, co lze nazvat permanentní propagací, kontaktní kampaní či sociologickou propagandou – tedy pouhý fakt, že se příslušníci AZ pohybují mezi občanskou společností je samo o sobě zdrojem povědomí o této službě a zlepšení obrazu obrozených sil, čemuž se budu věnovat v samostatné kapitole.

Celý proces vstupu do služby je velmi náročný a zdlouhavý, jak upozorňuje Poláček (2018), který koneckonců sám pracuje na Agentuře personalistiky, obsazení služebního místa v profesionální armádě trvá až jeden rok. V případě AZ to nelze snadno určit, jelikož uchazeči mají ve většině případů své zaměstnání, kterému musí vycházet vstříc ohledně plánování všech pohovorů a věcí potřebných pro vstup. Nástup na Kurz základní přípravy pak opět vychází vstříc jejich požadavkům, takže celý proces může nakonec trvat velmi obdobě jako u profesionálního vojáka. Dobře to ilustruje následující obrázek:

Obrázek 3 - Délka vstupního procesu (Poláček, 2018).

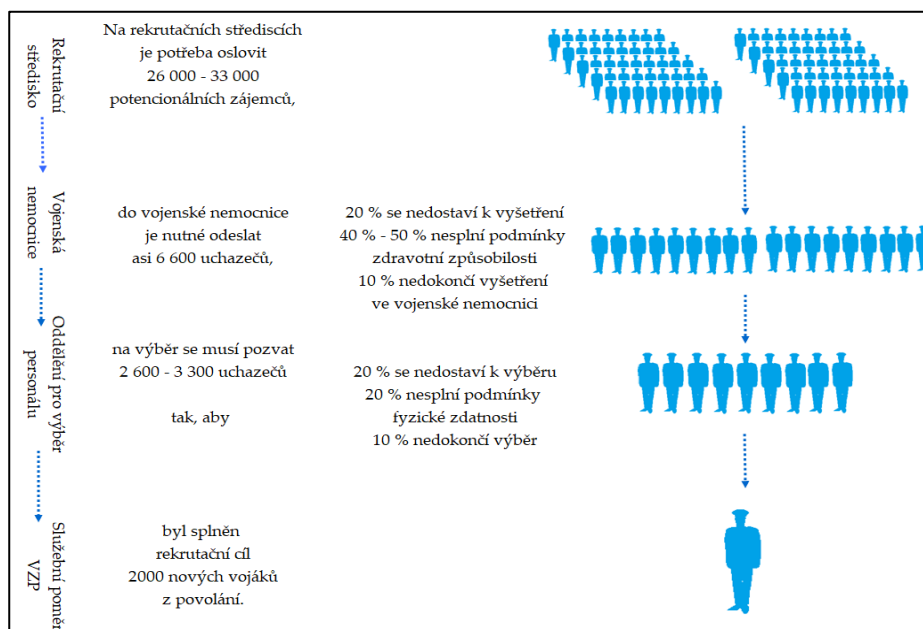

Plánování doplňování personálu (rekrutaci) má v armádě na starosti Agentura personalistiky Armády České republiky. Při naplňování svých cílů se řídí závaznými dokumenty, které stanoví počty požadovaných vojáků a jejich odborností. Mezi tyto dokumenty patří již zmiňovaná *Koncepce výstavby Armády České republiky 2025*, dále *Dlouhodobý výhled pro obranu 2030* a rámcově pak *Bílá kniha o obraně a zákon č. 219/1999 Sb., o ozbrojených silách*. Na základě těch pak Náčelník Generálního štábu AČR rozdělí stanovený počet služebních míst, které jsou určeny k rekrutaci (Ministerstvo obrany, 2015).

Samotný proces náboru se pak dělí na propagaci, profesní poradenství a výběr. Potom, co uchazeč vyplní žádost, je pozván na návštěvu Rekručního střediska, které se nachází v každém krajském městě. Tam dochází ke zmiňovanému profesnímu poradenství. Od uchazeče jsou v rámci rozhovoru zjištěny jeho představy, pracovník převezme veškeré administrativní dokumenty a domluví se společně na konkrétním služebním místě. Následně je uchazeč postoupen tzv. *výběru*, kdy se v první fázi posuzuje fyzická zdatnost uchazeče přezkoušením tělovýchovným zaměstnancem a podstoupí kompletní zdravotní vyšetření ve vojenské nemocnici. Ve druhé fázi profesní poradci vybírají nejvhodnějšího z uchazečů a dané služební místo k čemuž si znovu mohou přizvat uchazeče. Dopadne-li pohovor dobře, je uchazeč přijat do služebního poměru a je odeslán na nejbližší Kurz základní přípravy (ve stejné podobě jako vojáci AZ) (Poláček, 2018).

Proces vstupu do AZ je velmi obdobný. Uchazeč odešle žádost a je pozván na Rekrutační středisko, kde si s pracovníkem ujasní, zda chce do AZ či pouze absolvovat DVC. Dle služebního místa, které si uchazeč vybral jsou stanoveny podmínky dalších šetření – některé jednotky vyžadují vlastní fyzické přezkoušení, nebo psychologické vyšetření. Podle daného místa se i rozhoduje o tom, zda stačí výpis od praktického lékaře, nebo bude uchazeč muset podstoupit kompletní zdravotnické vyšetření ve vojenské nemocnici. Pokud vše dopadne dobře, celá složka se odešle na KVV, které vydá rozhodnutí o zařazení do AZ a uchazeč je ve smluveném termínu odeslán na Kurz základní přípravy. Po jeho absolvování je zařazen k vybrané jednotce a povoláván na jednotlivá cvičení (Kamenský, 2015). Velmi zajímavě celý proces propagace a náboru ilustruje následující obrázek:

Obrázek 4 - Poměr oslovených / přijatých uchazečů (Poláček, 2018).

Z uvedeného je patrné, že z počtu uchazečů, kteří se dostaví k pohovoru na Rekrutační středisko (viz druhý řádek Obrázek 4) bude nakonec přijata pouhá třetina. Důvodů je mnoho, od nevyhovujících výsledků ve fyzické zdatnosti, přes špatný zdravotní stav až po laxní přístup či ztrátu zájmu v podobě nedostavení se v jednotlivých fázích.

Tím jsme se dostali ke klíčové otázce motivace uchazečů o službu, ať už v AZ či v profesionální armádě. Velmi aktuální švédská studie Bäckström (2022) přišla se závěrem, že čím vyšší IQ a kvalifikaci člověk má a je lepší situace na trhu práce, tím bude menší pravděpodobnost zájmu o službu v armádě. Pokud je situace na trhu práce dobrá a hlásí se ke službě člověk s vyšší kvalifikací, musí tudíž být za touto motivací ještě další faktory. Jak jsem uvedl dříve, v českém kontextu se na tyto faktory zaměřil Zetocha (2007), který porovnává materialistickou společnost, kde je fyzické a psychické vypětí, či riziko vnímáno

negativně a odrazují občany od nástupu do vojenské služby a společnost post-materialistickou, kde je naopak vítaná možnost k prověření osobní síly jednotlivce, uspokojení jeho tužeb po vytržení z bezstarostné každodennosti a jiné, které označuje jako tzv. *post-materiální motivace* a vyzývá k tomu, aby AČR s těmito závěry pracovala už při propagaci a náboru do ozbrojených sil. Detailněji se tomuto tématu věnuji v kapitole č. 5.

3.4.1 Stereotypní představy – problém a výzva zároveň

*„Když jsem odjížděl na výcvik, sestra mě nechápala a říkala:
,Budou tam na tebe rvát, armáda je zlo!‘“*

Vojín č. 5

Jednou z překážek, které mohou stát v cestě ať už uchazeči o AZ nebo splnit si dětský sen a stát se vojákem z povolání, mohou být stereotypy, se kterými se člověk na této cestě bezpochyby potká. Hana Červinková ve svém díle *Playing soldiers in Bohemia* (2006) dobře zachytila atmosféru liminality přerodu ze sovětského systému vedení armády na nový evropský systém NATO. Zároveň se jí podařilo zachytit jistý sentiment, který se v armádě v naší armádě cyklicky vyskytuje, a ten představuje symbol dobrého vojáka Švejka.

Ve svém bádání zjišťuje, že imaginární přítomnost Švejka, je dvojsečná, jednou je skloňována civilisty vůči armádě, jindy ji používají sami příslušníci armády. Jako paradoxní vnímá to, že každá doba si do tohoto fenoménu dosadí jiné kulisy. V době přechodu, který Červinková zachycuje, to může být symbol staré zkostnatělé armády, i v dnešních kulisách doby relativního míru a bezpečí lze fragmenty švejkování najít - třeba na důstojnících, kteří si se zapřením „odkrouť“ poslední léta a poté odejdou do vytoužené výsluhy, nebo na snaze některých politiků vyhnout se vtažení do válečného konfliktu za každou cenu (srov. Červinková, 2006; Hlaváček, 2019).

Dalším z těch, kdo zkoumal stereotypní představy o armádě byl Hlaváček, když píše: *„Ruku v ruce s názory o (ne)náročnosti vojenské profese šly také předsudky o nízké inteligenci samotných vojáků z povolání. O důstojnících se tak v pejorativním významu běžně hovořilo jako o „zelených mozcích“, „lampasácích“, či „gumách“ Tito lidé pak podle většiny lidí sloužili v armádě buď proto, aby si zde mohli léčit své komplexy (zejména uplatňovat nenaplněné mocenské ambice), anebo aby se vyhnuli manuální či intelektuální práci, na níž by v civilu nestačili (Hlaváček, 2019, s. 62)“.*

Tyto představy stále kolují v hlavách české společnosti a ovlivňují náš pohled na armádu a samotné vojáky. Pozitivně se k tomu staví Ben-Ari, Gazit a Lomsky-Feder, kteří píšou o tom, že zvláště v post-komunistických zemích, jako je Československo, hraje aktivní záloha klíčovou roli mimo jiné právě v tom, že může ve společnosti bourat stereotypní představy a myšlení o vojácích a vrhat na armádu nové světlo. V tomto smyslu mohou „vojáci AZ vystupovat jako mediátoři mezi armádou a občanskou společností“ (Lomsky-Feder et al., 2008, s. 600).

4 TEORETICKÉ KONCEPTY POJÍMAJÍCÍ AKTIVNÍ ZÁLOHU

4.1 AZ jako dobrovolná služba vlasti

„Na hodinách dějepisu, jsem vnímal, že byly momenty v naší minulosti, kdy panovala velká bezmoc a nerad bych, kdyby se to opakovalo.“

Vojín č. 7

Princip dobrovolnosti jako klíčového prvku pro rozlišení členství v aktivní záloze od jiných forem participace na obraně od povinné základní vojenské služby až po profesionální armádu jsem již nastínil v první kapitole. Většina autorů (Burian, 2012; Komendová, 2014; Stehlíková, 2018; Stejskal, 2015) se shodují na tom, že AZ lze nahlížet jako určitý typ dobrovolnictví.

České ozbrojené síly mají v dobrovolnictví již dlouhou tradici. Ať už jsou to Československé legie, různé Občanské spolky věnující se mimo jiné branné výchově (Sokol, Orel, Junák ad.), či v době sovětského svazu SVAZARM aj., jejich kompletní výčet uvádí Burian (2012) a Kamenský (2015).

Zajímavé může být v tomto kontextu podívat se na číselné údaje. Před vznikem institutu Aktivní zálohy byla od roku 1999 až do jejího vzniku možnost zúčastnit se dobrovolně vojenských cvičení. Burian (2012) uvádí, že mezi lety 1999-2004 se těchto cvičení účastnilo v průměru pouhých 600 lidí. Z obrázku číslo 3, který nám ukazuje vývoj počtu vojáků v AZ od dob jejího vzniku je patrné, že na počátku vzrostl téměř dvojnásobně počet členů. Dalšímu vzrůstu došlo s dalším koncepčním ukotvení institutu Aktivní zálohy.

Armáda coby organizace zřídila institut Aktivní zálohy. Jak jsem psal v předešlých kapitolách, službu v AZ lze vnímat jako formu dobrovolnictví. V případě AZ jde o tzv.

profesionalizované dobrovolnictví – odpovídá totiž charakteristikám, které těmto formám přikládá Frič & Pospíšilová (2010, s. 117): „činnost je koordinována, uchazeči procházejí školením, na vstupu jsou stanovená kritéria, práce má jasný popis, člen je vysílán, jsou uzavírány smlouvy“.

Jako nový trend uvádějí tzv. dobrovolnictví podporované zaměstnavatelem, někdy označované též jako *firemní dobrovolnictví*, tedy, že jsou zaměstnanci motivováni k tomu, aby participovali na dobrovolných aktivitách. Jedná se tedy o směr shora dolů. Příklad zaměstnavatelů vojáků AZ je, zdá se, případem opačným, kdy je zaměstnavatel motivován opět shora dolů, a to samotnou Armádou skrze finanční podporu ušlého zisku za dobu, kdy byl jeho zaměstnanec povolán na vojenské cvičení. Avšak působí rovněž další činitel, a to ve směru ze spodu nahoru, kdy zaměstnanci (příslušníci AZ) mohou nominovat svého zaměstnavatele na ocenění udělované Náčelníkem Generálního štábu zaměstnavatelům za „vstřícný postoj“ ke svým zaměstnancům-vojákům AZ (Informační servis AČR, 2022).

Jelikož Frič & Pospíšilová (2010, s. 121) uvádějí, že „zcela dominantní cestou k dobrovolnictví osobní kontakt v sítích, v nichž se dobrovolník běžně pohybuje, kde je „zakotven“ (rodina a přátelé, zaměstnání, dobrovolné spolky)“, lze z uvedeného vyvodit, že čím víc zaměstnanců bude v AZ, tím vyšší pravděpodobnost, že se přidají i další kolegové a zaměstnavatel, podpořen oceněním náčelníka a nálepkou odpovědného zaměstnavatele (ať už ve vztahu ke státu, obraně, vlastenectví, zájmům svých zaměstnanců, atd.) práci přizpůsobí natolik dané skutečnosti, že může AZ pokládat za typ „firemního-dobrovolnictví“ a může tím nabývat jisté formy symbolického kapitálu (srov. Bourdieu, 1998). Otázkou samotných motivací jednotlivých aktérů se budu dále zabývat podrobněji v páté kapitole.

4.2 AZ jako demokratická kontrola armády

„Když vojáky vidíš, jak pomáhají lidem, tak je oceníš, ale když je nevidíš, a nevíš co dělají, tak začneš být trochu podezřívavej“.

Vojín č. 2

Další z funkcí, která je připisována Aktivní záloze je možnost civilní občanské kontroly ozbrojených sil. S otázkou kontroly armády se musí vypořádat každý stát a každá společnost. Této problematice se zešíroka věnuje Kříž (2004), který přináší západní model *civilního řízení a demokratické kontroly armády*. V něm se dále rozebírá, jakým způsobem je

vykonáván veřejný dohled nad armádou. V uplynulých dekáдах, kdy byla v České republice poměrně malá část profesionální armády a velké množství vojáků povinné základní vojenské služby, byl vojenský svět plný civilistů (neboť za dobu krátké vojenské služby tito mladí muži nestihli plně převzít status vojáků). Armáda tak byla kontinuálně provázána s civilním sektorem (srov. Červinka, 2009; Kříž, 2004).

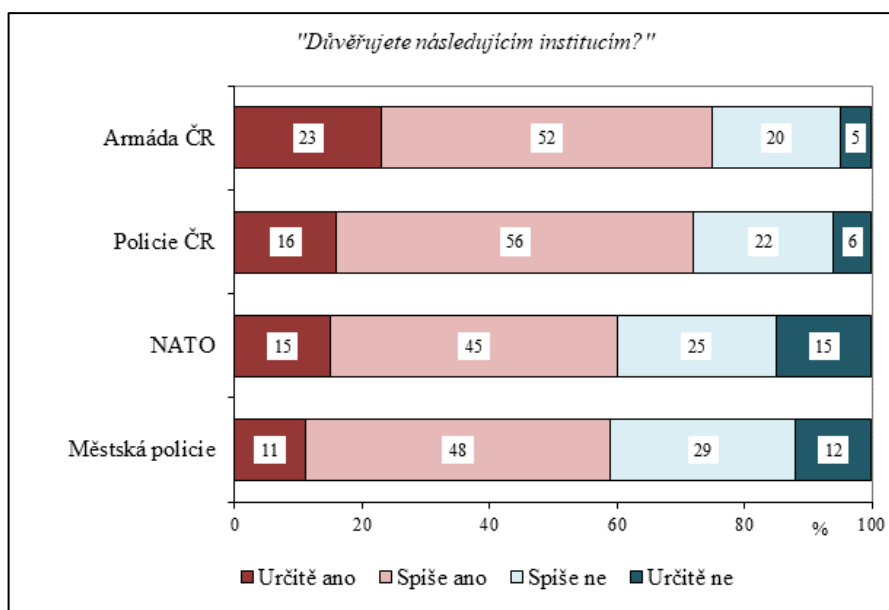
Změna nastala ve chvíli, kdy povinná základní vojenská služba zanikla. Panovala obava z „*transformace ozbrojených sil na uzavřenou skupinu profesionálních vojáků bez vazeb na zbytek veřejnosti*“ (Červinka, 2009, s. 15). Jak upozorňuje Stehlíková (2018), pro některé státy byla právě obava z této ztráty civilního dohledu nad armádou důvodem, proč nezrušit základní vojenskou službu (např. v Německu). V České republice to pak bylo jedním z argumentů pro vznik institutu Aktivní zálohy:

„Ačkoliv se u příslušníků AZ předpokládá prodlužování kontraktů, a tím jejich přibližování se profesionálním vojákům, není jejich civilní pohled ohrožen. Jako miliční složka nejsou v trvalém závislém (ekonomickém) vztahu pouze s ozbrojenými silami, a proto existuje předpoklad, že mohou bez obav upozorňovat na identifikované nedostatky a problémy, bez nutnosti autocenzury způsobené hrozbou pracovních-právního postihu.“ (Červinka, 2009, s. 15).

Obecný princip *civilního řízení* pak vysvětluje Čavrnochová (2012), přičemž jde především o to, že armádní svět není zcela svébytný, tedy že otázky obrany jsou otázky všech občanů – většina rozhodnutí padají z úst vlády a politiků, kteří jsou zvoleni občany. Důležitým pojmem je v této oblasti *veřejné mínění* – v demokratických systémech musí být veřejnost přesvědčena, že armáda plní úkoly v zájmu národa, že je schopna tyto zájmy bránit a že armáda využívá své zdroje efektivně. Výrazem tohoto mínění může být prestiž vojenského povolání, či důvěra v armádu (Čavrnochová, 2012, s. 38).

Armáda České republiky se těší dlouhodobě velmi vysoké důvěře veřejnosti. Opakovaně ve výzkumech získává přední místa. Lidé dokonce řadí armádu před Policii ČR, městskou policii, aj. Na grafu níže můžeme vidět data z roku 2019. V tomto výzkumu důvěřuje armádě na prvním místě 75 % českých občanů. Třipětinová většina veřejnosti pak vyjadřuje důvěru Severoatlantické alianci (STEM, 2019). Tato data potvrzují i novější výzkumy z roku 2022 (STEM, 2022).

Graf 2 - Důvěra občanů v instituce (zdroj: STEM, 2019).

Na utváření veřejného mínění nemá vliv pouze armáda sama. Důležitou roli hrají organizace občanské společnosti, které dokážou přiblížit občanům situaci v armádě, zvýšit jejich zájem o tuto oblast, a docílit tak větší kontroly armády ze strany občanů. V tomto směru Ministerstvo obrany spolupracuje s řadou organizací a občanských sdružení, jejichž činnost se dotýká vojenské tematiky (např. Československá obec legionářská, Český svaz bojovníků za svobodu, Svaz vojenských veteránů ČR, Unie armádních sportovních klubů, aj.) (Čavrnochová, 2012). Dalším důležitým prvkem je informovanost veřejnosti o činnostech ozbrojených sil – v tomto směru je armáda, potažmo Ministerstvo obrany velmi aktivní, a to jak na webových stránkách, sociálních sítích atp. Některé z těchto kanálů analyzuji v empirické části práce.

Jak uvádí Stejskal (2015, s. 132): „vojáci AZ v tomto zajišťují větší sepětí mezi občanskou společností a ozbrojenými silami zvyšují identifikaci občanstva s vojenským prostředím, posilují jeho civilní kontrolu, a v ideálním případě budují étos obrany jako celospolečenské hodnoty a veřejného zájmu.“

4.3 AZ jako pomezí dvou světů – koncept transmigrace

*„Zvažovala jsem profesionální armádu. Já zase ráda do toho dám ty zkušenosti, ale ten režim, to asi ne – vstávat v 6 ráno, oproti korporátu, kde se začíná v 8... Je to dost limitující – děti škola, manžel, práce, takže to nepřipadá v úvahu. To je moc na vážno.
Takhle si z toho vezmeš to hezký – pomůžeš, vyzkoušíš si to, ale zůstaneš tak trochu jednou nohou na svobodě a nevztahují se na tebe brutálně přísný pravidla.“*

Vojínka č. 1

Jak jsem již zmiňoval v předešlých kapitolách, vzhledem k množství lidí, kteří jsou celosvětově řazeni v armádních zálohách je s podivem, že jim není věnována systematická empirická výzkumná pozornost, české prostředí nevyjímaje. Je to škoda, přihlédneme-li k tomu, kolik fenoménů se k vojákům AZ vztahuje, ať je to již zmiňovaný aspekt dobrovolnictví, či koncept vojáka-občana, anebo velmi zajímavý koncept pohledu na vojáka AZ jako na migranta, který se pohybuje mezi dvěma světy – mezi světem civilním a vojenským. S novým teoretickým rámcem, potřebou rekonceptualizace pohledu na AZ, na jejich jedinečnou pozici v rámci armády přišli Edna Lomsky-Feder, Nir Gazit a Eyal Ben-Ari z Hebrejské univerzity ve své studii *Reserve Soldiers as Transmigrants* (2008), kde navrhují přirovnat vojáky AZ k transmigrantům.

Transmigrace vychází z transnacionalismu, příkladem může být člověk pocházející z jedné země, kde má rodinu a přátele, pracující však v jiném státě, kde rovněž vytváří nějaké sociální vazby. Neustále mezi těmito státy („světy“) migruje, má dva domovy. „Nerezignují na udržování původních sociálních vztahů a nevzdávají se původních identit“ (Szaló, 2007, s. 8). „Tito lidé žijí v heterogenním sociálním prostředí, mají stále vazby na původní prostředí a transnacionalismus zkoumá, jak tyto vazby ovlivňují imaginaci, jednání a každodenní život aktérů žijících na všech koncích transnacionální vazby“ (Henig, 2007, s. 96). Přirovnání k transmigrantům podtrhuje strukturální dualitu vojáků-občanů, zavádí mnohem dynamičtější a procedurální důraz k této strukturální charakterizaci, a objasňuje to, jak rezervisté neustále „cestují“, zprostředkovávají a někdy vytvářejí kritické perspektivy mezi armádou a širší občanskou společností (Lomsky-Feder et al., 2008, s. 594).

V souladu s tím navrhují, abychom se na zálohy dívali jako na druh sociálního a organizačního spojení – jsou to vojáci i civilisté, jsou mimo vojenský systém a zároveň

uvnitř něj a jsou zapojeni do obou sfér. Navíc tím, že se pohybují mezi těmito dvěma světy, jsou záložníci prostředníky neustálého toku myšlenek, identit a sociálních vazeb mezi nimi. Ačkoli mohou sloužit mnoho let ve vojenském prostředí, jsou zakořeněni spíše v civilní sféře. Nejedná se tak o vojáky, jejichž životy si téměř zcela přivlastňují ozbrojené síly, ale o vojáky, kteří jsou zapojeni pouze částečně (Lomsky-Feder et al., 2008). Na základě toho vytvořili několik bodů, které charakterizují AZ jako transmigranty:

- a) Neustále cestují mezi dvěma „světy“, ovlivňují je a působí v nich jako mediátoři;
- b) jejich skupinová identita narozdíl od profesionálů zahrnuje oba aspekty – civilní i vojenský;
- c) představují velký potenciál, ale i hrozbu pro profesionální armádu;
- d) jejich život má procesní povahu zahrnující neustálou mobilizaci, službu, demobilizaci, civilní život a opětovnou mobilizaci (Lomsky-Feder et al., 2008, s. 599).

Zaměříme-li se na bod c), potenciál vojáků AZ můžeme spatřovat především ve využívání jejich civilní odbornosti. Ať je tak činěno záměrně, či nikoliv, záložníci při výkonu vojenské práce často čerpají ze svých civilních zkušeností a znalostí. Jak uvádí Zwiefelhofer (2020), bylo by proto vhodné se na jejich odbornosti zaměřit a více s nimi pracovat a zapojit je do úkolů, které jsou vojákům svěřovány na vojenských cvičeních. *„Armáda České republiky v současné době nijak významně nevyužívá široké palety civilních odborností příslušníků AZ, ačkoliv jimi disponuje (...), z personálního hlediska jsou civilní odbornosti reflektovány pouze u několika útvarů“* (Zwiefelhofer, 2020, s. 107).

Hrozbu lze v případě AZ vždy vnímat zároveň jako výzvu. Ať už se jedná o úroveň jejich výcviku, kterou lze stěží srovnávat s připraveností profesionálních vojáků (např. Stejskal, 2015), nevyužívání jejich odbornosti, která bývá často důvodem pro vstup, resp. později pro odchod z AZ (srov. Zwiefelhofer, 2020; možnost užití odbornosti v rámci dobrovolnické činnosti viz Frič & Pospíšilová, 2010), ale nakonec i potenciál neakceptovat „zajaté“ pořádky a narušovat tak jinak nehybnou strukturu mnohdy zkostnatělého armádního systému (Lomsky-Feder et al., 2008, s. 604). Jako jisté ohrožení mohou být vnímáni i kvůli své jinakosti, kterou pro tento systém představují, ostatně podobně jako migranti, kteří vstupují do majoritní společnosti a nutně dochází ke tření (srov. Szaló, 2007).

Poslední bod charakteristiky, tedy procesní povaha života vojáků AZ, je velmi zajímavý. Když nastupují opět do služby, ptají se: „Co je nového?“, stejně tak, jak se ptá člověk (migrant), který přišel domů po dlouhém pobytu v zahraničí. Stejně jako migranti nejsou již nikdy stejní, když znovu navštíví svou vlast, tak i záložníci jsou jiní pokaždé, když nastoupí do služby. Záložníci často nepovažují dění kolem sebe za samozřejmé, a proto mohou být vůči zavedeným pořádkům náročnější než vojáci z povolání. Mají zvláštní druh „dvojího vidění“ (nebo „dvojího vědomí“): vidí ve vojenské organizaci věci, které lidé z jejího vnitřku nebo vnějšku nevidí (nebo nechtějí vidět) (Lomsky-Feder et al., 2008, s. 600).

Podobně jako u transmigrantů si někteří autoři všímají, že postavení vojáků v AZ není bezproblémové a v mnohém klade na jedince velké nároky. Moskos (2005, s. 68) si například uvědomuje vliv na rodinný život příslušníků AZ: *„Zatímco u vojáků z povolání, je do procesu vtažena celá rodina (zdravotní pojištění, školy, slavnostní události), v případě aktivní zálohy je členství spíše záležitostí jednotlivce, rodinným příslušníkům žádné benefity nevznikají.“* Dále se autoři shodují, že AZ z podstaty věci nemohou být vnímány jako plně "profesionální", jelikož nedosahují dostatečné úrovně výcviku a jejich potenciál využití vidí spíše na mírových misích, kterým svou přítomností dodávají legitimitu (Moskos, 2005), či v podpoře dobrého jména armády a jeho přijetí občany (Lomsky-Feder et al., 2008). Postavení vojáků AZ je tak velmi nejednoznačné, a to jak pro ně samé, pro jejich bezprostřední okolní, tak i pro samotnou armádu – organizaci pod kterou spadají. Zde se otevírá prostor, který je opět propojuje s transmigranty – podobně jako oni tak mohou zažívat z jedné strany nepochopení (např. od rodiny), ze strany druhé nepřijetí (např. od armádních profesionálů), a z toho plynoucí pocit vykořenění.

4.4 AZ jako možný důsledek rezponzibilizace

„Byla to touha dělat něco pro společnost a potřeba být připraven – vědět, jak se zachovat v krizích.“

Vojín č. 5

Již v kapitole o občanské společnosti jsem předeslal tvrzení Newmana & Tonkense (2011) o liberálním demokratickém způsobu vládnutí, který předpokládá aktivní občany. Zakládá se na přesvědčení, že každý občan nese svůj podíl odpovědnosti. Na očekávání, že jednotlivci nebudou ve své vlastní vládě pasivní a závislí, a že budou na svých životech neustále pracovat. V takovém státě mohou být témata zdravotnictví, sociální péče, vzdělávání, pojištění, bezpečí chápána jako prostředky k dosažení lepší životní úrovně všech (Juhila et al., 2016).

Z principů liberální demokracie se v současném neoliberálním režimu stát dostává primárně do pozice, kdy pouze „udává směr“, místo toho, aby převzal hlavní odpovědnost za sociální, zdravotní a další politiku, propaguje well-being a zapojení občanů, čímž přesouvá odpovědnost za realizaci těchto politik na jednotlivce, rodiny a komunity. Tím vytváří nová partnerství mezi veřejnou a soukromou sférou a vytváří se prostor pro dobrovolnou angažovanost. Svěřená odpovědnost se pak zakládá na představě, že jednotlivci jsou racionálně kalkulující aktéři, kteří na základě porovnání plusů a minusů činí nejlepší možná rozhodnutí pro sebe a svou rodinu a širší komunitu (Juhila et al., 2016).

Koncept responsabilizace v českém prostředí na armádu zatím nikdo přímo neaplikoval. Tím spíše ne na Aktivní zálohu. Čavrnichová (2012) zmiňuje jinou práci Stejskala (2004) v níž on vyzývá k „*občanské odpovědnosti za bezpečnost, obranu a ochranu, (...) aby občané a občanské organizace hráli významnější roli a byla jim svěřena větší odpovědnost nejen v praktickém zajišťování, ale i v řízení bezpečnosti a obrany země*“, dále dokonce nabádá k „*aktivnějšímu využívání svého práva účastnit se na zajišťování obrany a k zamyšlení nad větším důrazem na všeobecné lidské a občanské povinnosti*“ (Stejskal, 2004, podle Čavrnichová, 2012, s. 43).

Ačkoliv Stejskal přímo nepracuje s konceptem responsabilizace, všimněme si důrazu, který klade na povinnost občana na participaci v obraně země. V tom se shoduje s tvrzením Juhila et al., (2016, s. 6) v přesvědčení, že „*pokud jde o vytváření blahobytu, zdraví a bezpečnosti, neměli by občané očekávat, že blahobyt nebo sociální problémy vyřeší a zajistí sociální stát a měli by sami převzít odpovědnost*“.

Jednou z oblastí občanské společnosti, kde je možné responsabilizační tendence sledovat je právě sektor obrany. Jedna z forem vyjádření občanské angažovanosti, jak jsem nastínil v předešlých kapitolách, může být Aktivní záloha. Apelováním a kladením důrazu na to, že obrana je záležitostí nás všech se tlak responsabilizace propisuje do myšlení veřejnosti. Jako příklad může sloužit nový projekt Ministerstva obrany „Příprava občanů k obraně státu“ (POKOS), který dále tyto myšlenky reprodukuje směrem k občanům. Citace z informačního webu projektu, v kontextu výše uvedeného nevyžadují další komentář: „*Obrana státu není jen záležitostí profesionálních vojáků, ale nás všech*“, „*Každý občan ČR má ze zákona povinnost bránit svoji zemi*“, „*zákonná povinnost občanů bránit svou vlast nezanikla ani s profesionalizací AČR*“, „*Nebud' jen obyvatelem, staň se občanem*“ (Ministerstvo obrany, 2014).

5 MOTIVACE PRO VSTUP DO AKTIVNÍ ZÁLOHY

5.1 Dosavadní poznání

„*Armáda mě vždycky lákala, byl to můj dětský sen...*“

Vojínka č. 4

Motivací k zapojení se a setrvání ve službě vlasti skrze institut aktivní zálohy může být mnoho, jak se ostatně tato práce snaží doložit. Mnohdy se motivace skládají z mnoha rozmanitých faktorů a záleží na spouštěcím momentu, který tuto výslednici posune v čin. Kdybych se například vrátil ke kapitole AZ jako dobrovolnictví, Frič & Pospíšilová (2010, s. 97) uvádí, že pro setrvání v této činnosti je důležité mít možnost v ní uplatnit své schopnosti. O tom, zda a nakolik jsou v konečném důsledku tyto schopnosti u AZ využívány viz Zwiefelhofer (2020).

Zetocha (2007) ve své práci představuje Fabrizia Battistelliho a jeho koncept *postmoderní armády*, ve kterém přináší toto rozdělení motivací:

- a) *Předmoderní (institucionální) motivace*
- b) *Moderní (zaměstnanecké, materialistické) motivace*
- c) *Post-moderní (post-materialistické) motivace*

V moderní společnosti jsou kladeny důrazy na tzv. *zaměstnanecké* motivace (mezi ně patří například pravidelný příjem, jistota stabilního zaměstnání, kariérní růst aj.). Oproti tomu ve společnosti post-moderní přichází víc na řadu touha po naplnění vlastních potřeb jedinců (např. touha po dobrodružství). „Motivace vojáků nadále vycházejí z rozvahy vlastních zisků, avšak již se nejedná především o materialisticky definované kategorie, ale o uspokojení touhy po vlastním naplnění a nevšedním prožitku“ (s. 32). Vedle toho jsou paralelně stále akcentovány předmoderní *institucionální* motivace (služba vlasti, národní hrdost, patriotismus).

Stejně tak jako Zetocha s těmito kategoriemi pracovala i Čavrnichová (2012). Z vlastních výzkumů se oba shodují na tom, že institucionální motivace ustupují do pozadí. Oba však pracují pouze s profesionálními vojáky, a navíc v době před začátkem válečného konfliktu na Ukrajině. Zaměřím-li se na AZ, pak finanční motivace (spadající typicky do

zaměstnanecké kategorie motivací) nepřichází k úvahu – ze služby vždy plyne pouze menší, vedlejší přivýdělek (Stejskal, 2015).

Švédská studie Bäckström (2022, s. 447) ukázala, že ve chvíli, kdy je pracovní trh nejistý, je větší pravděpodobnost, že do armády vstoupí lidé s vyšším IQ a kvalifikací. Pokud je situace na trhu standartní, budou tito lidé hledat uplatnění snadno jinde. Pokud je situace na trhu práce dobrá a hlásí se ke službě člověk s vyšší kvalifikací, musí tudíž být za touto motivací ještě další faktory než typicky *zaměstnanecké*, které by byli aktuální hlavně v době nestabilního trhu. Jelikož stabilita trhu je v průběhu války (např. právě nyní války na Ukrajině) diskutabilní avšak v ČR stabilní a přesto sledujeme zvýšený zájem o službu, posouvá to náš zrak na jiné než *materiální* a *postmateriální* motivy, a to na ty, které jsou označovány jako *institucionální* (srov. Bäckström, 2022; Zetocha, 2007).

Pokud bych měl přinést srovnání dosavadní poznání v oblasti motivací pro vstup do Aktivních záloh, provedu tak z bakalářských a diplomových prací (např. Burian, 2012; Kamenský, 2015; Kopecká, 2015; Stehlíková, 2018), s využitím kategorií výše:

Institucionální – *vlastenectví, služba vlasti, smysl pro povinnost, řád, závazek vůči minulosti našeho státu, přínos pro společnost, tradice, hrdost.*

Materialistické – *finanční přínos, možnost vazby na AČR.*

Post-materialistické – *zájem o armádu kamarádství, touha po dobrodružství, touha po nevšedním zážitku, únik z reality, nová výzva, překonání sebe sama.*

Odpovědi informantů se v jednotlivých pracích liší, nicméně pořád zůstává to, že zaměstnanecké motivace jsou zmiňovány jako na posledním místě, nebo nejméně zastoupené. Klíčovou roli hrají institucionální motivace v kombinaci s post-materiálními. Autoři citovaných akademických prací, zdůrazňují že motiv vlastenectví, touha po dobrodružství a být užitečný je pro aktéry prioritou. V datech některých autorů (např. Stehlíková, 2018, s. 52) lze ve světle předchozí kapitoly o respozibilizaci najít některé její náznaky. Jak jsem však již uvedl koncept respozibilizace v sektoru obrany není zatím předmětem širšího akademického výzkumu a není tak dáván do souvislostí s AZ.

5.1.1 Hrozba na obzoru, aneb touha „být u toho“

*„Věděl jsem o AZ už dlouho, ale nikdy jsem si nenašel čas, spíš to leželo v
mojí hlavě. A pak přišla válka na Ukrajině, tak jsem si řekl: kdy jindy, než teď?“*

Vojín č.3

Co vede do armády ty, do kterých bychom to vůbec neřekli? Proč se z jinak klidných mladíků tváří v tvář válečnému konfliktu stanou štváči se samopaly v ruce? Proč jsou moderní válečné konflikty založeny na masové spontaneitě a dobrovolnosti? To všechno jsou otázky, které si ve své knize *Proč jdou chlapi do války* klade Radan Haluzík (2018). Tato kniha přináší velmi propracovanou a hloubkovou analýzu konfliktů, revolučních převratů a dalších změn, ke kterým došlo na blízkém východě a autor jim byl zcela či částečně přítomen.

Haluzík si všímá moderních technologií, které přinesly jakýsi ontologický obrat ve studiu a nahlížení etnických a válečných konfliktů. Tyto události jsou připravovány a vyvolávány prostřednictvím sociálních sítí, které mají schopnost masové mobilizace. Pozornost však obrací k jednotlivcům, k aktivistům a jejich touze změnit svět. Zdůrazňuje spektakulárně-dramatický charakter těchto „revolucí“, které jsou symbolickými rituály, přechodem od nenáviděného starého režimu k novému lepšímu světu. Tato touha po novém lepším světě a prvotní entuziastické zapálení široké veřejnosti, která je ochotná vydat tomu účelu nemalé prostředky finanční i hmotné, a nakonec i svůj život je tím, co na počátku lidi do války žene. Tato touha po „vyšším smyslu“ vtahuje do válečné vřavy (Haluzík, 2018, s. 25–35).

Autor knihy se snaží vypořádat s klasickými teoriemi od teorie války od Clausewitze, přes antropologické esencialistické teorie primordiality a konstruktivismus až po novější studie, které rozlišují konflikty na ty, u kterých jde o spravedlnost, nápravu křivd (*justice-seeking*) a těmi, kde jde o kořist a drancování (*loot-seeking*). Podrobnou analýzou ukazuje omezenost těchto teorií a dokazuje, že *ekonomické motivace* nedávají smysl, minimálně ne jako primární důvod, proč vstupují lidé do těchto konfliktů. Nicméně udává, že ekonomický profit může být jedním z důvodů proč v konfliktu pokračovat (Haluzík, 2018, s. 40–47).

Co se týká samotných motivací, které podle Haluzíka ženu lidi do války, zmiňuje že vedle tradičních motivací jako obrana domova, rodiny, odplata či msta, to může být

soupeření o status, potvrzení maskulinity, adrenalinové vzrušení a atavistická radost z toho konečně „být u toho“, klade důraz na to, že válka je jakýmsi *vybočením z normálu* slibující nevšední zážitky (Haluzík, 2018, s. 51–54). Všechny tyto motivy bychom mohli zařadit podle Zetochy (2007) do kategorie *post-materiálních* motivací.

Samozřejmě je něco jiného válečný konflikt spolu se spontánním zapojení obyvatel do guerillových bojůvek (mál-li použít Haluzíkův pojem) a to, že lidé vstupují v době míru do Aktivních záloh. Povšimněme si však toho, že stejné motivace *vybočit z normálu, být konečně „u toho“* zmiňovali u Aktivní zálohy i účastníci výzkumů z bakalářských a diplomových prací, které jsem citoval v předchozí kapitole. V době, kdy v naší blízkosti probíhá ozbrojený konflikt, na základě čehož lidé, byť do AZ, vstupují, se dá očekávat vzájemná korelace mezi těmito motivacemi.

Touha „být u toho“ může také být spojena se společenským tlakem v době války. Lidé se mohou cítit povinni a odpovědní vůči své zemi a mohou mít pocit, že by měli být součástí obrany svého státu v těžkých časech. Tento tlak může pocházet jak od vládních orgánů a politiků, tak i od rodiny, přátel a kolegů, kteří mohou vnímat službu v armádě jako projev vlastenectví a oddanosti zemi. Tím se opět dostávám k tématu responzibilizace, která může probíhat i implicitně (Juhila et al., 2016).

V době vzniku této práce pokračuje konflikt, který na Ukrajině započal již roku 2014, kdy Rusko anektovalo Krym a podpořilo separatisty v oblastech Doněck a Luhansk na východě Ukrajiny. Od té doby probíhají v oblasti ozbrojené střety mezi ukrajinskou armádou a separatisty, což vedlo k obrovským ztrátám na obou stranách a vysídlení velkého množství lidí. V únoru 2022 došlo k významnému vývoji války na Ukrajině, když ruské síly vstoupily na ukrajinské území. Konflikt vede k obrovským ztrátám na životech a infrastruktuře. Mezinárodní společenství ostře odsoudilo ruskou invazi a uvalilo na Rusko ekonomické a diplomatické sankce. Ruské síly stále pokračují v útocích a situace zůstává velmi napjatá.

Zhoršená bezpečnostní situace na východě Evropy vyvolala odezvu v mnoha bezpečnostních opatřeních jednotlivých zemí. Polsko se například rozhodlo zcela modernizovat svoji armádu a dát jí ve své politice nebyvalý důraz (Vojáček, 2022). V České republice armáda zaznamenala nečekaný raketový nárůst počtu žádostí o vstup, a to především do aktivních záloh. Odhad nárůstu se liší od 70 % (Tauberová, 2023) až na desetinásobek (Tiscali.cz, 2022). Ačkoliv celým procesem náboru projde přibližně třetina

uchazečů, i tak se jedná o enormní přírůstek. Před konfliktem na Ukrajině měly AZ pod 4 tisíce členů, již nyní se jich hlásí přes 2 tisíce a do roku 2030 jich má být ve službě 10 tisíc (Ministerstvo obrany, 2015). Na začátku roku 2023 pak Ministerstvo obrany přichází s novelizací AZ, která má službu učinit víc atraktivní (Ministerstvo obrany, 2023c). A o zachycení tohoto, v jistém smyslu, extatického momentu naší armády, resp. aktivní zálohy se snaží tato práce.

EMPIRICKÁ ČÁST

6 METODOLOGIE

Empirická část práce se opírá o kvalitativní výzkum, který zahrnoval zúčastněné pozorování výcviku AZ a DVC, polo-strukturované rozhovory s účastníky tohoto výcviku a analýzu dalších dat.

Na úvod musím představit svou **pozici výzkumníka** ve výzkumném procesu. Přes veškerou snahu o objektivitu vnáší výzkumník do celého procesu své vlastní zkušenosti a je tedy třeba jeho situovanost představit a ukotvit, tak aby měl čtenář kompletní obraz o vzniku výzkumu a jeho pozadí. Během svého studia na Fakultě humanitních studií jsem mimo předměty sociokulturní antropologie absolvoval přednášky *Aplikace mezinárodního humanitární práva*, vedené Ing. Richardem Smejkalem a plk. Mgr. Otakarem Foltýnem. Toto právo někdy bývá označováno jako právo *válečné*. Nikdo v naší rodině nebyl součástí armády a nebyl jsem veden k bojovým sportům a praktikám, které se s vojenským prostředím pojí (jako například střelba, taktika, pohyb v terénu apod.). V souvislosti s počátkem válečného konfliktu na Ukrajině jsem byl v médiích svědkem prudkého nárůstu žádostí o vstup do Aktivních záloh a DVC. Tento nebývalý zájem mě vedl k nápadu výzkumu pro účely bakalářské práce. Do výzkumu jsem tak vstupoval jako úplný outsider v oboru, neměl jsem hlubší povědomí o fenoménu AZ ani představu o tom, co členství a vojenská cvičení obnášejí.

V rámci výzkumu jsem se později rozhodl absolvovat dobrovolné vojenské cvičení (DVC), a to tak, abych se dostal blíže do prostředí samotných aktérů. DVC je v praxi Kurzem základní přípravy, který je společný pro vstupující do AZ i účastníky DVC. Nutno podotknout, že po absolvování tohoto cvičení jsem se sám později do AZ přihlásil a nyní jsem jejím členem – vojákem v aktivní záloze. Sám vnímám službu v AZ mnohoznačně; nabývá pro mě významů jako jsou již zmiňovaná služba vlasti, možnost pomoci při mimořádných krizových situacích, ale mimo to i rozšíření osobních znalostí, dovedností a možnost naplně volného času a fyzické aktivity. Během Kurzu základní přípravy, který trval víc jak měsíc jsem se s informanty nutně sblížil a z některé nyní mohu označit za přátele. V rámci výzkumu jsem se však snažil oddělovat roli výzkumníka a zároveň člena jednotky a dbát na etické principy výzkumu.

Co se týká **metodologického přístupu** pohybují se na poli interpretativní antropologie, která se snaží skrze kvalitativní výzkum pochopit emickou perspektivu aktérů, spíše než generalizovat své závěry na široké spektrum populace. „*Chceme porozumět jednání aktérů i sociálním strukturám, v nichž se dané jednání uskutečňuje (...) a budovat toto porozumění přímo v prostředí a kontextech, kde se zkoumané fenomény nacházejí*“ (Novotná et al., 2020, s. 260).

Hlavní výzkumnou otázkou tak je *Jaké jsou motivace zájemců o službu v AZ / účast na DVC?* K pochopení této komplexní otázky a problematiky jsem si stanovil i dílčí podotázky, které mohou vystavět obraz o zkoumaném fenoménu:

- S jakými pojmy/koncepty pracuje AČR při náboru nových členů, jaký narativ se objevuje/opakuje v náborových materiálech (ať už digitálních či fyzických)?
- Je služba v armádě zájemci spojována s pojmy jako vlast, národ, stát?
- Jak uchazeči vnímají armádu, AZ, DVC a jaká je představa jejich nejbližších?
- Jak uchazeči konceptualizují přechod mezi civilním a vojenským prostředím?
- Jak souvisí pocit ohrožení plynoucí z probíhajícího konfliktu s jejich zájmem o službu v AZ / účast na DVC?

K zodpovězení těchto a dalších otázek spojených s cílem výzkumu jsem zvolil kvalitativní **výzkumnou strategii**. Její výhodou je, že zohledňuje kontexty a různosti (životních) situací a pozic aktérů a klade důraz na emickou perspektivu, tj. na to, jak danou situaci, jev, fenomén, problém nahlízejí sami aktéři (Novotná et al., 2020).

V rámci kvalitativního výzkumu lze užít a kombinovat řadu **technik vytváření dat**. Jako hlavní opěrnou techniku k zodpovězení výzkumné otázky jsem zvolil polostrukturované rozhovory s účastníky Kurzu základní přípravy. Ve svých zjištěních se dále opírám o to, že jsem byl sám součástí zkoumané skupiny, a tudíž o své terénní poznámky ze zúčastněného pozorování. Rovněž využívám tzv. nevtíravé výzkumné přístupy, kde se opírám o analýzu mediální dat (webové stránky, propagační materiály, sociální sítě), které s tématem souvisí a také provádím sekundární analýzu dat z již vzniklých akademických bakalářských a diplomových pracích, které se danému tématu věnují.

Klíčovým krokem je **výběr vzorku a stanovení terénu**. V rámci zúčastněného pozorování jsem se pohyboval v jasně ohraničeném terénu kasáren, kde se Kurz základní přípravy konal intenzivně 6 týdnů bez možnosti areál opouštět. Moje pozornost byla

zaměřena především na členy mé jednotky (čtyři), do kterých jsme byli rozřazeni a v rámci kterých se odehrával veškerý program a dále pak na naše instruktory a další osoby, se kterými jsme přišli do styku. Ke zúžení zacílení vzorku nutně muselo dojít v rámci polostrukturovaných rozhovorů. Ty probíhaly během dvou volných dní uprostřed Kurzu. Pro rozhovory jsem volil účelový výběr výzkumného vzorku a účelové vzorkování. Počet osob, se kterými jsem mohl rozhovory provést byl omezený časem i prostředím, přesto jsem se snažil o vzorek heterogenní povahy, ve kterém byli zastoupeni participanti, z různé věkové, vzdělanostní a genderové kategorie, a svým zastoupením odpovídali poměrům v celé četě.

Tabulka 1 - Představení informantů (vlastní zpracování)

označení	věk	M/Ž	povolání	vzdělání	AZ/DVC	místo působení
Vojínka č. 1	41	žena	manažerka	vysokoškolské	AZ	Praha
Vojín č. 2	20	muž	student	vysokoškolské	DVC	Praha/Itálie
Vojín č. 3	25	muž	student	vysokoškolské	AZ	Praha/Liberec
Vojínka č. 4	24	žena	výzkumnice	vysokoškolské	AZ	Strakonice
Vojín č. 5	26	muž	podnikatel	vysokoškolské	AZ	Jihlava
Vojín č. 6	21	muž	student	vysokoškolské	AZ	Praha
Vojín č. 7	21	muž	student	vysokoškolské	DVC	Pardubice/Brno
Vojín č. 8	23	muž	student	vysokoškolské	AZ	Jihlava/Brno
Vojín č. 9	43	muž	skladník	vyučen	AZ	Olomouc

Rozhovory probíhaly tak, že jsem podle své úvahy o účelovém vzorkování oslovil dané jedince z naší čety a následně jsem s nimi v oddělené místnosti provedl rozhovor, který jsem vedl nejprve podle předem připravené struktury (viz Příloha č. 1), díky povaze výzkumné metody bylo možné se od daných otázek odchýlit a cílit tak na porozumění každého informanta. Rozhovory jsem zaznamenával na diktafon. V některých částech práce přináším analýzu sociálních sítí a náborových materiálů AČR, v těchto případech čerpám vždy z veřejně dostupných online zdrojů.

Nakonec představím **metody vyhodnocení získaných dat**. Hlavní metodickou příručkou mi byla kniha *Metody výzkumu ve společenských vědách* (Novotná & Špaček & Šťovíčková-Jantulová, 2020). Při práci s daty, a nakonec i při teoretickém ukotvení jsem pracoval s metaforou trychtýře, kdy se od obecných tvrzení zaměřuji stále více na výzkumný problém. Za hlavní nosná data považuji výstupy z rozhovorů a pozorování, která doplňuji a upevňuji dalšími výzkumnými daty z obsahové analýzy náborových a prezentačních materiálů AČR. V analýze dat jsem postupoval metodou kódování a segmentace dat podle Heřmanského (2020, s. 417 - 443), kdy kódy vytváří jednotlivé kategorie, které k sobě vztahujeme a na jejichž základě můžeme interpretovat analyzovaná data. Segmenty slouží

následně jako doklady našich tvrzení. Pracoval jsem induktivně, tzv. na výstupu, kdy jsem z dat postupně vyvozoval obecný závěr, který jsem formuloval ve vztahu k teoretickému rámci, na který data poukazovala. V rámci analýzy a interpretace jsem vycházel z interaktivního modelu ve smyslu neustálého zohledňování terénu (aktérů) ve vztahu k teoriím. Výsledky kvalitativního výzkumu lze jen stěží generalizovat na širokou populaci, avšak mohou podpořit již platná tvrzení, či v mém případě přispět k porozumění fenoménu, kterého byla Česká republika svědkem v reakci na válku na Ukrajině (srov. Novotná, 2020).

S prováděním výzkumu se vždy pojí jeho **etická rovina**. O záměru výzkumu jsem předem informoval Velitelství výcviku – Vojenskou akademii Vyškov. Přímo na místě jsem o tom informoval hlavního instruktora naší čety, který mi později povolil provést rozhovory s vybranými členy čety. Co se týká zúčastněného pozorování, sdělil jsem ostatním, že provádím výzkum v rámci bakalářské práce, vysvětlil základní principy anonymizace a možnost nebýt součástí výsledného textu. V tomto případě se jednalo o tzv. informovaný souhlas neodporováním, kdy po sdělení dané informace mě nikdo nekontaktoval s tím, že si nepřeje, abych data o něm neshíral. V případě provedených rozhovorů s vybranými vojáky se vždy jednalo o informovaný souhlas v ústní podobě, který je zaznamenán na nahrávkách. Informanti byli seznámeni s povahou výzkumu, rozhovoru a byla jim zaručena anonymita. Proto informanty označuji jednotně jako vojín/vojínka, což byla hodnota, kterou na Kurzu základní přípravy mají všichni nováčci.

V závěru je třeba upozornit na případné **limity výzkumu**, které jsou jeho běžnou součástí. Přes veškerou snahu kontaktovat uchazeče o službu, kteří se přihlásili po začátku války na Ukrajině, a to jak osobně, telefonicky či emailem skrze Rekrutační středisko a Agenturu personalistiky nebylo mým opakovaným žádostem vyhověno. Jedinou možností tak bylo rozhovory a pozorování provést v terénu při Kurzu základní přípravy. Jelikož příprava a nábor nových příslušníků AZ a uchazečů o DVC je relativně zdlouhavý proces (viz kapitola 3.4), tak na tomto Kurzu, který již probíhal v době konfliktu byli lidé, kteří se rozhodli vstoupit ještě před samotným začátkem konfliktu. Nicméně ještě před nástupem konfliktu započal a vycházím z předpokladu, že se nutně promítá do jejich motivací ve svém rozhodnutí setrvat a Kurz absolvovat a celkově se odráží do jejich uvažování o službě v AZ. To se mi koneckonců potvrdilo i v provedených rozhovorech.

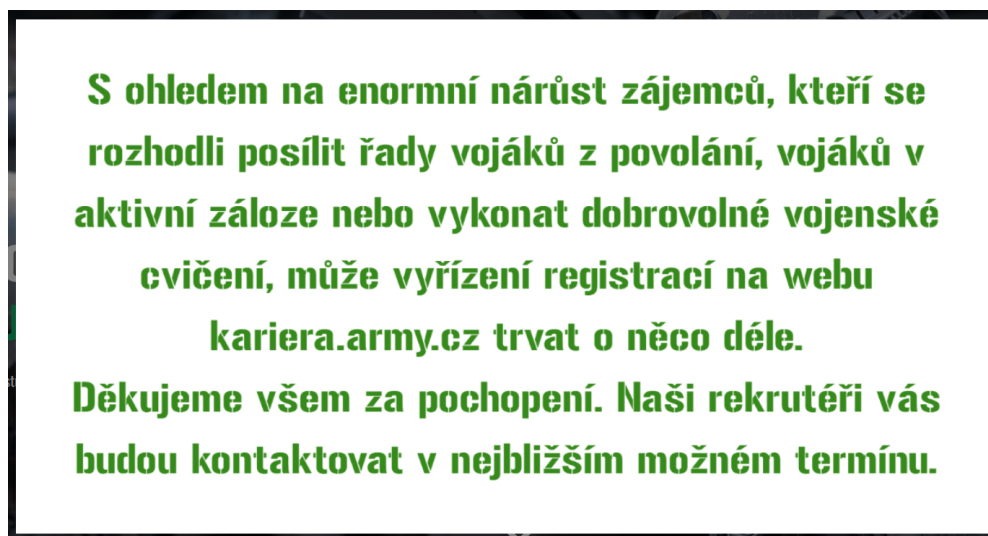
7 ANALÝZA A INTERPRETACE DAT

7.1 „Něco visí ve vzduchu“ – přítomnost války na cvičení

Jelikož tato práce mapuje stav AZ v návaznosti na probíhající válečný konflikt na Ukrajině, který je důvodem vyššího zájmu o vstup do této služby, rád bych na úvod empirické části zařadil kapitolu opřenou převážně o zúčastněné pozorování, kde poukážu na to, jakým způsobem se tato hrozba propisovala do celého procesu vstupu do AZ až do zakončení Kurzu základní přípravy. Budu se tak opírat především o vlastní zkušenost, cílem je seznámit čtenáře s atmosférou Kurzu a podmínkami, za kterých byl výzkum realizován.

Když jsem se přihlásil na vstupní pohovor na Rekrutační středisko, byla již válka v plném proudu a v médiích vyšla řada článků, které informovali o nebyvalém zájmu o aktivní zálohu a dobrovolné vojenské cvičení. Projevilo se to i tak, že jsem skoro měsíc čekal na datum vyšetření v Ústřední vojenské nemocnici. Krátce na to se na hlavní kariéřním webu armády již objevilo oznámení, které tento nebyvalý zájem potvrzovalo:

Obrázek 5 - Oznámení (Agentura personalistiky AČR, 2022)

Při oznamování mého rozhodnutí rodině a přátelům jsem se sám setkával vedle nepochopení (viz kapitola 7.6) také s reakcemi, které souvisely s probíhající válkou na Ukrajině. I když to byl jen humor, že nás odvezou a nasadí na Ukrajině, což bylo samozřejmě nereálné, a bylo by to protizákonné, jelikož vojáci AZ mohou být povoláni do zahraničí jedině se svým souhlasem, člověk nad tím musel přemýšlet, jelikož v případě že by se válka rozšířila naším směrem, jako člen AZ bych byl povinen jednat. S podobnými reakcemi se setkávali i moji informátoři: „*Můj děda si myslel, že mě pak pošlou někam na Ukrajinu (smích)*“ (Vojín č. 2). „*Mamka mě podporuje, ale má strach, že kdyby šlo do tuhého, musela*

bych nastoupit“ (Vojínka č. 4). „Doma jsem musel zdůraznit, že se nechystám k profíkům a přítelkyně nechce, abych vstupoval do AZ – má strach“ (Vojín č. 7).

I v průběhu samotného Kurzu byla atmosféra v tomto ohledu zvláštní. Uvědomění toho, že zatímco my jsme si tam „hráli na vojáky“, reální lidé v reálném boji v ten stejný čas umírali, bylo děsivé. V průběhu dne jsme neměli přístup k telefonu, ten zůstal celý den na pokoji, kam jsme se vraceli až pozdě večer po skončení programu. Každý večer jsme četli zprávy, co se nového na bojištích Ukrajiny odehrálo.

Už jsem v této práci uváděl terénní poznámky z charitativního běhu kasárnami během prvních dní výcviku. V onom „bouřlivém proslovu“ velitel kasáren opakovaně vyzýval k tomu, že chce slyšet náš bojový pokřik „*Ú-Á*“ (bylo nás přes osm set vojáků), s hlasitostí nebyl spokojen, a tak řekl, abychom si uvědomili, že jako vojáci jsme zabijáci, že si máme představit to, jak s bajonetem a bojovým pokřikem běžíme proti nepříteli a páremo jeho břicho v boji o vlastní přežití. Zděšení bylo patrné na všech. Bylo to poprvé, co jsme se konfrontovali s krutostí a nesmyslností války a zabíjení. Představa, že tohle a mnohem horší věci se skutečně odehrávají v ne příliš vzdáleném konfliktu byla zdrcující. Tento velitel považoval „*párání*“ za jakýsi druh iniciace, a proto na závěr našeho kurzu jsme všichni běželi a s bajonety probodávali pytle naplněné slámou...

Rovněž instruktoři často své výklady doplňovali o poznámky s děním na Ukrajině, rozebírali jsme reálné příklady například na hodinách taktické přípravy. Instruktoři se dokonce zmiňovali o množství vojenské materiální pomoci, kterou jsme jim poskytli a o výcviku jejich vojáků, který probíhal ve stejném místě a dalších vojenských prostorech v ČR. A celkově bylo téma Ukrajiny častým námětem vtipů typu „*tohle na Ukrajině potřebovat nebudeš*“ nebo, když jsme se na korbě Tetry bez oken přepravovali již delší dobu neznámo kam „*jedeme na frontu, až vylezeme hlavně nezkoušejte ruštinu apod.*“ Tyto vtipy jsou příkladem, kdy má člověk tendenci zlehčovat věci, ze kterých má strach ale nejsou natolik přítomné, aby byly přímým ohrožením (srov. Janeček, 2023).

Jak uvádí Haluzík (2018, s. 65), právě tento pocit, že „něco visí ve vzduchu“, že to už brzy musí „*vybuchnout*“ „*je zážitkem přechodového rituálu a zdrojem pocitu jednoty a skupinové identifikace, a potřeby „být u toho“*. *Později i jen vzpomínka na toto období bude faktorem při motivaci a rozhodnutí do konfliktu vstoupit.*“ Proto je tak těžké proniknout na pozadí motivací aktérů válečných konfliktů, protože často leží ve zdánlivě bezvýznamné minulosti.

7.2 Odkud plyne povědomí o AZ/DVC

Rozhodl jsem se kapitoly analytické části seřadit chronologicky, jak se s nimi uchazeči postupně setkávají. Tedy v této kapitole se na základě analýzy dat pokusím odpovědět na otázku odkud se bere povědomí o Aktivní záloze. Kde lidé hledají informace o službě, kudy vedou toky informací a jakými prostředky jsou distribuovány k potenciálním uchazečům?

Tématu propagace a náboru jsem se věnoval v kapitole 3.4, kde je uvedeno, že armáda dělí propagaci na *krátkodobou* a *dlouhodobou*. Relevantní pro nábor je především dlouhodobá propagace, kterou armáda činí prostřednictvím webových stránek, sociálních sítí a dlouhodobějšími projekty jako třeba již zmíněný POKOS (Příprava občanů k obraně státu).

Webové stránky

Armáda má svůj hlavní web propojený s webem Ministerstva obrany.² Informace o Aktivních zálohách mohou uchazeči zjistit ze samostatných webových stránek³, které jsou však vizuálně zastaralé a po celou dobu tvorby této práce (přibližně jeden rok) je na stránkách uvedeno, že „*momentálně prochází rozsáhlou aktualizací*“. O dobrovolném vojenském cvičení se mohou uchazeči dozvědět více informací ze stejného webu jako AZ.

Novým webovým prostředím, které armáda spustila v roce 2018 je hlavní kariérní web⁴. Jedná se o vizuálně velmi moderní stránku odlišnou od ostatních webů MO. Stránka je sdružená, jak pro uchazeče o to stát se vojákem z povolání, tak pro uchazeče o AZ a DVC. Kromě osobní návštěvy se jedná o jedinou možnost, jak si domluvit schůzku na Rekrutační středisku, proto s touto stránkou měli zkušenost všichni informanti. To, že má armáda mnoho webů, na kterých informují o stejných tématech nutně vede k tomu, že informace uvedené na jedné či druhé stránce mohou zastarávat. Všímají si toho mnozí: „*Byl jsem překvapený tím kolik protichůdných informací bylo na internetu dostupných a oni lidé na rekrutačním pořádně nevěděli co a jak bude*“ (Vojín č. 3). „*(...) armáda tohle nemá dobře udělaný. Má deset webů, na kterých je deset rozdílných informací*“ (Vojín č. 8).

² Armáda České republiky - <https://acr.army.cz/>

Ministerstvo obrany - <https://mocr.army.cz/>

³ Aktivní záloha - <https://aktivnizaloha.army.cz/>

⁴ Kariérní web - <https://kariera.army.cz/>

Přesto, že kariérní web je nejmodernější stránkou armády (co do stáří i do vzhledu) a většina informátorů si jej chválí, oznámila v únoru letošního roku armáda vznik tzv. Virtuálního náborového střediska, které má být „nejmodernější virtuální náborové středisko v Severoatlantické alianci (...) a urychlit nábor nových vojáků“ (Gruntová, 2023).

Sociální sítě

Profil Armáda České republiky⁵ má na Facebooku téměř 200 tisíc sledujících. Armáda komunikuje s veřejností na mnoha sociálních sítích – Instagram, Twitter, a YouTube. Ačkoliv v popisku stránky stojí, že účelem stránky je sdílet informace, fotky a videa z armádního prostředí, a mimo jiné má být stránka rovněž „*prostorem pro diskusi*“, podíváme-li se na záložku „Komunita“, kde mohou lidé psát své vlastní příspěvky na stránku Armády, zůstávají tyto příspěvky téměř vždy bez reakce. Nicméně administrátor stránky reaguje na některé komentáře pod hlavními příspěvky, takže se nejedná o pasivní stránku, a prostor pro diskusi se skutečně objevuje. Příspěvky publikují každý den.

V období od srpna 2022 do března 2023 jsem analyzoval přes sto příspěvků a identifikoval klíčová témata (hodnoty, kategorie) do kterých lze příspěvky rozřadit: *týmovost, minulost* (připomínky historických událostí, apel na vlastenectví), *váleční veteráni* (připomínky padlých vojáků, ale i válečných veteránů dneška), *vlastenectví* (motto „bez armády není vlasti“), *apel na držení slibu, dodržování pravidel, povinnosti, závazek, odpovědnost a spolehlivost, zakotvení v NATO*. Kromě toho stránka zprostředkovává pohledy do zákulisí armády (fotky z míst, kam se veřejnost nemá možnost dostat apod.). Zajímavé je, že občasně armáda tento kanál využívá k šíření politického apelu a často k tomu používá frázi „*víme, co chceme*“.

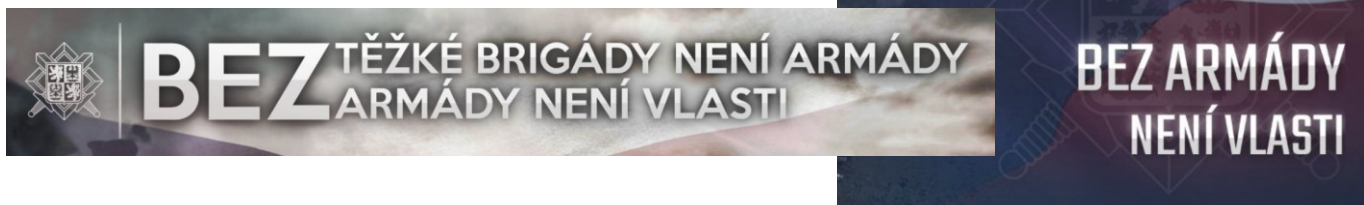
⁵ Armáda České republiky Facebook - <https://www.facebook.com/ArmadaCeskerepubliky>

Obrázek 6 - Příspěvky „víme, co chceme“ (Armáda České republiky, 2022; 2023)

Velmi často a v různých obměnách se na stránce objevovalo motto:
„Bez armády není vlasti“:

Obrázek 7 - motto "bez armády není vlasti"
(Armáda České republiky, 2021)

V tomto mottu je armáda přímo dáována do souvislosti s vlastí. Ptal jsem se na téma sociálních sítí i v rozhovorech a většina informátorů pouze zmínila, že tam získávali informace pouze prostřednictvím společných skupin pro účastníky Kurzu. Nikdo z dotazovaných toto motto nezaznamenal: „*To jsem nevěděla, že to tam je*“ (Vojínka č. 4), „*To slyším poprvé*“ (Vojínka č. 1). K Postojům informantů k tomuto tématu se vrátím v kapitole č. 7.2 o vlastenectví.

Zajímavým tématem, které nechávám na budoucí výzkum byla obsahová analýza těchto příspěvků z pohledu genderu (velmi často se totiž o vojácích hovoří jako o „*borcích*“ a ženy jsou zmiňovány spíše okrajově, a to vždy s důrazem na jejich gender).

Další Facebooková stránka relevantní k této práci je „Nábor do ozbrojených sil ČR – Czech Army“⁶, která má přibližně 21 tisíc sledujících. Stránka přímo deklaruje, že zprostředkovává informace o náboru a volných místech v rámci AČR a snaží se především propagovat hlavní web, který slouží k náboru, coby „nejrychlejší cestu do armády“. Na této stránce probíhá diskuse v komentářích pouze mezi fanoušky – administrátor stránky na komentáře nereaguje. Příspěvky víceméně pouze odkazují na hlavní karierní web. Tato stránka se nejeví jako příliš efektivní, jelikož žádný informant o její existenci nevěděl.

POKOS – Příprava občanů k obraně státu

Další možností, jak komunikovat s veřejností je POKOS, projekt MO, jakýsi hybrid v propagaci co do dělení strategie na krátkodobou a dlouhodobou. Jedná se totiž jednorázové akce na zvýšení povědomí o obraně státu, zároveň však tyto akce vycházejí z dlouhodobé strategie a jsou součástí připraveného plánu. MO spustilo samostatné webové stránky k tomuto projektu⁷, kde lze nalézt i metodické příručky pro učitele a další informace. Projekt vychází především z toho, že vláda v roce 2013 schválila Koncepti přípravy občanů k obraně státu, čímž byla příprava občanů k obraně státu včleněna do RVP. To je důvodem proč většina aktivit cílí na školní třídy a aktivity pro mládež (Ministerstvo obrany, 2014). Rovněž je toto zjevně důvodem, proč se o tomto projektu nezmiňoval žádný z informantů. Podle toho, že MO spouští dokonce akreditovaná školení pro pedagogy a celkově tento projekt dále rozvíjí, se dá předpokládat, že zvýšené povědomí o bezpečnostní problematice se promítne až do generací, které jsou momentálně ve školním věku.

Tento projekt je nicméně zajímavým především z pohledu konceptu respozibilizace, kterou jsem představil v kapitole 4.4. Podívejme se na hlavní programová prohlášení, která jsou na webu uvedena:

Každý občan ČR má ze zákona povinnost bránit svoji zemi. Systematická příprava občanů k obraně státu je jedním z předpokladů (...) k zajišťování obrany jednotlivců i celé společnosti. Obrana státu není pouze záležitostí ozbrojených sil a profesionálních vojáků, ale všech občanů. Vláda České republiky proto průběžně posiluje vědomí o osobní odpovědnosti občanů za obranu státu. Nebuď jen obyvatelem, staň se občanem. (...), obrana státu není jen občanskou povinností, ale také morálním závazkem. Když bráníš svoji zemi,

⁶ Nábor do ozbrojených sil ČR – Czech Army - <https://www.facebook.com/NaborDoOzbrojenychSilCzechArmy>

⁷ Webové stránky projektu POKOS - <https://pokos.army.cz/>

bráníš sebe, svou rodinu, své blízké a jejich budoucnost, (...) bezpečnost, svoboda a prosperita jsou spojenými nádobami. Pro snižování rizik naplnění hrozeb je žádoucí aktivní spolupráce občanů, právnických a fyzických osob a orgánů veřejné správy (Ministerstvo obrany, 2014).

V jednotlivých tvrzeních lze spatřovat opakovaný důraz na převzetí odpovědnosti. Pracuje se dokonce s morálním závazkem, který odkazuje k jakémusi vyššímu principu. Objevuje se dokonce citové spojení obrana země = obrana rodiny a blízkých. Nakonec spojení bezpečnosti se svobodou a prosperitou společnosti přesně odpovídá konceptu responzibilizace, tak jak jej představila Juhila et al. (2016), kdy jsou „*témata zdravotnictví, sociální péče, vzdělávání, pojištění, bezpečí chápána jako prostředky k dosažení lepší životní úrovně*“ (s. 5). I poslední tvrzení odpovídá dané studii, kdy „*se vytváří nová partnerství mezi veřejnou a soukromou sférou*“ (s. 5).

Osobní vazby

Mnohem důležitější než webové stránky, sociální sítě apod., se pro informanty ukázaly být jejich osobní vazby. Opakovaně zmiňovali to, že mezi vojáky v AZ již mají své známé, nebo že znají někoho, kdo někoho takového zná. Vypadá to, jako by se v armádě uplatňoval princip podobný sněhové kouli, která na sebe nabaluje čím dál více sněhu. „*Kluci přijeli plní zážitků, tak jsem si řekla: `Já bych to chtěla taky vyzkoušet`“ (Vojínka č. 1). Popisuje, jak se k AZ dostala 41letá inženýrka, matka dvou dětí. Srze svůj volnočasový koníček se seznámila s pár lidmi, kteří již nějakou dobu v AZ působili. Jelikož byli ve stejné jednotce, jezdili společně i na cvičení a když se vrátili, byli vždy *plní zážitků*, a tak se informace o jejich členství AZ šířila dál. Sílu osobního svědectví popisuje i čerstvá absolventka VŠ, Vojínka č. 4: „*Potkala jsem se s někým, kdo byl v AZ, a tak jsem si říkala, že to můžu využít, na všechno jsem se vyptala.*“ O službu se reálně přihlásila až o rok později, nicméně uváděla, že si přitom opět vzpomněla na dotyčnou ženu a její *příklad a rady*.*

Co se týká detailů a informací ohledně průběhu služby v AZ a záležitostí spojených s výcvikem, uvádí Vojínka č. 1: „*Chtěla jsem být připravená, koukala jsem na všechny seriály apod., koukala jsem na všechno, co se na internetu dalo najít... Informace jsem si našla sama a kamarádi mi pomohli s detaily*“. I zde využila osobní známost a kontakt na někoho, kdo již v AZ působí. Vojín č. 8 vedle osobních kontaktů zmiňuje i rozčarování z protichůdných informací: „*Armáda tohle nemá dobře udělaný. Má deset webů, na kterých*

je deset rozdílných informací. Takže jsem dal hodně na osobní doporučení kamarádů.“ Tento třiatřicetiletý mladík studuje bezpečnosti studia a má tak kolem sebe mnoho lidí z oboru, kteří mu v tom mohou pomoci. Podobně to vidí i další mladý student, Vojín č. 6: *„informace jsem dostával od známých, protože se v armádních kruzích pohybuju.“*

Obecné informace, ale i detaily o průběhu Kurzu se velmi často mění a už jsem několikrát zmínil jejich protichůdnost z různých stran. Kvůli tomu může být osobní kontakt na někoho, kdo tím prošel, vnímán jako výhoda proti ostatním. Vzpomínám na to, že nejistoty a fámy panovali snad úplně o všem, někteří se dokonce až tam dozvěděli, že na víkendy nebudou jezdit domů, ale výcvik proběhne bez přerušení...

Seznámil jsem se s Danem Z. Tvrdí, že prý budeme řazení do čet podle abecedy, a tudíž asi nebudeme spolu, ale uvidíme. Kdo ví, co a jak bude. Okolo výcviku panují samé fámy a někdo dokonce tvrdí, že o víkendech si budeme muset jídlo platit...

Terénní poznámky, 7.8.2022

Uvedená vyjádření o osobních známostech odpovídají charakteristikám, které u dobrovolnických činností, mezi které můžeme zahrnovat i AZ (viz kapitola 4.1), uvádí Frič & Pospíšilová (2010). Ti tvrdí, že *„hlavní, zcela dominantní cestou k dobrovolnictví je osobní kontakt v sítích, v nichž se dobrovolník běžně pohybuje, kde je „zakotven“ (rodina a přátelé, zaměstnání, dobrovolné spolky). Pouze zlomek ze zakotvených dobrovolníků potřeboval i neosobní informační zdroje, jako je internet, letáky apod.“* (s. 121).

7.3 Představy o vlasti

Konečně přišel den D. Kolem desáté jsme se na pokojích oblékli do zbrusu nových uniforem, které na nás celý měsíc čekaly ve skříni a brzy na to naposledy vyrazili pěkně pořadově ve tvaru směrem na hlavní plochu, kde po stranách už čekali naši rodinní příslušníci. Stálo nás tam všech osm set pěkně vyrovnaných tak jak jsme to už dva týdny nacvičovali. Nikdo se nesmí ani hnout, ani mrknout, ani se výrazně usmívat. Jediné, co můžeme dělat je tam tu hodinu v kuse stát na místě, poslouchat projevy velitelů je opírat svůj zrak zpříma na obrovský státní znak, a utéct dovnitř – v mysli vzpomínat to, co jsme tam za ten měsíc prožili. A až domluví ten poslední žvanil, až nám poděkují za naši službu, sborově pěkně nahlas zakřičet: „Sloužíme vlasti!“, protože v armádě se neprosí a neděkuje – naše nasazení je přece služba...

Terénní poznámky (slavnostní akt vyřazení absolventů Kurzu), 5. září 2022

Obrázek 8 - Slavnostní nástup (Bezděk in: Vojenská akademie ve Vyškově, 2020)

Jak vyplynulo z analýzy sociálních sítí, na vlast se armáda často odkazuje. Přímo v terénu byla symbolika vlasti resp. státu demonstrována různými způsoby. V učebnách standartně visel obraz prezidenta, vedle toho i státní znak. Symbol státní vlajky nosí každý voják stále na levém rameni na uniformě. Prostor hlavního shromaždiště, kde se konají veškeré slavnostní nástupy a události zdobí na mramorové stěně obrovský státní znak, na kteří vojáci zpříma hledí po celou dobu ceremonie. Z toho důvodů jsem se zajímal o to, jak vlast chápou dotazovaní a jak se jejich představa o vlasti pojí s jejich pojetím služby.

Zaměřil jsem se na to v rámci rozhovorů. Jak se dotazovaní vztahují k vlasti – jaké o ní mají představy a jaký postoj zauímají k vlastenectví. Službu v armádě coby službu vlasti pojmám podle Kiliase (2017) v první kapitole. V rámci rozhovorů jsem se zaměřil na již zmíněné motto, které armáda na svém Facebooku často připomíná: „Bez armády není vlasti“. Ptal jsem se, zda uvedený výrok dotazovaní slyšeli, co si o něm myslí a co pro ně vlast znamená.

Nikdo z informantů uvedený výrok na sociálních sítích nezaznamenal a slyšeli jej proto poprvé. Navzdory tomu s ním souhlasili všichni až na 26letého podnikatele, který se nad výrokem zamýšlí hlouběji: „*V tom případě Island nemá vlast, protože tam nemají armádu [smích] (...), samotná armáda nestačí k tomu, abychom měli vlast. Je to dobré motto, ale aby to nebyla prázdná fráze, musí být splněno mnoho dalších podmínek*“ (Vojín č. 5). Jinak se vyjádřila Vojínka č. 4: „*Asi je to pravda... Když jde do tuhého, tak vlast musíš*

bránit, protože jinak ji nemáš.“, a v podobném duchu Vojín č. 2: „Souhlasím, že potřebujeme ochranu vlasti – bez ochrany by se mohla rozpadnout“.

Co tedy pro dotazované představuje pojem vlast? Někteří se při hledání odpovědi opírali spíše o teritoriální území *„máme tu všechno, krásnou přírodu (...“* (Vojínka č 4), jiní šli spíše po lidech *„Vlast – to je, když se i bez delších rozhovorů dokážeš vcítit do svého souseda“* (Vojín č. 2), *„Představím si lidi – pospolitost lidí, kteří by se měli semknout“* (Vojín č. 9), a někteří se pustili do abstraktních kategorií jako společná minulost, hodnoty a symboly *„Vlast to jsou pro mě lidi pohromadě, kteří sdílí stejné hodnoty“* (Vojínka č. 1). *„Vlast je místo, kam patříš. Ale kulturně – nemusíš se někdo narodit v Česku, abys mohl být Čech.“* (Vojín č. 8), *„Jak území, tak lidi, národ, který si myslím, že je skvělý, to je pro mě vlast. Symbolika je v tomto důležitá – nejdůležitější potřebou člověka je pocit sounáleženosti, a tohle vlast zajišťuje.“* (Vojín č. 6).

Ve hlavních rysech vlasti se dotazovaní více či méně shodují a doplňují se. Zajímavé bylo sledovat jejich postoj k vlastenectví. Zde začali hrát roli představy o nacionalismu. *„Jsem vlastenec, ale ne ve smyslu, že bych nenáviděl ostatní národy“* (Vojín č. 8). Student politologie se dle očekávání vyjádřil opatrně: *„Jako není to tak, že bych považoval Česko za lepší než ostatní. Spíš mi přijde důležité bránit ten systém ve kterém žijeme a ten mi přijde správný, unikátní a skvělý. Slovo vlast má pro mě spíš negativní konotaci spojenou s nacionalisty“* (Vojín č. 7). Vojín č. 3 měl potřebu se ohradit ještě před tím, než jsem se na danou otázku ptal a rovnou uvedl, že *není vlastenec*, a to s odkazem na evropanství.

Zcela jedinečný je případ Vojína č. 2, který má dvojí občanství a žije ve dvou státech: *„Když se narodíš v Česku, mluvíš česky a máš tady celou rodinu, tak to bereš za svoji vlast a jako nadřazenou nad ostatníma a cítíš s ní, ale jelikož to mám takhle i napůl s Itálií, tak bych nedokázal určit za kterou vlast bojovat. Takže mi přijde správný bojovat za rodinu, za kamarády, ale za vlast si to neumím představit.“* Jeho slova na rozdíl od ostatních obsahují nerefléktované nacionalistické prvky primordialistické nadřazenosti (např. Anderson, 2008).

Evropanství tvoří zvláštní kapitolu, jelikož někteří z dotazovaných se v kontextu vlasti zabývali rovnou celkově evropským prostředím. Vojín č. 3 po svém distancování se od vlastenectví vysvětluje: *„Pro mě je důležitá evropská bezpečnost a hodnoty – svoboda, liberálnost – dělat a říkat, co chceme. Vnímám to spíš jako evropský a vůbec západní prostor než jen jako republiku.“* Když jsem se doptával Vojína č. 7, aby upřesnil, co myslí tím

správným, unikátním a skvělým systémem ve kterém žijeme, odpověděl: „no ten systém evropský. Kombinace systému a kultury. Žijeme v systému, kde má každý příležitost být úspěšný a třeba nebýt korumpovatelný. Jsou to spíš hodnoty, za které bych bojoval – demokracie, svoboda, tolerance než za vlast jako takovou.“ Asi nejsilněji tato pro-evropská tvrzení uzavírá Vojín č. 5, který žil dlouho dobu v zahraničí a hodně cestuje *„Home is a feeling – pro mě je vlastní Evropa. Mám chuť bránit náš styl demokracie a práva vůči režimům jako je v Rusku aj. Pro mě je svoboda na prvním místě“*. Odlišně se k tomu staví Vojín č. 9, 43letý skladník: *„EU podle mě víc bere, než co dám dává, musíme se až moc přizpůsobovat.“*

Proevropské postoje můžeme vnímat jako projev kosmopolitní identifikace (Werbner, 2008). Už Eriksen (2012, s. 131) píše o tom, že se lidé budou z vyšším celkem identifikovat snáze, když jim z toho plynou přímé výhody. Mladá generace si to již zjevně uvědomuje, jelikož se evropanství každodenní realitou spjatou například se studiem (v podobě programu Erasmus aj.). Jak zmiňuje Staněk (*in*: Dopita, 2008), někteří lidé mohou mít s členstvím v nadnárodním celku spojený strach ze ztáty národní identity, či suverenity. V tomto pohledu lze vyložit i přesvědčení Vojína č. 9, který pravděpodobně příliš výhod z členství ve svém osobním životě nepocituje, na rozdíl od ostatních informantů, kteří buď pracovali v mezinárodním prostředí (Vojínka č. 1), nebo často cestují a už během studia se účastní např. výměnných pobytů v rámci EU (Vojínka č. 4, Vojíni 2,3,5,7 a 8).

Dotazovaní tedy svou službu spojují s motivem služby vlasti, avšak se pro ně nejedná o hybnou motivaci, která by je vedla primárně k tomu, být součástí AZ nebo absolvovat DVC. Vlast se dle odpovědí dotazovaných vynořuje jako komplexní zastřešující pojem, který v sobě ukrývá i hodnoty, jež někteří akcentují více a u nich dochází k záměně obrany vlasti za obranu hodnot. V takovém případě se už zcela posouváme od teritoriálního území a otevírá se prostor do kterého každý vkládá své vlastní významy.

7.4 Představy o armádě

Jedním z ústředních cílů rozhovoru bylo získat ucelenou představu o tom, jakou představu mají informátoři o armádě, v čím se jim tato představa pojí, co pro ně armáda znamená. K nalezení odpovědi jsem využil Projektivní techniky např. tzv. *otázky s nepřímým vyjádřením* – ty umožňují získat autentické a nezkreslené odpovědi od respondentů. Nekladou přímé otázky, které by mohly být vnímány jako manipulativní, ale ptáme se

nepřímo, snižuje se tak tlak na respondenty, a to jim umožňuje svobodně vyjádřit své názory a postoje (Zandlová, 2020, s. 337).

Ptal jsem se tedy na otázku: *Jaký je podle Vás obraz armády v české společnosti?* Snažil jsem se zjistit, jak si informátoři představují, že na ně a na armádu nahlíží společnost. Předpokládal jsem, že při odpovědi budou dotazovaní vycházet ze sociálního prostředí ve kterém se běžně pohybují a případně se i vymezí, čímž ukážou svůj osobní postoj. Při jejich vlastním zhodnocení uvedených postojů předpokládám, že se budou uchýlovat ke stereotypizaci. V emické rovině je její přítomnost relevantní, poskytuje vhled do uvažování aktérů o dané problematice.

Většina informantů uváděla, že tento obraz podléhá určitému vývoji a ten je veskrze pozitivní. *„Vnímám velký posun oproti minulosti – je to diametrálně jiný pohled. Dneska už vůbec neplatí pohled na vojáky jako na nějaké žoldáky a jsou to právě třeba zahraniční operace, které přispívají k lepšímu obrazu“* (Vojín č. 5). *„V 90. letech panovala myšlenka, že armáda nebude potřeba, takže byla hodně v rozkladu. Ted' se to lepší, máme kvalitní lidi, ale problém je s tou infrastrukturou atd“* (Vojín č. 6). *„Je to lepší než dříve, ale stále je to špatné – gummy, hlupáci, agresivita, násilnost. Vlastně bych to rozdělil – armáda má docela dobré jméno, ale voják jako takový je buď macho, který si léčí komplexy na svěřencích, nebo naopak vygumovaná hlava, co si nechá skákat po hlavě a křičet na sebe. Ale lepší se to“* (Vojín č. 7). Tvzení tohoto jednadvacetiletého studenta, který se Kurzu účastnil v režimu DVC, otevírá kategorii odpovědí, kdy měli informanti potřebu tento obraz rozdělovat na armádu jako instituci a vojáky jako její příslušníky. *„Lidi vnímají armádu jako službu pro vlast a o vojácích si někdo myslí, že jsou to vygumovaný zelený mozci, kteří chtějí válčit a držet v ruce zbraň a střílet“* (Vojín č. 2). Jistý extrém pak představuje Vojín č. 6, který tvrdí že armáda není samostatně fungující celek *„beru ji jako projekt na podporu nezaměstnanosti [smích z nadsázky]. Zním až moc vojáků a slyšel jsem moc historek. Nemluví ani tak vojáků, ale o té organizaci a vedení.“*

Tuto vlnu ve směs pozitivních představ narušuje Vojín č. 9, který si myslí, že se lidé k armádě staví negativně *„říkají, že armáda nic nedělá“*. Doplnuje však důležitou poznámku: *„pozitivně to vnímají ti, kterým armáda přímo pomáhá (vyklizení trosek po tornádu, pomoc v nemocnici apod.)“* Důraz na přímou zkušenost s armádou rozebírám v kapitole 7.4.2. At' jsou jejich představy jakékoliv, a někteří to přímo zmínili, je z etické perspektivy třeba zdůraznit, že podle výzkumů se armáda těší dlouhodobě vysoké důvěře (STEM, 2022).

7.4.1 Stereotypní představy

Z některých odpovědí byly patrné stereotypní představy, které ve společnosti přetrvávají, a v armádě mají své stále místo, ať už se jedná o Švejka (Červinková, 2006), lampasáky či zelené mozky (Hlaváček, 2019). „*Měla jsem trochu představu, že to jsou zelený mozky, že na sebe řvou*“ (Vojínka č. 4). „*Když jsem odjížděl na výcvik, sestra mě nechápala a říkala: `Budou tam na tebe řvát, armáda je zlo!`*“ (Vojín č. 5). „*Armáda je ubytovna pro lidi, kteří nezvládají jiné práce, nebo pro ty, kteří ztratili smysl, pro co žít – armáda dá lidem nějakou vizi, jak a pro co žít*“ (Vojín č. 2). „*Myslím, že lidi hodně vnímají pod vlivem filmů, že armáda je právě o tom řvaní ano pane, ne pane, ale nevidí, že je tady i důraz na kvalitu, speciality a taky na přemýšlení*“, uzavírá Vojín č. 7.

Hlavní stereotypní představy, které můžeme v odpovědích pozorovat jsou na jedné straně negativní – *hlupák, guma, zelený mozek, někdo, kdo na sebe řve, člověk, co nezvládá jiné práce, macho, který si léčí své komplexy*. Na druhé straně někteří uváděli rovněž stereotypní představy, které vojáky zobrazovali jako hrdiny, kteří vždy zachrání situaci: *vojáci jako borci*, „*Když vidím vojáka, mám vždy respekt*“ (Vojínka č. 4), „*Vždycky nakonec přijdou tihle lidé v uniformě a vytáhnou nás z průseru*“ (Vojín č. 8).

Ať už jsou zdrojem těchto představ filmy, nebo cokoliv jiného, podle informátorů tyto stereotypy ovlivňují vnímání armády společností, což se může promítnout i do náboru potenciálních rekrutů, které buď jejich vlivem o službu vůbec zájem nemají anebo v opačném případě si tento zájem musí obhájit ve vztahu k okolí (viz kapitola 3.4.1). Mnozí informanti vnímají jako cestu k odstranění těchto představ větší propojení armády a společnosti a větší transparentnost. „*Když vojáky vidíš, jak pomáhají lidem, tak je oceníš, ale když je nevidíš, nevíš, co dělají, tak začneš být trochu podezřívavý*“ (Vojín č. 2). V tomto směru mohou být přínosné různé krize, během kterých se armáda ve společnosti vyskytuje. Otázkou zůstává, co dělá armáda proto, aby tyto předsudky vymizely, stále dochází k situacím, které podobné vnímání podporují, jako tento příklad z výcviku:

Včera večer bylo oznámeno, že se v kasárnách poběží 4 km charitativní běh na podporu válečných veteránů, kterého se dobrovolně-povinně všichni účastníme. V 7 ráno nás všech osm set vyběhlo. Předcházel tomu hromový projev náčelníka kasáren o tom, že se připravujeme být profesionálními zabijáky. Zděšení a překvapení bylo patrné i na samotných instruktorech... Zatímco jsme běželi, museli jsme křičet bojový pokřik Ú-Á, a na kamery hlasitě „základní-příprava“. Odpoledne na učebně se nás instruktoři ptali, kolik km jsme běželi–hodinky napovídaly 2 km. „Vyšel článek, že se běhaly 4 km, takže jste všichni běželi 4 km.“

Terénní poznámky, 17.8.2022 ([odkaz na zmiňovaný článek](#))

7.4.2 Vliv krizí na obraz armády

V souvislosti s obrazem armády jsem se dále ptal na dvě doplňující otázky – a to, jak tento obraz proměnily velké krize poslední doby, u kterých byla armáda nasazena, jako byla pandemie Covid-19 a tornádo na Jižní Moravě. Následně pak jak se ten obraz proměnil v souvislosti s válečným konfliktem na Ukrajině. Ukázalo se, že krizové situace dotazovaní vnímají pozitivně v tom slova smyslu, že jsou vojáci, potažmo armáda, vidět.

„Tím, že se víc lidí dostane do kontaktu s vojáky, tak zjistí, že jsou to normální lidi, že to nejsou nějakí magoři. Takže ten osobní kontakt pomohl – je to zpráva, že když je třeba, tak je tu někdo, kdo pomůže.“ (Vojín č. 7). „Myslím, že to změnil COVID, jak se vojáci dostali mezi lidi, nebo pomáhali s dopravou, ale i povodně apod. Všude, kde je armáda vidět, tak je to dobré. Lidé zjistí, že jsou to fyzicky zdatní a inteligentní lidi“ (Vojínka č. 1). „Třeba to očkovací centrum v Praze, vojáci byli vidět a fungovalo to skvěle, takže tam získali plusové body“ (Vojín č. 3). „Armáda to udělala skvěle na dvě strany – dokázala efektivně pomoci, jednat a zároveň PR armády dokázalo prodat účast armády všude – bylo to na plakátech, v rozhlase, v televizi. Je skvělé mít dobrou armádu, ale pokud o tom nebudou lidi vědět, je to k ničemu. To, jak instrumentalizovala covidovou krizi armáda byl skvělý tah“ (Vojín č. 5).

Poslední uvedená citace shrnuje, co je podle dotazovaných v těchto krizích důležité – vojáci jsou vidět, a to nejen bezprostředně na místě, ale jejich působení má dosah skrze PR, sociální sítě atp., na širokou veřejnost. Z analýzy sociálních sítí, kterou jsem prováděl v kapitole 7.2 je patrné, že PR tým armády si je toho dobře vědom a jak zmiňuje Vojín č. 5, instrumentalizuje činnost armády k vlastní propagaci. Pohybu vojáků mezi občany, to že jsou vidět a má to pozitivní vývoj na pohled společnosti si všímají Lomsky-Feder et al. (2008), jejíž pojetí vojáků AZ jako transmigrantů, kteří se běžně vyskytují jak v armádním prostředí, tak mezi spoluobčany přispívá k sblížení těchto dvou sfér a boření předsudků.

Zajímavé je, že v případě pandemie Covid-19 se instrumentalizace potýká s potížemi. Řada lidí totiž pod vlivem silných emocí, vlastních zkušeností, ale i vlivem propagandy, vnímá tuto krizi ambivalentně a zapojení armády tak může vyvolat i protichůdné emoce. Na jedné straně: *„Je to super, když je třeba tak pomůžou. Byli nasazení na očkování, teď po tom tornádu taky“ (Vojínka č. 4). „Očkovací centrum v Praze – super, vojáci byli vidět a fungovalo to skvěle“ (Vojín č. 3).* Na druhé straně však zaznívají i opačné hlasy – už jsem zmiňoval Vojína č. 9, který je přesvědčen, že pozitivně to vnímají pouze ti, kterým je

bezprostředně pomáháno, „*ale ten kdo to vidí v televizi, tak jen nadává, aniž by si to zkusil a přiložil ruku k dílu.*“ Jak jsem zjistil v dalších otázkách, tento 43letý skladník nemá velkou důvěru v aktuální vládu, uvádí „*média něco říkají, ale skutečnost může být někde jinde žejo*“, z čehož usuzuji, že i na pandemii může mít názor jiný než takový, který je předkládán médiu a odborníky. V podobném duchu se vyjádřil i Vojín č. 6, jednadvacetiletý student práv, který na otázku, zda pandemie nějak obraz armády pozměnila odpověděl tak, že nikoliv. Když jsme se však později dostali k tomu, jaké úkoly má armáda plnit, zmínil: „*Vše se zlepšuje, když jsou povoláváni pomáhat mezi civilním obyvatelstvem, u povodní apod. Důležitý je, aby se vojáci jen neváleli v kasárnách, ale pomáhali.*“ Změnu svého postoje vysvětlil tak, že u pandemie bylo např. očkování vnímáno ambivalentně, a tak nasazení armády jejímu obrazu neprospívá. Něco jiného to pak je u událostí, kde je pomoc očividně žádoucí (např. povodně).

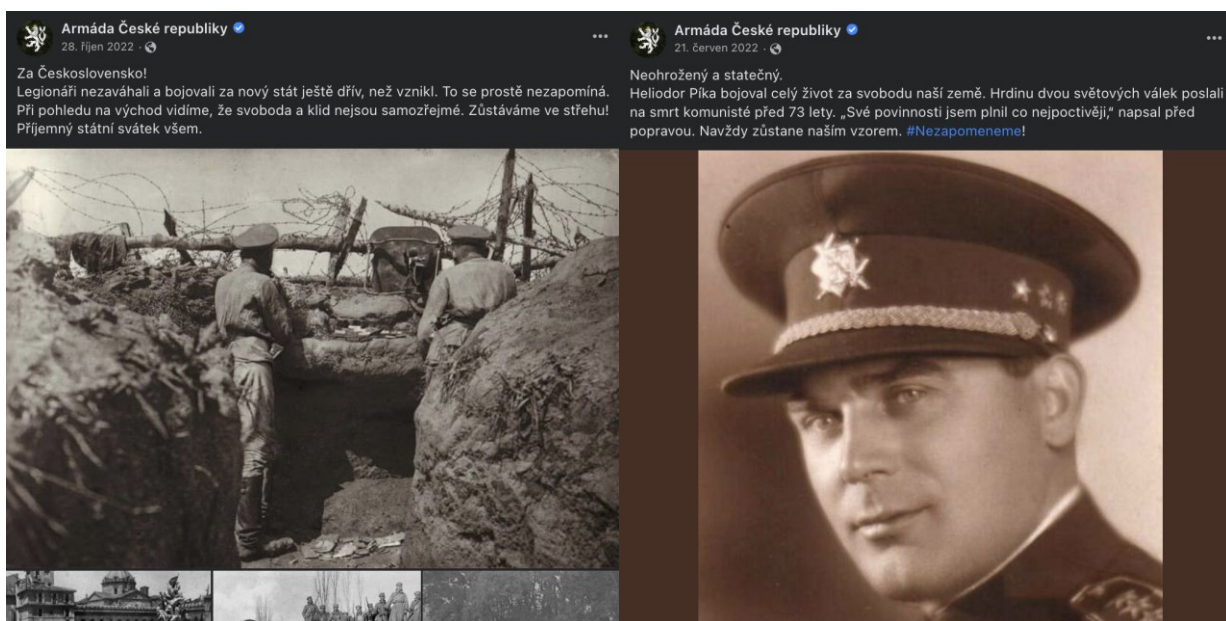
Posléze jsem se dotazoval na to, jak se obraz armády proměnil v souvislosti s válkou na Ukrajině. Zde jsou výsledky veskrze pozitivní, informátoři vnímají blízkost konfliktu jako varování pro obyvatele, kteří nyní začnou armádě přikládat větší význam. „*V očích lidí to nejspíš působí tak, že hrozba je přítomná a armádu potřebujeme víc*“ (Vojín č. 6). „*Panoval názor, že stačí spojenci, ale teď vidíme že je třeba aktivně i u nás k tomu přistupovat*“ (Vojín č. 7). Někteří informanti si všímají toho, že z této krize mohou pro armádu plynout i jisté výhody, vedle toho, že vnímají zvýšený zájem o vstup, uvádějí např. více peněz na techniku. „*Krise vedla k uvědomění širšího obyvatelstva, že armádu nejen potřebujeme, ale je třeba aby měla nové technologie a byla připravená a vyzbrojená*“ (Vojín č. 5). „*Armáda bude mít lepší pozici pro vyjednávání vyšších výdajů na obranu*“, potvrzuje student politologie Vojín č. 3. Výjimkou je opět Vojín č. 9, který zastupuje názor části společnosti, která kritizuje finanční a vojenskou pomoc Ukrajině: „*Obraz to mění negativně, protože lidé říkají, proč jim tam máme něco posílat pořád, techniku, vybavení, když my sami nemáme dostatek.*“

Celkově dotazovaní předpokládali, že se společnost bude díky válce na Ukrajině víc zajímat o armádní problematiku, nebude již obtížné sehnat pro armádu finanční prostředky a lidé se budou více zapojovat do obrany státu. Čímž odkazují na princip responzibilizace (kapitola 4.4), který říká, že se zvyšuje tlak na převzetí odpovědnosti a na to, že každý jedinec musí učinit samostatné rozhodnutí v zájmu zabezpečení potřeb, jako je mimo jiné obrana (Juhila et al., 2016). Dobře to ilustruje odpověď Vojína č. 8: „*Kdo chce mír, připravuje se na válku – to nám Ukrajina ukázala, že to není někde daleko, ale může to být rychle tady, a proto je třeba se připravovat – stát i každý občan.*“

7.4.3 „Třetí režim“ a symbolická funkce armády

Podle Stejskala (2015) je jakýmsi „*třetím režimem ve sféře obrany aktivismus a podpora určité obranné politiky*“ (s. 122). To byl jeden z důvodů, proč jsem se dále ptal na to, jaké další role kromě obranné a bojové má armáda ve společnosti zastávat. Ptal jsem se na to především v souvislosti s tím, že armáda na svém Facebooku často připomíná různá historická výročí naší země, a je řada státních událostí, kterých se armáda účastní. Mohl jsem tím hlouběji pochopit představy informantů o armádě a o tom, co by případně (ne)měla dělat.

Obrázek 9 – Příspěvky s historickou tematikou (Armáda České republiky, 2022ab)

Někteří z dotazovaných vnímají historii naší země a ozbrojené síly jako spojené nádoby. „*Naše historie se do značné míry odvíjí od nějakých vojenských akcí, nebo tam armáda obecně hrála roli. A já jsem rád, že to dokážeme připomínat. Protože historie tvoří ten národ*“ (Vojín č. 8). „*Ale vlastně jo – první co se budovalo, když se založil stát, tak byla armáda, abys udržel hranice, masarykovský ideály, vlastně celej Masaryk je spojen s armádou, s legionáři, s lidmi, co budovali republiku – ti všichni byli velmi blízko armády*“ (Vojínka č. 1). Jednadvacetiletý student, který byl na Kurzu v módu DVC byl jako jediný ve vztahu k minulosti a armádě kritický: „*Důležité je připomínat nejen světlé okamžiky, ale taky lidovou armádu, která střílela lidi na hranicích apod.*“ (Vojín č. 7). Pro jiné pak přítomnost armády slouží jako symbol státnosti či vlastenectví. „*Jedna z nejdůležitějších věcí, co armádu drží po hromadě je, že mají vojáci za co bojovat a k tomu potřebují vlastenectví. To se upevňuje právě třeba připomínkami historických událostí.*“ (Vojín č. 6).

Na základě odpovědí informantů se ukazuje, že armáda a stát jsou skutečně hluboce propojené fenomény. Zajímavým zjištěním bylo, že přítomnost armády na různých typech akcí u mnoha dotazovaných zvyšuje důstojnost a význam těchto událostí. To tedy nazývám jakousi symbolickou funkcí armády, která může v některých případech hraničit s fascinací. „*Tím že je tam ta armáda, tak to dostane takovou závažnost, takovou sílu okamžiku, člověka to víc dostane, uvědomí si morální hodnoty, vlastně celou historii*“ (Vojínka č. 1). „*Vypadá to hezky, když jsou někde vojáci. Když je důležitá událost, tak přítomnost armády tomu dodává tu důležitost, vznešenost. Když potkám někoho v uniformě, tak mám respekt*“ (Vojínka č. 4)

Vlastenectví a nacionalismus se vzájemně prolínají (viz kapitola 2.1). Eriksen (2012, s. 177) uvádí, že nacionalismus vštěpuje emoce, symboliku často čerpá z náboženských motivů, dělá si nároky na významné symboly, kterým přikládá státnický ráz. Podobně jako jsou rituální ceremonie v náboženství, tak se konají přísné státní „liturgie“ a vojenské přehlídky, tak jako světcí umírají pro víru, váleční hrdinové padají za vlast (srov. Kiliyas, 2017). Armáda je tedy pro dotazované jakýmsi symbolem, nositelem významu, který dělá z obyčejné akce, události státnickou, národní. Historií, kterou v sobě armáda nese nabývají tyto události transcendentní charakter.

Jedinečný pohled na minulost přináší pětadvacetiletý student politologie, Vojín č. 3: „*Armáda musí připomínat minulost, protože tím legitimizuje svou existenci v době míru.*“ Armáda musí připomínat minulost ve stínu, ve které se vyjevuje nesamozřejmost existence národního státu, čímž nabývá na významu a ospravedlňuje to, že v dobách míru, který může trvat řadu let, budou občané vydávat prostředky na vojáky, kteří „jen cvičí“. Myšlenka práce s minulostí opět odkazuje k nacionalismu. Hobsbawm & Kertzer (1992, s. 3) píšou: „*To, co dělá národ národem, je minulost, to, co ospravedlňuje jeden národ proti jiným, je minulost, a historici jsou lidé, kteří ji vytvářejí. Tato profese se vždy mísila s politikou, a stává se tak podstatnou součástí nacionalismu.*“ Stejně tak, jako pracuje národ s vlastní historií, pracuje s ní i armáda a stejně tak si jejím prostřednictvím legitimizuje své jednání – například připomínáním si vybraných významných hrdinů, kteří jsou účelově spojováni s armádou, principem – on byl naší součástí a my následujeme jeho odkaz.

7.4.4 Práce s asociacemi

Poslední technika, kterou jsem zjišťoval představy o armádě a o AZ/DVC, byla opět projektivní, tentokrát asociační (Zandlová, 2020). Informanty jsem požádal, aby řekli jedno až tři slova, která se jim vybaví, když se řekne armáda. Stejný postup jsem opakoval s Aktivní zálohou, případně DVC. Výsledky vizualizují v asociačním grafu.

Obrázek 10 - Co se vám vybaví, když se řekne armáda? (zdroj: vlastní zpracování)

Obrázek 11 - Co se vám vybaví, když se řekne AZ/DVC? (zdroj: vlastní zpracování)

Nejvíce zmiňované pojmy *vlast* a *zbraně* – jedno odkazuje k vysokým hodnotám (vlastenectví, spravedlnost, povinnost), druhé k materialitě armádního prostředí a k boji (zbraně, řád, disciplína). Toto cvičení znovu ukazuje, že dotazovaní s armádou spojují pojmy jako *vlast*, *vlastenectví* a *služba vlasti*. Stejnou měrou se na druhé straně vynořují aspekty, spojené s výkonem služby jako například *pakárna*.

V případě částečně sebereflexivního vnímání AZ/DVC se některým vyjevovaly pojmy spojené s bezprostředním osobním prožitkem výcviku (viz pochodování), které bylo velmi únavné. Obecně se však pojmy točí v kategoriích pomoci, zdůrazňují dobrovolný charakter služby (viz kapitola 4.1). *Skvělá příležitost*, pak odpovídá postmoderním motivacím podle Zetochy (2007), kdy vyhledáváme nevšední jedinečné zážitky. V souladu analýzou sociálních sítí (viz kapitola 7.2), se ukazuje, že hodnotové pojmové rámce, které ve svých příspěvcích na Facebooku propaguje armáda, se shodují s představami dotazovaných.

7.5 Motivace pro vstup do AZ / absolvování DVC

Pro získání odpovědi na hlavní výzkumnou otázku, tedy co je motivací, proč lidé vstupují do Aktivní zálohy, či absolvují DVC, jsem využil metody přímého dotazování. Zvolil jsem tento postup, abych zjistil, jak o tom přímo uvažují sami aktéři, co oni sami považují za ten důvod, proč o službu měli zájem. Já sám potom během analýzy mohu k nalezení odpovědi využívat i výstupy z jiných otázek, které se motivace týkají nepřímě.

„Armáda mě vždycky lákala..., ráda překračuju svoje hranice a chtěla jsem být prospěšná. Mám ráda bezpečnost, spravedlnost a řád, a to myslím armáda představuje“ (Vojínka č. 4). *„Byl to můj dětský sen, touha dělat něco pro společnost a potřeba být připraven – vědět, jak se zachovat v krizích“* (Vojín č. 5). *„Hlavní důvod, proč jsem vstoupil byl, že to tady mám rád a chci být schopnej to tady ubránit, myslím, že to stojí za to“* (Vojín č. 8). *„Tak nějak jsem věděl, že armáda je možnost B, kdyby mi nevyšla škola“* (Vojín č. 2).

Již jsem uvedl v předchozích kapitolách, že za motivací sloužit nestojí pouze jeden důvod, ale celá řada motivací. S dělením motivací do tří kategorií podle Zetochy (2007) jsme se již seznámili v kapitole č. 5. Pokusím se podle stejného klíče rozdělit i motivace mých informátorů. Avšak vzhledem k tomu, že mám jejich detailní odpovědi, a ne jedno slovo, ukazuje se striktní rozdělení jako obtížné a motivace jako multifaktoriální. Detailně popsané situace jednotlivých uchazečů uvádím v Příloze č. 2 této práce.

Motivace institucionální

Podle Zetochy (2007, s. 31) je tato kategorie spojena s „*normativně definovanými závazky jako např. služba vlasti, touha přispět k zajištění bezpečnosti, být přínosem pro společnost, vlastenectví – služba je v tomto pojetí naplnění občanství.*“ Tyto motivace můžeme nalézt u většiny informantů: Například Vojína č. 9 k rozhodnutí vstoupit do AZ právě nyní vedly nepokoje spojené s válkou na Ukrajině. „*Aby civilní obyvatelé mohli v klidu spát, chtěl jsem být připraven a v pohotovosti.*“. S armádou se mu asociuje jeho předek (*dědeček*) a s AZ *pomoc lidem v nouzi*. Vojín č. 8 se sám označil za vlastence, vlast spojil s armádou i v asociacích, na AZ vyzdvihuje prvek dobrovolnosti. Vojín č. 7 se rozhodl ještě před válkou, protože si váží toho, že „*žijeme ve svobodné společnosti a že je taková možnost vyzkoušet si, jaké je to být voják a osvojit si ty základní dovednosti.*“ Kdyby k něčemu došlo, tak jako tak by chtěl „být u toho“ a pomoci – chce být připraven. Nejvýraznější byl názor Vojína č. 5, pro kterého je který cítil odpovědnost vůči společnosti, kterou by podle něj měl „*každý intelektuál projevit (ať už tak že bude součástí armády, nebo bude fungovat pro vyšší dobro skrze technologický pokrok apod.)*.“

Motivace materialistické

„*Jsou především instrumentální, utilitaristické, jedinec sleduje se vstupem do armády především své vlastní zájmy, služba je pro něj zdrojem financí a vzdělání*“ (Zetocha, 2007, s. 31). Tyto motivace lze nalézt především u těch, kteří uvažují o tom, že by se v budoucnu stali vojáky z povolání. Několik let se o to již snaží Vojín č. 9, kterému armáda přináší zabezpečení i na rovině vzdělání: „*díky těm přednáškám a vzdělávání tady už mám informace o tom, jak co funguje.*“ Vojínka č. 1 zase touží potom, aby v rámci služby mohla využít svoje profesní zkušenosti. Vojín č. 8 vzhledem ke svému studiu bude jednou pracovat v sektoru obrany a armáda je jednou z možností, a proto je v AZ, aby si to ujasnil. Poněkud extrémním případem je Vojín č. 6, který hovořil o armádě jako „*projektu na podporu nezaměstnanosti*“, přestože sám uvažuje o kariéře vojáka a možnost uplatnit se v armádě pro něj byla motivací k dalšímu studiu na vysoké škole.

Motivace post-materialistické

Podobně jako u materialistických motivací v této kategorii žene jedince možnost naplnění vlastních ambicí a potřeb, v tomto případě se však již nejedná primárně o ekonomický zisk, nýbrž o uspokojení touhy po vlastním naplnění, dobrodružství a

nevšedním prožitku (Zetocha, 2007, s. 31). Tyto motivace můžeme pozorovat u většiny dotazovaných. Vojínka č. 1 „*si to chtěla dokázat*“ navzdory manželovi a rodině, která ji zprvu nedůvěřovala. Podobně to měla Vojínka č. 4, která má rovněž službu spojenou s překonáváním sebe sama – zaběhla Gladiátor race, viděla, co dokáže a šla do toho. Tím se jí splnil sen, „*když jsem se dozvěděla, že mám hodnost, tak jsem se rozbrečela*.“ Armáda pro ni představuje *bezpečnost, spravedlnost a řád*, což jsou hodnoty, které sama vyznává a v armádním prostředí nalézá. Vojín č. 2 hledal na DVC nevšední prožitek „*chtěl jsem si to vyzkoušet, jestli je pro mě armáda možnost B, kdyby mi nevyšla škola, měl jsem volné prázdniny a tohle mi přišlo super*“. Vojín č. 6 se věnuje military koníčkům, ve volném čase střílí a vlastní zbrojní průkaz. V AZ se chtěl „*naučit novým věcem, co se týká poslání být bojovník, jak se o sebe postarat, zacházet se zbraní*.“ Vojín č. 7, který byl na cvičení rovněž v módu DVC, oceňuje možnost nezávazné zkoušky a vnímá to jako „*skvělou příležitost*“.

Ukazuje se, že trojstupňový model podle Zetochy (2007) je až příliš zjednodušující pojetí pro zachycení všech dimenzí motivací, které uchazeči o AZ či účastníci DVC mají. Ve všech případech se jedná o kombinaci mnoha faktorů, které k rozhodnutí vedly. Mým předpokladem, který vychází z analýzy sekundárních dat pořízených v rámci bakalářských a magisterských prací bylo, že u příslušníků Aktivní zálohy jsou stále velmi akcentovány motivace institucionální, ba hrají přímo klíčovou roli. Ačkoliv pocit vlastenectví (coby zástupce institucionální kategorie) nevedl nikdo jako primární motivaci, při hlubší analýze se ukazuje jako silný motiv, který má většina se službou spojený. Navíc Zetocha (2007) řadí do této kategorie rovněž „*touhu být prospěšný pro společnost*“ (s. 32), která je akcentována u většiny dotazovaných, na rozdíl o výzkumů, které byly provedeny s profesionálními vojáky (např. Čavrnichová, 2012; Černá, 2022; Komendová, 2014; Poláček, 2018).

Nelze pominout jednu věc, kterou někteří zmínili a tím byl důraz na hodnoty, ať už byly spojené s životním stylem v naší zemi „*Hodně důležitý jsou svobody – tady všichni Amerika, jak je skvělá, ale seš tam strašně nesvobodnej – nemůžeš si sednout do parku a dát si pivo. U nás máme vyvážený, že stát chrání člověka, ale přitom ho příliš neomezuje*“ (Vojínka č. 1), nebo v Evropské unii „*Evropská kombinace systému a kultury – každý má příležitost být úspěšný a třeba nebyť korumpovatelný. Jsou to spíš hodnoty, za které bych bojoval – demokracie, svoboda, tolerance, než vlast jako taková*“ (Vojín č. 7), všechny se nějakým způsobem dotýkaly svobod. Vojenská služba, která je cestou k naplnění ideálu občana, kterému není lhostejný osud jeho vlasti, váží si hodnot, které s ní má spojené, a má

touhu tyto hodnoty bránit, podle Zetochy (2007, s. 31) spadá do institucionálních (předmoderních) motivací.

Jak se však ukazuje, tento model nedostačuje dnešní době a podobě Aktivní zálohy, ve které můžeme naopak prvek svobody vnímat jako čistě postmoderní záležitost. Zetocha (s. 31) říká, že postmoderní motivace zahrnují touhy jednotlivce po naplnění vlastních ambicí. Co jiného to je, když někdo nechce do armády kvůli ztrátě politických ambicí, než tento postmoderní záměr? „*Chtěl jsem do profesionální armády, ale jak jsem řekl, pro mě je svoboda na prvním místě, a v tom mi AZ vyhovuje. Já se zajímám o politiku a moje politické ambice by byly pryč. Myslím si, že potenciál, který mám, by byla škoda nechat jen v armádě.*“ (Vojín č. 5). Nebo trochu z jiného úhlu: „*Zvažovala jsem profesionální armádu, ale ten režim to asi ne. Jako vstávat v 6 ráno, a taky mě můžou převelet, když máš rodinu, je to dost limitující – děti, školy, manžel, práce, takže to nepřipadá v úvahu. To moc na vážno. Takhle si z toho vezmeš to hezký – pomůžeš, vyzkoušíš si to, ale zůstaneš tak trochu jednou nohou na svobodě a nevztahují se na tebe brutálně přísná pravidla*“ (Vojínka č. 1). Zde již Zetocha nedá uspokojivé vysvětlení – bude třeba revidovat to, jak vnímáme postmoderní motivace. V tomto případě se ukazuje jako účinné využití konceptu transmigrace, který si zakládá na dvojím režimu příslušníků AZ a přiznává jim větší svobodu (Lomsky-Feder et al., 2008).

Po šesti dnech výcviku nás instruktoři večer zavolali do „společenské místnosti“ – prázdná místnost na patře, kam jsme si z pokojů přinesli židle. Bylo to poprvé, co jsme dostali oficiálně prostor se představit ostatním i instruktorům. Jelo se kolečko, každý řekl odkud je, proč je tady a kam nastupuje. Zaujal mě dost výstřední chlápek, který řekl, že se vsadil s kamarády o pivo, že to tam zvládne. Potom, co všichni domluvili se představili instruktoři a ten hlavní řekl, že nás obdivuje, protože on by do ničeho podobného dobrovolně nikdy nešel...

Terénní poznámky, 13. srpna 2022

„*Chlápek*“ o kterém píšu v terénních poznámkách byl pětáctýletý muž, který je dle mých informací zaměstnancem v menší firmě. S armádou nic společného nikdy neměl a jediné proč byl na Kurzu je, že se s kamarády vsadil o to, že vstoupí do záloh, absolvuje kurz a vydrží v AZ celý tříletý úvazek. Právě v jeho osobě a jeho projevech, kdy často znevažoval rozkazy, nebo zpochybňoval činnosti, které jsme prováděli byl v jednotce přítomen fenomén Švejka, o kterém píše Červinková (2006). Dokonce se do něj jednou sám záměrně stylizoval – při výuce salutování a oznamování nadřízenému, řekl před celou četou: „*Poslušně hlásím*“. Důvodem proč tento případ zmiňuji je, že se můžou vyskytovat i případy, které zcela unikají všem kategoriím, přesto však tvoří součást zkoumaného terénu.

Pomocným faktorem pro zjištění motivace a její síly byl dotaz na změnu zájmů, koníčků a volnočasových aktivit, kterým se dotazovaní věnují / věnovali předtím, než se rozhodli vstoupit. Např. Burian (2012) takto ve své práci zkoumal svou hypotézu, že AZ tvoří vysoce motivovaní jedinci, na základě čtyř kategorií: jak se na výcvik připravovali fyzicky a jak odborně, jaké jsou jejich zájmy, zda se dají použít v rámci AZ a zda jsou ochotni si nadále rozšiřovat své kompetence.

Všichni dotazovaní jsou fyzicky zdatní, sportovní povahy. Sportu se věnovali už před vstupem do AZ, někteří svou přípravu zintenzivnili: „*Poslední 2-4 měsíce začal víc sportovat, běhal jsem, plaval a snažil jsem se v tom zlepšovat*“ (Vojín č. 8). Pro některé byla účast na Kurzu podnětem k tomu, aby se začali víc zajímat o bezpečnostní problematiku: „*Začal jsem se víc zajímat o bezpečnost, vojenství, třeba poslouchám podcasty o armádě*“ (Vojín č. 3). Zajímavý je případ, kdy je touha po splnění snu být v armádě natolik silná, že dokáže změnit záliby: „*Začal jsem běhat, protože jsem chtěl do AZ – běh jsem od malička nenáviděl, ale ta nenávist se přetvořila v lásku*“ (Vojín č. 5).

Vojínka č. 1 představuje případ, kdy se dětský sen dal dohromady s odborností, kterou v rámci studia a civilní kariéry získala. Její motivací tak bylo vstoupit a „*uplatnit svoje profesní zkušenosti*“. Tato motivace může být velmi silná, protože se ukazuje, že je jedním z důvodů, proč lidé setrvávají nadále v různých typech dobrovolnických aktivit (Frič & Pospíšilová, 2010, s. 97).

7.5.1 Vliv respozibilizace

Když sledujeme motivace jednotlivých informantů, nelze ponechat bez poznámky motiv, který se opakuje v řadě odpovědí – a tím je potřeba „být připraven“. Tato touha vyvěrá z principu respozibilizace (viz kapitola 4.4). Otázkou, která zůstává otevřena je, kam bychom respozibilizaci zařadili – svým mechanismem v důsledku určitého typu vládnutí v neoliberálním kontextu vede občany k přijetí diskurzu, že různé společné věci, jako bezpečnost, obrana, školství apod. nemusí zajišťovat stát, ale naopak by si je měli zajišťovat občané sami (Juhila et al., 2016). V tomto pojetí tam může hrát významnou roli v důvodech, proč se lidé pro službu v armádě rozhodují. A pokud je respozibilizační styl vládnutí zdrojem touhy občanů participovat na obraně, bylo by vhodné začít v této oblasti s kategorií respozibilizace aktivně pracovat.

Zatím se tak neděje a respozibilizace není příliš reflektována – už (Stehlíková, 2018, s. 52) zmiňuje, že: „*informátorky zmiňovaly, že sledují situaci ve světě a jejich vstup do aktivních záloh byla reakce na bezpečnostní hrozby*“. Spolu s vypuknutím konfliktu na Ukrajině se tak dá předpokládat další nárůst tohoto významného faktoru, což potvrzují i mnou dotazovaní: „*Věděl jsem o AZ už dlouho, ale nikdy jsem si na to nenašel čas. A pak přišla válka na Ukrajině, tak jsem si řekl, kdy jindy, než teď?*“ (Vojín č. 3); „*Chtěl jsem být připraven, kdyby se něco stalo a byl jsem povolán*“ (Vojín č. 7); „*Ukrajina mi otevřela oči*“ (Vojínka č. 1). „*Nikdo to za nás neudělá, pokud to tu máš rád, musíš pro to něco udělat ty sám*“ (Vojín č. 8). Zajímavé je zjištění, že respozibilizace nepůsobí jen ve směru shora dolů, ale v armádě se vytváří tlak na její reprodukci i ve směru zdola nahoru, a to v této sociální skupině notoricky známou frází *Voják se stará – voják má*, což v praxi znamená, že za všechno je odpovědný v konečném důsledku jedinec a nemá očekávat žádnou shovívavost. „*Chtěla jsem být dobře připravená, byla jsem ve všech skupinách na FB, koukala na všechny seriály, všechno, co se dalo najít na internetu a nic nepodcenit*“ (Vojínka č. 1).

Jsem přesvědčen o tom, že spolu se stupňujícím se důrazem na převezení odpovědnosti v mnoha oblastech života jednotlivce a obzvláště v kontextech obrany, přihlédneme-li k aktuální zhoršené bezpečnostní situaci, a zvýšenému zájmu o vstup do armády, aktivní zálohy, či absolvování DVC, může užití konceptu respozibilizace jako možné motivace, vysvětlit zvyšující se počet těchto žádostí. Četné mediální aktivity v tomto směru jsou pouze dokladem toho, že sektor obrany respozibilizaci cíleně využívá – jako příklad může sloužit projekt Ministerstva obrany „Příprava občanů k obraně státu“ (POKOS), který dále tyto myšlenky reprodukuje směrem k občanům (Ministerstvo obrany, 2014).

7.6 Armáda na přechodu k otevřenosti

Poslední oblastí, která vzešla z analýzy rozhovorů bylo cosi, co lze označit jako „uzavřenost“. Z vícero otázek, na které jsem se ptal vyplynulo, že mezi armádou a společností je stále jakási bariéra, či zeď, která činí toto prostředí neprohlédnutelným, skrytým. Samozřejmě nejsem první, kdo si tohoto fenoménu všimá, zmiňuje se o něm mnoho autorů (např. Hlaváček, 2019; Lomsky-Feder et al., 2008; Moskos, 2005; Zetocha, 2007), nicméně chci v této kapitole poukázat na jednotlivá problematická místa.

Tato bariéra může dle odpovědí informantů plynout z toho, že armádní prostředí se veřejnosti jeví jako neprůhledné, tajné apod. Už v kapitole 7.4.2 jsem nechal informanty

rozpovídat se o tom, jak je pro ně, respektive podle nich důležité, aby byla armáda *vidět*, tj. aby byla v kontaktu s veřejností. Povolávání armády do civilního prostředí pomáhá občanům v identifikaci s ozbrojenými složkami upevňuje spojení s občanskou společností (Stejskal, 2015, s. 132). Potenciální zájemci o službu totiž velmi často naráží na nepochopení ze strany rodiny a spoluobčanů, které je může od služby odrazovat. Toto nepochopení mnohdy plyne z neznalosti armádního prostředí a nezájmu o obrannou politiku. „*Lidé, kterým jsem to řekl, tak vůbec netušili, o co se jedná. Matka o tom říkala, že je to divný, a její přítel říkal, že když on šel na vojnu, tak se tomu spíš vyhýbali, a že já se tam ženu dobrovolně...*“ (Vojín č. 2). Podobnou situaci zažil i Vojín č. 3: „*Dost lidí neví, o čem to je, ale naučil jsem se říkat takový tři minutový kolečko o AZ a potom to většinou všichni podpoří, že je to dobrý*“. „*Blízcí lidé mě v tom podporují, ale známí to nechápou, zlehčují to, říkají, že se ze mě stane guma a tak*“ (Vojín č. 9).

V některých případech hraje roli i strach, jak popisuje reakci svých rodičů Vojín č. 8: „*Ze začátku byla moje rodina taky proti – klasicky mámy se o tebe bojejí, nevěděla, co to bude, co když se mi něco stane. Ale pak se to změnilo – moje máma a táta jsou na mě hrdí, že jsem tady a tohle dělám*.“ Naprostá většina dotazovaných se setkala s prvotním nepochopením či strachem jejich okolí. Opakovaně například zaznívalo, že museli blízké ujistit a zapřísáhnout se, že se nechystají do profesionální armády, a to navzdory tomu, že podle mých zjištění o tom většina z nich uvažuje. Moskos (2005) upozorňuje, že AZ klade větší nároky na jedince, protože se jedná na rozdíl od profesionální armády spíše o záležitost jednotlivce a rodina je ponechána stranou. Ilustruje to situace Vojínky č. 1: „*Moji nejbližší kamarádi mě podporují a pomáhají mi, a pak je druhá skupina lidí vč. mého manžela, který si myslí, že si tím léčím krizi středního věku, dokonce mi zakázal, abych to říkala některým společným přátelům nebo jeho rodině, která je věřící, a armádě příliš nedůvěřuje*.“

Možná je právě tohle důvod, proč má skutečně, tak jak někteří popisovali, PR armády tendenci neustále zpřístupňovat vojenské prostředí, zprostředkovávat vhledy do zákulisí, a to ať skrze jednorázové akce (viz kapitola 3.4 a 7.2, jako jsou DOD, Den a AČR, IZS apod.), ale i strategie příspěvků na sociálních sítích, kde přinášejí pohledy do zákulisí, například právě v tuto chvíli probíhá aktivní spolupráce s influencerem Janem Hajko (především na YouTube), ten vždy stráví den u vybrané jednotky, která mu ukáže, co v armádě má na starost a na základě toho vznikne sestříhaný videoklip poutavý pro široké publikum (Armáda České republiky, 2023). Tím lze vysvětlit energie vydávaná na rozpočítávání projektu POKOS, který má veřejnost s bezpečnostní problematikou systematicky seznamovat.

7.6.1 Dvojitý život záložníků

Život vojáků v AZ se dá interpretovat také z hlediska přechodu mezi civilním a vojenským prostředím. Jak jsem uvedl v kapitole 4.3, Lomsky-Feder (2008) konceptualizují tento přechod pomocí konceptu transmigrace. Skutečnost, že se vojáci v AZ setkávají s nepochopením je může vést k určitým tendencím skrývat to, že jsou členy aktivní zálohy, nebo větší ochraně soukromí. Ptal jsem se proto informantů, zda se otevřeně hlásí ke členství v AZ či účasti na DVC. „*Snažím se o tom mluvit co nejméně. Nechci být typ člověka, co jezdí metrem v uniformě jen, aby ukázal, že je v armádě. Není to nějaké tajemství, ale budu to držet pro sebe*“. (Vojín č. 6) „*Nebudu o tom moc mluvit, není to tak že bych se styděl, ale není to něco, co mě definuje, není proč to říkat na první dobrou*“, doplňuje Vojín č. 3, který svou odpovědí otevírá téma identity. Snaha o skrytost, soukromí, představa „druhé identity“, která však není definující, je nástrojem, jak se distancovat od potenciální nálepky „*zelené mozky*“. Nechtějí se spojovat s identitou „vojáka“, která je zatížená příliš mnoha symboly a proto cíleně využívají svoji strukturální duality a podobně jako transmigranti, mohou oba tyto identitní módy přepínat (Lomsky-Feder et al., 2008).

Prvku „*dvojitá vědomí*“ se v případě AZ systematicky nikdo nevěnuje, ale odpovídá to výše zmíněným charakteristikám i empirickým zjištěním. Například Černá (2022) ve své práci pracuje s klasickou dramaturgickou perspektivou Ervinga Goffmana, kde uniforma představuje typickou Goffmanovu rekvizitu, která zapůjčuje moc atp. Jeden z jejich informantů uvádí: „*Kdy máš tu uniformu tak na sebe nabíráš tu odpovědnost, musíš se podle toho chovat. Pak ji sundáš a seš normální člověk*“ (Černá, 2022, s. 34). Nejde ani tak pouze o rekvizitu v podobě uniformy, která se pojí s přepínáním dvou rolí, jako spíše o samotný akt, kdy ve službě platí jiný *modus vivendi* než mimo ni. Uniforma pak slouží pouze jako *indikátor*, či zmiňovaná Goffmanova *rekvizita*, která oznamuje, v jakém *modu* se právě nacházím. Černá se zaměřovala na vojáky z povolání. Můžeme odvodit, že vnímání vojáků AZ bude podobné, ba ještě významnější vzhledem k jejich občasnému charakteru služby.

Tento pohyb mezi dvěma světy může v některých případech nabývat zcela reálných podob, jako to ukazuje případ Vojinky č. 1: „*Překvapil mě postoj partnera – nejdřív se k tomu stavěl špatně, ale čím dýl tady jsem, tím víc mě podporuje, každý večer píšu rodině na WhatsAppu, jak se tady mám, že mám puchýře tady a tam – mají z toho takovou reality show*.“ Tato vojínka se v průběhu kurzu stala pro rodinu jakousi celebritou, která podávala bezprostřední zkušenost zážitků „z onoho veřejnosti nepřístupného, záhadného světa“.

Před koncem kurzu jsme se učili o pravidlech spojených s nošením uniformy. Vztahují se na nás jiná pravidla, v tu chvíli nejsme civilové a musíme se podle toho chovat. Večer předtím, než jsme opustili kasárna nám hlavní instruktor kladl na srdce, abychom odešli v civilu. „Prosím vás, ať vás zítra ani nenapadne si brát tady ty hadry. Já chápu, že jste na to pyšný, že se chcete ukázat, ale tak si to vezte až doma u rodiny, buďte jako normální lidi a nedělejte ostudu...“

Terénní poznámky, 5. září 2022

7.6.2 Armáda jako referenční skupina

Výše jsem uvedl, že na jedné straně se vojáci v AZ mohou setkat s nepochopením či nepřijetím ze strany rodiny či společnosti. Na straně druhé se však nabízí možnost přijetí a soužití s armádou. Jak už jsem zmiňoval v kapitole 7.2, v armádě velmi dobře funguje systém osobních kontaktů a doporučení. Většina dotazovaných již měla nějakou zkušenost či odborný zájem v oblasti vojenství, nebo přímo znali někoho, kdo je součástí armády. Část dotazovaných dokonce uvažuje o tom, že časem rozšíří řady profesionálních vojáků.

„Jestli jít k profíkům – jako taky si s tím pohrívám, zajímá mě Vojenské zpravodajství“ (Vojín č. 3). „Přemýšlím i nad tím přejít k profíkům, ale to je vzdálená budoucnost“ (Vojínka č. 4). „Uvažuji i o profesionální armádě, ale proto jsem tady, abych si to ujasnil“ (Vojín č. 8). „Co nejdříve chci přestoupit k profesionálům“ (Vojín č. 9). Dokonce i Vojín č. 2 s dvojitým občanstvím, který byl na Kurzu v módu DVC, pro kterého již armáda není kariéerní možnost B, uvádí: „i pod vlivem ostatních lidí tady mě to vede k tomu, že kdybych zůstal v Praze tady v Česku, tak bych se do AZ zapsal.“

Ukazuje se tak, že v armádě je velmi silná vztažná tendence, jak to ukazuje příklad mladého studenta, Vojína č. 7: *„Snažil jsem se přesvědčit pár známých, aby šli se mnou, protože jsem měl strach jít sem sám. To se nakonec nepovedlo, takže jsem přijel sám.“* Nakonec i tohle rozebírají Lomsky-Feder et al. (2008, s. 607), když říkají že u armády a stejně tak AZ vzniká mezi příslušníky pocit sounáležitosti (*sense of belonging*). V tomto smyslu bychom mohli o armádě hovořit jako o referenční skupině Berger (2007, s. 194) uvádí, že jde o skupinu: *„jejíž mínění, či životní styl formuje vlastní postoje individua. Poskytuje úhel pohledu na sociální realitu a tvoří model, s nímž se jedinec porovnává, hodnotí sám sebe a své životní postavení. Jedinec aspirující na členství v referenční skupině přijímá požadavky na vystupování a vzhled (například ve stylu oblékání).“* V rámci armády nelze přehlédnout jednotnost vzhledu v podobě uniformy. Toto téma považuji za oblast hodnou dalšího akademického výzkumu.

Dokladem budiž příklad Vojínky č. 1, který jsem rozváděl výše. Na AZ oceňovala možnost *zůstat jednou nohou na svobodě*, práce v armádě se pro ni neslučovala s rodinným životem. Po skončení Kurzu však nastoupila k jednotce, která byla velmi aktivní, pořádala pro svoje členy i aktivity mimo vojenská cvičení, poskytovala to, co lze označit jako pocit sounáležitosti. Ani ne tři čtvrtě roku poté se Vojínka č. 1 rozhodla pro vstup do profesionální armády a dnes již hrdě rozšiřuje řady vojáků z povolání.

8 SHRNUÍ VÝSLEDKŮ A DISKUSE

V empirické části práce se podařilo odpovědět na všechny výzkumné otázky, které byly kladeny na jejím začátku. Mám-li zasadit výsledky do kontextu dosavadního výzkumného bádání v této oblasti (Burian, 2012; Kamenský, 2015; Kopecská, 2015; Stehlíková, 2018), ukazuje se, že je pro výzkum motivací vhodnější typ kvalitativního výzkumu, v jehož světle se motivace jeví jako multifaktoriální, jako souhrn i zdánlivě bezvýznamných jevů.

Z tohoto důvodů nebylo lehké odpovědět hlavní výzkumnou otázku *Jaké jsou motivace zájemců o službu v AZ / účast na DVC?* jedním slovem, či výčtem těchto motivací. Byly proto stanoveny podotázky, které sledují související jevy:

- S jakými pojmy/koncepty pracuje AČR při náboru nových členů, jaký narativ se objevuje/opakuje v náborových materiálech (ať už digitálních či fyzických)?
- Jak uchazeči vnímají armádu, AZ, DVC a jaká je představa jejich nejbližších?
- Jaký vliv na jejich rozhodnutí měla tzv. respozibilizace?
- Jak uchazeči konceptualizují přechod mezi civilním a vojenským prostředím?
- Jak souvisí pocit ohrožení plynoucí z probíhajícího konfliktu s jejich zájmem o službu v AZ / účast na DVC?

Témata jsem seřadil chronologicky, nejprve jsem tedy představil odkud plyne povědomí o AZ / DVC, což nám odpovídá první výzkumnou podotázku. Armáda propaguje svoji činnost skrze webové stránky, sociální sítě a nově v rámci projektu POKOS. Na sociálních sítích pracuje s následujícími tématy: *týmovost, minulost, váleční veteráni, vlastenectví, apel na držení slibu, dodržování pravidel, povinnosti, závazek, odpovědnost a spolehlivost, zakotvení v NATO*. Dále armáda skrze tyto kanály zprostředkovává jakési pohledy do zákulisí, které plynou z potřeby být vidět a reagují na neznalost bezpečnostní problematiky občanů. Jako nejsilnější se ukázaly být osobní vazby, tedy informace předávané z člověka na člověka, jelikož se armáda jeví jako typ referenční skupiny, dobře funguje osobní doporučení a většina uchazečů se v této oblasti již pohybuje a má kontakty.

Dále jsem se zaměřil na představy mých informantů o vlasti, armádě, AZ a DVC. Většina z nich službu v AZ spojuje s vlastí, či vlastenectvím, avšak v konkrétní představě toho, co pro ně znamená vlast již byli nekonzistentní. Pro jedny je vlast územím, pro druhé je důležitá kultura, a jiní mají vlast spojenou s lidmi ať už konkrétními (domov, rodina), tak s imaginárním národním společenstvím. Ve dvou případech informanti nechtěli být označeni

za „vlastence“, jelikož má pro ně tento pojem negativní konotaci spojenou s nacionalismem a nadřazováním jednoho národa nad druhý. Zvláštním případem byli jedinci, u kterých se projevila kosmopolitní identifikace s Evropskou unií.

Projektivní technikou získaná odpověď na otázku: *Jaký je podle Vás obraz armády v očích české společnosti?* vedla ke zjištění, že velkou roli při přemýšlení o armádě hrají stereotypní představy o vojácích typu *Švejk*, *lampasák* či *zelený mozek*. Ukazuje se, že je pro dotazované důležité, aby se tyto předsudky bořily a jako možnou cestu vnímají to, když je armáda nasazována mezi lidi (jako tomu bylo v průběhu uplynulých krizí např. povodně, pandemie covid-19, tornádo na Jižní Moravě) a jejich působení je následně instrumentalizováno na její propagaci. Toto nasazování armády na veřejnosti vnímají dotazovaní jako jednoznačně pozitivní, což odpovídá názorů Lomsky-Feder et al., (2008) o sblížení civilních obyvatel s vojenskou sférou. Všimají si však toho, že v některých případech může být nasazení vnímáno kontroverzně jako demonstrace síly v případě debat o povinném očkování a nasazení armády na očkovací centra apod.

Nyní tedy lze konstatovat, zda tematické kategorie, které pro svůj nábor a propagaci AČR využívá, odpovídají představám, které o armádě a své službě mají samotní uchazeči. K tomuto zjištění vedle výše zmíněných otázek pomohlo zaměřit se na to, jaké role (vedle obranné a bojové) má podle uchazečů armáda ve společnosti zastávat. Dle informantů armáda symbolizuje státnictví, národ, vlastenectví. Někteří mají národní dějiny spojené přímo s armádou, a tak její zapojení do různých státních obřadů, vnímají jako žádoucí. Takové projevy odpovídají představám nacionalismu s náboženskými prvky (srov. Eriksen, 2012; Kiliyas, 2017). Z rozhovorů rovněž vzešlo, že armáda používá minulost jako nástroj k legitimizaci své vlastní existence (viz Hobsbawm & Kertzer, 1992)

Na základě studia teoretické literatury (Juhila et al., 2016) jsem předpokládal, že bude fenomén AZ a nebývalého zájmu o službu v ní souviset rovněž s konceptem respozibilizace. Tento předpoklad se potvrdil jako validní a ukazuje se, že respozibilizace je velmi aktuálním fenoménem. S ohledem na zhoršenou bezpečnostní situaci lze očekávat, že ve společnosti bude mít stále pevnější místo. Přesto je tomuto fenoménu věnována jenom malá pozornost v akademickém výzkumu, obzvlášť v oblasti Aktivních záloh.

Co se týká souvislosti aktuálního ozbrojeného konfliktu na Ukrajině a enormního zájmu o službu a AZ / absolvování DVC, ukazuje se tato souvislost jako bezesporná,

přihlédneme-li k dlouhodobému vývoji počtu vojáků v AZ. Ačkoliv jsem nehovořil s uchazeči, kteří se rozhodli čistě v reakci na válečný konflikt, přesto téma války jak v rozhovorech, tak především v motivacích jednotlivců rezonovalo. Nicméně na základě mých zjištění předpokládám, že ti, kteří se rozhodli vstoupit do záloh čistě v reakci na válečný konflikt se na Kurz buď vůbec nedostanou (jelikož se to jeví jako slabá motivace, nemusejí projít psychotesty apod.), anebo budou tvořit méně významnou menšinu. Pro zapojení do AZ či absolvování DVC se jeví jako žádoucí dlouhodobé motivace, které v ideálním případě zahrnují i volnočasové aktivity z bezpečnostního oboru.

Co se tedy týká samotných motivací, ukazuje se trojdimenzionální model motivací podle Zetochy (2007) na předmoderní, moderní a postmoderní motivace jako příliš zjednodušený pro Aktivní zálohu a limitující pro kvalitativní výzkum. Bylo by zapotřebí zmíněné kategorie modifikovat, aby odpovídali situaci vojáků v AZ – doba se vyvíjí a za některými motivy, které uvádí jako předmoderní lze sledovat čistě post-materiální cíle. Jako účinné se jeví použití konceptu transmigrace (Lomsky-Feder et al., 2008), který je vystavěn právě na postavení vojáků v AZ a zcela odpovídá jejich strukturálně-duálnímu charakteru, kdy jsou bráni jako osoby obývající dva odlišné světy se všemi výhodami a nevýhodami, co k tomu patří. Tento model plně vyhovuje a odpovídá na situaci mnou dotazovaných vojáků.

Na závěr jsem se zabýval armádou jako světem na přechodu k otevřenosti, a to především z pohledu veřejnosti, kdy se vojáci velmi často setkávají s nepochopením anebo jsou terčem již zmíněných předsudků. Právě to je jedním z důvodů, který podporuje jejich tendenci členství v AZ skrývat, či důrazně dbát na své soukromí. Charakter služby v AZ jim to umožňuje tím, že mají stále k dispozici svou „civilní identitu“. Pokud toto nepochopení ze strany veřejnosti trvá, podporuje to tlak na vznik armády coby referenční skupiny. Jak jsem již uvedl, celá struktura se jeví tak, že vtahuje členy do svého středu, a to jak vytvářením sdílené identity, tak pocitem sounáleženosti, které tato skupina svým jedincům poskytuje.

Závěrem přinesu na dvou příkladech slíbené krátké mezinárodní srovnání. Lze nečekaný zájem o službu v armádě v souvislosti s válkou na Ukrajině sledovat i v dalších zemích? V Polsku lze sledovat stejnou tendenci jako u nás, zájem o jejich podobu AZ (Wojska Obrony Terytorialnej) stoupl po začátku války více než sedminásobně (Wojsko Polskie, 2022). Opačnou tendenci pozorujeme na Slovensku, kde se lidé hromadně odmítají převzetí branné povinnosti z důvodu svědomí (Voska, 2023). I v tom spatřuji důsledek celospolečenského narativu – zda je veden směrem respozibilizace občanů, či nedůvěrou pramenící z vlivu dezinformací (Vašečka, 2023).

ZÁVĚR

Problematika Aktivní zálohy Armády České republiky se ukázala jako méně častý objekt zájmu akademického výzkumu, což je velkou výzvou k nápravě, přihlédneme-li k tomu, jak rozmanitý terén pro antropologický výzkum nabízí. Zvláště v této době jsme svědky nebývalého zájmu občanů o možnosti služby v armádě a s ohledem na vývoj bezpečnostní situace v Evropě lze očekávat jeho další růst. Práce přinesla široké teoretické ukotvení institutu AZ a pokusila se o pochopení perspektivy aktérů, kteří do služby vstupují.

V teoretické části práce navrhuji nahlížet AZ z pohledu konceptu dobrovolnictví a demokratické kontroly ozbrojených složek. Dále přináším do českého prostředí méně akcentovaný koncept transmigrace, který se ukázal jako plně vyhovující potřebě výzkumu vojáků AZ. Jako čtvrtou možnost uvádím koncept responzibilizace, který je spojen především s neoliberalním stylem řízení státu, ale já jen představuji v jeho důsledcích jako důležitý faktor, který působí na motivace aktérů zajímat se o bezpečnostní problematiku.

V empirické části jsem v rámci kvalitativního výzkumu metodami zúčastněného pozorování v Kurzu základní přípravy pro AZ a DVC ve Vyškově, polostrukturovanými rozhovory s účastníky, analýzou sociálních sítí, náborových materiálů armády a sekundárních dat, které se vážou k tématu, zkoumal, jaké jsou motivace uchazečů o službu v AZ / absolvování DVC a jaké je jejich sociální pozadí. Z výzkumů vyšlo najevo, že většina uchazečů se rekrutuje z řad občanů, kteří se o bezpečnostní problematiku dlouhodobě zajímají a s armádním prostředím již přišli do styku. Jako velmi silný se ukázal být vliv osobních vazeb na ty, kteří již jsou příslušníky armády. Bývají považováni za věrohodné zdroje informací, které je mnohdy velmi náročné získat jinou cestou a jsou určitými vzory. V tomto směru jsem poukázal na to, že armáda může fungovat jako typ referenční skupiny. Samotné motivace se ukázaly být multifaktoriální, nejednoznačné, jde o kombinace mnoha vlivů a nelze tedy říct, že by motivace typu „válka v blízkosti naší země“ byla dostatečnou motivací sama o sobě. Nejčastěji chtěli dotazovaní být připraveni pomoci v případě krizí, být prospěšní pro společnost, anebo získat nové zkušenosti, uplatnit své profesní znalosti a splnit si skrze AZ svůj sen být v armádě.

Koncept transmigrace (viz kapitola 4.3) se ukázal jako vyhovující, jelikož odpovídá strukturální dualitě identit vojáků v AZ. Status transmigranta přináší vojákům AZ řadu výhod, ale i mnoho překážek, které musí překonávat. Mezi výhody patří uplatnění civilních znalostí, možnost užívat výhody obou sfér (civilní i vojenské), mezi překážky pak vliv na rodiny záložníků a občasné pobývání v jakémsi vakuu (ani zcela voják ani zcela civilista).

Koncept respozibilizace se ukázal v sektoru obrany jako málo reflektovaný, ačkoliv působí nejen ve směru shora dolů – z respozibilizačního stylu vládnutí na občany tím, že se opakuje narativ zodpovědnosti občanů za bezpečnost a jsou vedeni k tomu, aby byli připraveni, ale i opačným směrem – zdola nahoru, reprodukováním tlaku na připravenost ve vlastních řadách. Jsou k tomu využívány různé armádní kanály, ať jsou to sociální sítě, nebo dlouhodobé projekty jako je Příprava občanů k obraně státu (POKOS), což se ukázalo v rozhovorech – dotazovaní přejímali tento diskurz a odpovědnost za obranu brali za vlastní.

Téma probíhajícího válečného konfliktu na Ukrajině se do celé práce promítá od jejího počátku, kdy s válkou spjatý nárůst zájmu občanů, byl jedním z důvodů vzniku této práce. Korelace mezi válkou a zvýšeným zájem o vstup se v mezinárodním srovnání i na základě empirického výzkumu ukazuje jako správná. Tuto tendenci vnímám jako zesilující se tlak respozibilizace společnosti, který vede potenciální uchazeče k neodkladným rozhodnutím typu „*kdy, když ne teď*“ a aktivizuje jedince k tomu, že musí sami udělat něco pro bezpečnost svoji a své země.

V neposlední řadě práce poukázala na celou řadu stále přetrvávajících stereotypních představ a předsudků vůči vojákům v očích české společnosti. Ať už se jedná o Švejka, zelené mozky, gummy, či lampasáky, jsou vojáci, a především vojáci AZ vystaveni nepochopení a nepřijetí ze strany vlastní rodiny a přátel, což vede na straně vojáků ke snahám skrývat svou druhou vojenskou identitu, na straně armády k větší potřebě být vidět, kdy se snaží budovat a utvářet pozitivní obraz, čemuž slouží i nasazení vojáků mezi civilní obyvatelstvo (např. při povodních, pandemii Covid-19, aj.), které přispívá ke sblížení civilního a vojenského prostředí. Vojáci AZ v tomto sblížení hrají důležitou roli mediátorů, jak na to poukazuje řada autorů.

Tato práce přináší celou řadu podnětů v oblasti dalšího akademického výzkumu, a to jak již v práci zmíněný návrh na vizuální analýzu sociálních sítí armády, tak především apel na další empirický výzkum aktivních záloh, především z pohledu konceptu transmigrace a respozibilizace. Ani na závěr zmíněné pojetí armády jako referenční skupiny nebylo dosud předmětem zkoumání, ač se to ukazuje jako podstatný fenomén. Na základě zúčastněného pozorování mám představu o tom, že by bylo rovněž účelné provést diskurzivní analýzu jaksi odlišného slovníku používaného v armádním prostředí.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

- Agentura personalistiky AČR. (2022, duben 4). *Oznámení o nárůstu žádostí*. Kariéra Army.cz. <https://kariera.army.cz/>
- Agentura personalistiky AČR. (2023). *Platové podmínky v AZ* | *kariera.army.cz*. Kariéra Army.cz. <https://kariera.army.cz/platove-podminky-v-az>
- Anderson, B. R. O. (2008). *Představy společenství: Úvahy o původu a šíření nacionalismu* (1. české vyd). Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum.
- Armáda České republiky. (2023, březen 26). *Youtuber Jan Hanko strávil den u Vojenské policie. Co vše s námi zažil a jak se mu u nás líbilo? Vojenská policie tak...* [Sdílený příspěvek]. Facebook. <https://www.facebook.com/ArmadaCeskerepubliky/posts/pfbid0CeAEgduV3jhn7xozI9yvjVnYD1M6Ehu1dgPdMz5Pt8Hjv59aPFrT3V8YUKzhXo831>
- Bäckström, P. (2022). Self-Selection and Recruit Quality in Sweden's All Volunteer Force: Do Civilian Opportunities Matter? *Defence and Peace Economics*, 33(4), 438–453. <https://doi.org/10.1080/10242694.2021.1903284>
- Barth, F. (1998). *Ethnic groups and boundaries: The social organization of culture difference*. Waveland.
- Berger, P. L. (2007). *Pozvání do sociologie: Humanistická perspektiva* (Jiří. Ogrocký, Přel.; 3. vyd). Společnost pro odbornou literaturu - Barrister & Principal.
- Bourdieu, P. (1998). *Teorie jednání* (V. Dvořáková, Přel.; Vyd. 1). Karolinum.
- Burian, T., Bc. (2012). *Aktivní záložník v české realitě* [Diplomová práce, Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně]. <https://theses.cz/id/jeklss/>
- Čavrnichová, J., Bc. (2012). *Občanství a vlastenectví u příslušníků Armády České republiky* [Diplomová práce, Univerzita Karlova v Praze]. <https://dspace.cuni.cz/handle/20.500.11956/41805>
- Černá, A. (2022). *Armáda České republiky: Motivace sloužit vlasti* [Bakalářská práce, Univerzita Pardubice]. https://dk.upce.cz/bitstream/handle/10195/78953/ACR_Motivace_slouzit_vlasti_Cerna.pdf
- Červinka, J. (2009). *Aktivní záloha Armády České republiky* [Bakalářská práce, Masarykova univerzita v Brně]. <https://theses.cz/id/5i1zyv/>
- Červinková, H. (2006). *Playing soldiers in Bohemia: An ethnography of NATO membership*. Set Out.

- Vik, J. (2022, březen 17). *Kvůli válce na Ukrajině výrazně vzrostl zájem o vstup do aktivních záloh Armády České republiky*. Český rozhlas. <https://hradec.rozhlas.cz/kvuli-valce-na-ukrajine-vyrazne-vzrostl-zajem-o-vstup-do-aktivnich-zaloh-armady-8703456>
- Daněk, M., Bc. (2020). *Aktivní zálohy ozbrojených sil České republiky* [Diplomová práce, Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně]. <https://digilib.k.utb.cz/handle/10563/47891>
- Dopita, M. (2008). *Evropská a národní identita* (1. vyd). Univerzita Palackého v Olomouci.
- Eriksen, T. H. (2007). *Antropologie multikulturních společností: Rozumět identitě* (Vyd. 1). Triton.
- Eriksen, T. H. (2008). *Sociální a kulturní antropologie: Příbuzenství, národnostní příslušnost, rituál* (Vyd. 1). Portál.
- Eriksen, T. H. (2012). *Etnicita a nacionalismus: Antropologické perspektivy* (Vydání první). SLON.
- Foucault, M. (2000). *Dohlížet a trestat: Kniha o zrodu vězení*. Dauphin.
- Frič, P., & Pospíšilová, T. (2010). *Vzorci a hodnoty dobrovolnictví v české společnosti na začátku 21. Století*. Agnes : Hestia.
- Gellner, A., Markus, J., & Gellner, A. (1993). *Národy a nacionalismus*. Hříbal.
- gov.pl. (2023). *Zostań żołnierzem Narodowych Sił Rezerwowych—Gov.pl—Portal Gov.pl*. Gov.pl. <https://www.gov.pl/web/gov/zostan-zolnierzem-narodowych-sil-rezerwowych>
- Haluzík, R. (2018). *Proč jdou chlapi do války: Emoce a estetika u počátků etnických konfliktů* (První vydání). Dokořán s.r.o.
- Henig, D. (2007). *Transnacionalismus*. 2007(2–3), 94–103.
- Hlaváček, J. (2019). *Vojáci, společnost a „zlatá šedesátá“*. *Kulturní studia*, 2019(2), 53–74. <https://doi.org/10.7160/KS.2019.130203>
- Hobsbawm, E. J., & Kertzer, D. J. (1992). *Ethnicity and Nationalism in Europe Today*. *Anthropology Today*, 8(1), 3. <https://doi.org/10.2307/3032805>
- Hroch, M. (1999). *V národním zájmu: Požadavky a cíle evropských národních hnutí devatenáctého století ve srovnávací perspektivě*. Nakl. Lidové noviny.
- Hubinger, V. (2018). *Etnikum*. In Z. Nešpor (Ed.), *Sociologická encyklopedie*. Sociologický ústav AV ČR, v.v.i. <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Etnikum>

- Informační servis AČR. (2022, květen 31). *Generál Opata ocenil zaměstnavatele vojáků aktivní zálohy*. Armáda České republiky. <https://acr.army.cz/informacni-servis/zpravodajstvi/general-opata-ocenil-zamestnavatele-vojaku-aktivni-zalohy-236002/>
- International Labour Office. (2012). *Manual on the measurement of volunteer work*. International Labour Office.
- Gruntová, K. (2023, únor 22). *Vodník Česilko už neprojde. Armáda chystá virtuální náborové centrum, totožnost ověří bankovní identita*. iROZHLAS. https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/armada-ministerstvo-obrany-virtualni-naborove-centrum-cernochova-zelinka_2302221443_gut
- Janeček, P. (Ředitel). (2023, březen 17). *Anekdoty a vtipy jako antropologická univerzálie? Kolektivní humor pohledem etnologie* [Video přednáška]. <https://www.patecnici.net/prednasky/petr-janecek-anekdoty-a-vtipy-jako-antropologicka-univerzalie-kolektivni-humor-pohledem-etnologie/>
- Jílek, L. (2021). DEMOGRAFICKÉ ZMĚNY V ČESKÉ REPUBLICĚ A JEJICH VLIV NA REKRUTACI DO ARMÁDY ČESKÉ REPUBLIKY. *New Approaches to State Security Assurance*, 15. ročník, 69–77. https://www.academia.edu/download/65889954/15th_Annual_Doctoral_Conference_proceedings.pdf#page=69
- Juhila, K., Raitakari, S., & Hall, C. (Ed.). (2016). *Responsibilisation at the Margins of Welfare Services* (0 vyd.). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315681757>
- Kaldor, M. (2012). *New and old wars* (Third edition). Polity.
- Kamenský, E., Bc. (2015). *Aktivní záloha ozbrojených sil jako náplň volného času* [Diplomová práce, Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně]. <http://digilib.k.utb.cz/handle/10563/32262>
- Kilias, J. (2017). *Válka, armáda, stát a národ: Byrokracie, disciplína a nacionalismus*. *HISTORICKÁ SOCIOLOGIE*, 2009(1), 45–64. <https://doi.org/10.14712/23363525.2017.52>
- Komendová, K., Bc. (2014). *Dobrovolnictví a ozbrojené síly* [Diplomová práce, Univerzita Karlova v Praze]. <https://dspace.cuni.cz/handle/20.500.11956/59448>
- Kopecká, J. (2015). *Aktivní záloha* [Bakalářská práce, Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích]. <https://dspace.jcu.cz/handle/123456789/3364>
- Kříž, Z. (2004). *Civilní řízení a demokratická kontrola armády v České republice: Peripetie transformace vojensko-civilních vztahů po roce 1989* (1. vyd). Masarykova Univ., Mezinárodní Politologický Ústav.
- Lomsky-Feder, E., Gazit, N., & Ben-Ari, E. (2008). Reserve Soldiers as Transmigrants: Moving between the Civilian and Military Worlds. *Armed Forces & Society*, 34(4), 593–614. <https://doi.org/10.1177/0095327X07312090>

- Mičienka, M. (2003). *Příruční slovník občana* (Vyd. 1). Sociologické nakl.
- Ministerstvo obrany. (2011). *Co je Bílá kniha* | Ministerstvo obrany. Informační servis Ministerstva Obrany. <https://mocr.army.cz/informacni-servis/bila-kniha/co-je-bila-kniha/co-je-bila-kniha-44901/>
- Ministerstvo obrany. (2014). *Co je to POKOS*. Příprava občanů k obraně státu (POKOS). <https://pokos.army.cz/co-je-pokos>
- Ministerstvo obrany. (2015). *KONCEPCE VÝSTAVBY ARMÁDY ČESKÉ REPUBLIKY 2025*. Ministerstvo obrany. https://aktivnizaloha.army.cz/sites/aktivnizaloha.army.cz/files/dokumenty/zakladni-stranka/kvacr_-_verejna_verze_-_2015.pdf
- Ministerstvo obrany. (2017). *Průvodce vojáka v záloze vojenskou činnou službou*. Ministerstvo obrany. https://kvv-jihlava.army.cz/sites/kvv-jihlava.army.cz/files/dokumenty/zakladni-stranka/pruvodce_vojaka_v_zalozе_vojenskou_cinnou_sluzbou.pdf
- Ministerstvo obrany. (2023a). *Aktivní záloha ozbrojených sil České republiky*. Aktivní záloha. <https://aktivnizaloha.army.cz/>
- Ministerstvo obrany. (2023b, leden 11). *Vývoj skutečných počtů osob v resortu MO ČR v letech 1992—2022*. Informační servis Ministerstva Obrany. <https://mocr.army.cz/scripts/detail.php?id=129653>
- Ministerstvo obrany. (2023c, březen 14). *Výbor pro obranu projednal a podpořil novou brannou legislativu*. Informační servis Ministerstva Obrany. <https://mocr.army.cz/informacni-servis/zpravodajstvi/vybor-pro-obranu-projednal-a-podporil-novou-brannou-legislativu-242663/>
- Moskos, C. (2005). Toward A New Conception of the Citizen-Soldier. *The Officer*, 81(5), 67–70.
- Müller, K. (2003). *Češi a občanská společnost: Pojem, problémy, východiska* (2. vyd). Triton.
- NATO. (2022, červen 15). *Reserve forces*. NATO. https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_69345.htm
- Newman, J., & Tonkens, E. (Ed.). (2011). *Participation, Responsibility and Choice: Summoning the Active Citizen in Western European Welfare States*. Amsterdam University Press. <https://doi.org/10.5117/9789089642752>
- Novotná, H., Špaček, O., & Jantulová-Šťovičková, M. (2020). *Metody výzkumu ve společenských vědách*. Charles University, Faculty of Humanities: Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy.
- Heřmanský, M. (2020) *Analýza a interpretace v kvalitativním výzkumu*, 415-446
- Zandlová, M. (2020) *Rozhovor*, 315-352

- Pecha, D., Bc. (2019). *Aktivní záloha ozbrojených sil* [Diplomová práce, Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně]. https://digilib.k.utb.cz/bitstream/handle/10563/44455/pecha_2019_dp.pdf
- Pivoňka, M. (2020). *15 nových jednotek aktivní zálohy, 10 tisíc záložáků v roce 2030*. CZDEFENCE. <https://www.czdefence.cz/clanek/15-novych-jednotek-aktivni-zalohy-10-tisic-zalozaku-v-roce-2030>
- Poláček, J. (2018). *Plánování a realizace procesu rekrutace lidských zdrojů v rámci Armády České republiky* [Bakalářská práce, České vysoké učení technické v Praze]. <https://dspace.cvut.cz/handle/10467/79602?show=full>
- Skoupý, T. (2022). *Význam aktivních záloh ozbrojených sil České republiky* [Bakalářská práce, Vysoká škola regionálního rozvoje a Bankovní institut – AMBIS]. <https://is.ambis.cz/th/bcc5j/>
- Skovajsa, M. (Ed.). (2010). *Občanský sektor: Organizovaná občanská společnost v České republice* (Vyd. 1). Portál.
- Smejkal, R., Ing. (2018). *Spontánní dobrovolníci a jejich role v dynamickém humanitárním systému* [Disertační práce, Univerzita Karlova v Praze]. <https://dspace.cuni.cz/handle/20.500.11956/102499>
- Stehlíková, B. J. (2018). *Motivace pro vstup do aktivních záloh z pohledu žen* [Diplomová práce, Univerzita Karlova v Praze]. <https://dspace.cuni.cz/handle/20.500.11956/102219>
- Stejskal, L. (2015). Voluntary Civic Participation in Defence: The Concept, Experience, and Perspectives. *Obrana a strategie (Defence and Strategy)*, 14(2), 119–133. <https://doi.org/10.3849/1802-7199.14.2014.02.119-133>
- STEM. (2019). Armádě i policii důvěřují tři čtvrtiny občanů ČR | Stem.cz. *STEM Ústav empirických výzkumů, z.ú.* <https://www.stem.cz/armade-i-policii-duveruji-tri-ctvrtiny-obcanu-cr/>
- STEM. (2022). Důvěra v instituce v červnu 2022 | Stem.cz. *STEM Ústav empirických výzkumů, z.ú.* <https://www.stem.cz/duvera-v-institute-v-cervnu-2022/>
- Szaló, C. (2007). *Transnacionální migrace: Proměny identit, hranic a vědění o nich* (1. vyd.). Centrum pro studium demokracie a kultury.
- Tauberová, D. (2023, leden 18). V kraji vyletěl zájem o armádní zálohy, u „příjímaček“ míň odpadají ženy. *Olomoucký deník*. https://olomoucky.denik.cz/zpravy_region/valka-na-ukrajine-zvedla-zajem-o-aktivni-zalohu-hlasi-se-i-zeny-20230118.html
- Tiscali.cz. (2022, březen 15). *Zájem o aktivní zálohy se zdesetinásobil. Česká armáda plánuje posílit kurzy* | Zprávy | Tiscali.cz. Tiscali.cz | Zprávy. <https://zpravy.tiscali.cz/zajem-o-aktivni-zalohy-se-zdesetinasobil-ceska-armada-planuje-posilit-kurzy-530711>

- Tošner, J., PhDr. (2014). *Studie o dobrovolnictví—Koncepce politiky vlády vůči nestátním neziskovým organizacím do roku 2020*. HESTIA – Národní dobrovolnické centrum. https://www.vlada.cz/assets/ppov/rnno/dokumenty/studie_tosner_pro_web.pdf
- Vašečka, M. (2023, únor 26). *Příběh Slovenska a Česka je jiný. Jsme v konspiračním pekle, říká slovenský sociolog* (B. Doubravová) [Aktuálně.cz]. <https://zpravy.aktualne.cz/domaci/slovensko-cesko-rozhovor-sociolog/r~753c58c8b45211edba5b0cc47ab5f122/>
- Vojáček, J. (2022, srpen 22). *Polsko buduje obří armádu. Od tanků přes stíhačky až po nové houfnice*. iDNES.cz. https://www.idnes.cz/technet/vojenstvi/polsko-tanky-leopard-raketometry-himars-letadla-f-16-f-35.A220818_133545_vojenstvi_erp
- Vojenská akademie ve Vyškově. (2020). *Bezmála čtyři stovky rekrutů Armády České republiky složily vojenskou přísahu*. Vojenská akademie ve Vyškově. <https://www.vavyskov.cz/content/bezmala-ctyri-stovky-rekrutu-armady-ceske-republiky-slozily-vojenskou-prisahu>
- Vojenská akademie ve Vyškově. (2023a). *Pokyny pro nástup nových vojáků do Kurzu základní přípravy*. Velitelství výcviku-Vojenská akademie ve Vyškově. <https://www.vavyskov.cz/content/pokyny-pro-nastup-novych-vojaku-do-kurzu-zakladni-pripravy-0>
- Vojenská akademie ve Vyškově. (2023b, únor 3). *Zahájen první z nově sedmi termínů Kurzu základní přípravy*. Vojenská akademie ve Vyškově. <https://www.vavyskov.cz/content/zahajen-prvni-z-nove-sedmi-terminu-kurzu-zakladni-pripravy>
- Voska, M. (2023, únor 16). *Odmítáme bojovat, nahlásily desetitisíce Slováků státu. V Česku to předem nelze*. iDNES.cz. https://www.idnes.cz/zpravy/domaci/valka-branci-cesko-slovensko-povinnost-odmitnuti-armada.A230215_142238_domaci_ivos
- Weber, M. (2009). *Metodologie, sociologie a politika* (M. Havelka, Přel.; 1. vyd). OIKOYMENH.
- Werbner, P. (Ed.). (2008). *Anthropology and the new cosmopolitanism: Rooted, feminist and vernacular perspectives*. Berg.
- Wojsko Polskie. (2022, březen 7). *Siedmiokrotny wzrost zainteresowania służbą w WOT*. Wojsko Polskie. <https://www.wojsko-polskie.pl/articles/tym-zyjemy-v/siedmiokrotny-wzrost-zainteresowania-sluzba-w-wot/>
- Zetocha, K. (2007). *Obranné zdroje České republiky 2007* (Vyd. 1). Univerzita obrany.
- Zwiefelhofer, T. (2020). *Nevyužívání civilní odbornosti příslušníků Aktivní zálohy. Obrana a strategie (Defence and Strategy)*, 20(2), 105–116. <https://doi.org/10.3849/1802-7199.20.2020.02.105-116>

Citované zákony:

Zákon č. 133/1985 Sb. O požární ochraně, č. 133/1985 (2022).

<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1985-133>

Zákon č. 198/2002 Sb. O dobrovolnické službě, č. 198/2002 (2014).

<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2002-198>

Zákon č. 219/1999 Sb. O ozbrojených silách ČR, č. 219/1999 (2022).

<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1999-219>

SEZNAM OBRÁZKŮ

- Obrázek 1** - *Schéma složení ozbrojených sil* (Pivoňka, 2020). - 20 -
- Obrázek 2** - *Tabulka předurčení vybraných jednotek AZ* (Pivoňka, 2020). - 21 -
- Obrázek 3** - *Délka vstupního procesu* (Poláček, 2018)..... - 21 -
- Obrázek 4** - *Poměr oslovených / přijatých uchazečů* (Poláček, 2018)..... - 21 -
- Obrázek 5** - *Oznámení* (Agentura personalistiky AČR, 2022) - 21 -
- Obrázek 6** – *Příspěvky „víme, co chceme“*..... - 21 -
- Armáda České republiky. (2022, červenec 20). [*Víme, co chceme. Vždycky jsme to věděli. Chceme techniku a vybavení, která nám umožní bojovat proti...*] [Příspěvek]. Facebook. <https://www.facebook.com/ArmadaCeskerepubliky/posts/5560020347362970/>
- Armáda České republiky. (2023, březen 16). [*Letouny F-35 jsou to nejmodernější, co v současné době existuje. Díky tomu by v naší armádě sloužily...*] [Příspěvek]. Facebook. <https://www.facebook.com/ArmadaCeskerepubliky/posts/pfbid02d4BHXgBLY9wRpg7Bdt1HGD3zUbzAn4uGtTv6Ty7duvDwrqyzBUCR8aDD8sXhMyHtl>
- Obrázek 7** – *Motto „bez armády není vlasti“* - 21 -
- Armáda České republiky. (2021, květen 18). [*Bez těžké brigády není armády, bez armády není vlasti...*] [Úvodní obrázek]. Facebook. <https://www.facebook.com/photo/?fbid=4233734043324947>
- Obrázek 8** - *Slavnostní nástup* (Bezděk: Vojenská akademie ve Vyškově, 2020)- 21 -
- Obrázek 9** – *Příspěvky s historickou tematikou* - 21 -
- Armáda České republiky. (2022a, červen 21). [*Neohrožený a statečný. Heliodor Píka bojoval celý život za svobodu...*] [Příspěvek]. Facebook. <https://www.facebook.com/ArmadaCeskerepubliky/posts/5477110568987282/>
- Armáda České republiky. (2022b, říjen 28). [*Za Československo! Legionáři nezaváhali a bojovali za nový stát...*] [Příspěvek]. Facebook. <https://www.facebook.com/181736371858088/posts/5848362975195371/>
- Obrázek 10** - *Co se vám vybaví, když se řekne armáda?* (vlastní zpracování) - 21 -
- Obrázek 11** - *Co se vám vybaví, když se řekne AZ/DVC?* (vlastní zpracování)... - 21 -

SEZNAM GRAFŮ

- Graf 1** - *Graf znázorňující vývoj počtu vojáků AZ* (ZDROJ: vlastní zpracování) - 25 -
- Graf 2** - *Důvěra občanů v instituce*. - 34 -
- STEM. (2019). Armádě i policii důvěřují tři čtvrtiny občanů ČR | Stem.cz. *STEM Ústav empirických výzkumů, z.ú.* <https://www.stem.cz/armade-i-policii-duveruji-tri-ctvrtiny-obcanu-cr/>

SEZNAM TABULEK

- Tabulka 1** - *Představení informantů* (ZDROJ: vlastní zpracování)..... - 46 -

SEZNAM PŘÍLOH

- Příloha č. 1** – *Vzor osnovy rozhovoru* (ZDROJ: vlastní zpracování) - 89 -
- Příloha č. 2** – *Motivace informantů* (ZDROJ: vlastní zpracování) - 90 -

PŘÍLOHA Č. 1 – VZOR OSNOVY ROZHOVORU

Osnova témat a otázek pro rozhovory s uchazeči

- 1) Úvod: představení výzkumu, výzkumníka, informovaný souhlas
- 2) Základní pasportizace: identifikace účastníka výzkumu – jméno, věk, vzdělání, místo bydliště, rozlišení AZ x DVC
- 3) Otázky introspektivní – vlastní reflexe AZ (DVC)
 - Jaké je vaše civilní zaměstnání?
 - Jak obvykle trávíte svůj volný čas? Jaké jsou vaše zájmy, ovlivnila je nějak AZ (DVC)?
 - Jaká byla vaše hlavní motivace pro vstup do AZ (k absolvování DVC)?
 - Kde jste se o AZ (DVC), jaké informační kanály jste sledoval (FB, web)?
- 4) Otázky extrospektivní – pohled ostatních, přiznanost
 - Hlásíte se otevřeně k členství v AZ (k účasti na DVC)?
 - Jaký je postoj vašeho partnera-partnerky na účast v AZ (na DVC)? Co na to říká zbytek rodiny a vaši přátelé? Jak se k tomu staví váš zaměstnavatel?
 - Jak dlouho plánujete setrvat v rámci AZ? (Plánujete se po DVC zapojit i do AZ)?
- 5) Otázky na zjištění názorového ukotvení participanta
 - Co se vám vybaví, když se řekne *armáda*? [případně AZ (DVC)]?
 - Jaký je podle vás obraz armády ve společnosti?
Změnilo se na tom něco s Covid-19, případně s válkou na Ukrajině?
 - Cítíte se v ČR bezpečně?
 - Jak moc důvěřujete následujícím institucím – ČR, EU, NATO, OSN
 - AČR na svém Facebooku často zveřejňuje výrok „*bez armády není vlasti*“. Souhlasíte s ním? Co pro vás znamená vlast?
 - Jaká je podle vás role armády (mimo vojenskou, obrannou)? Je její rolí připomínat historické události a má nezastupitelnou úlohu u ceremoniálů?
- 6) Závěr – témata, která nezazněla, otázky participanta
- 7) Poděkování, ukončení

PŘÍLOHA Č. 2 – MOTIVACE INFORMANTŮ

Vojínka č. 1 – již jsem zmiňoval, že tato 41letá inženýrka se dostala do kontaktu s AZ prostřednictvím známých z volnočasového šermování. Přestože jí armáda lákala už odmalička, až díky přátelům si řekla, že by si to taky chtěla vyzkoušet, dokázat si to. Na službě jí lákalo, že může uplatnit svoje profesní zkušenosti (studovala leteckou přepravu). Důležitou roli rovněž hrály krize jako pandemie anebo válka, která jí „otevřela oči“. Na AZ se jí líbí, že je součástí armády, avšak „*stále jednou nohou na svobodě*.“ Můžeme tedy pozorovat kombinaci jak zaměstnaneckých motivací, tak post-moderní touhu „*si to dokázat*“. V asociační technice si pod pojmem AZ však představuje *vlast, pomoc a ochranu*, což jsou pojmy, které spadají do motivací institucionálních.

Vojín č. 2 – tento dvacetiletý mladík s dvojím občanstvím se rozhodl absolvovat DVC. Vedlo ho k tomu bojové umění, které cvičí řadu let. V něm se pohybuje mnoho lidí z ozbrojených složek, a tak pro něj byla armáda plánem B, kdyby mu nevyšla škola. Jednou během zkouškového si hledal na internetu informace o US special forces a zjistil, že ekvivalentem v Česku jsou aktivní zálohy a pak narazil na možnost DVC. Byl zvědavý a chtěl si to čistě jen vyzkoušet. Na Kurzu zjistil, že podle něj armáda bere hodně svobody, takže už to pro něj není možností B v jeho kariéře. Kdyby byl víc usazený v ČR, tak by o zapojení do AZ přemýšlel. U tohoto vojína vidíme převládající post-materiální motivace.

Vojín č. 3 – tento mladý student se věnuje politologii, se kterou jsou otázky obrany nutně spjaty, to znamená, že povědomí o této problematice měl už dříve. Sám zmiňuje, že důvodů pro vstup bylo víc, ale jako hlavní uvádí „*být připraven pomoci v době krize*“, chtěl mít základy „*něčeho co snad nebude potřebovat, ale je lepší být připraven*“. S válkou na Ukrajině si uvědomil „*kdy jindy, než teď*“. Sám uvedl, že se necítí být vlastenec, ale jsou pro něj spíše důležité evropské hodnoty, proto není snadné jeho motivace zařadit do institucionálních, kam však podle Zetochy (2007) touha pomoci společnosti spadá.

Vojínka č. 4 – tato čerstvá absolventka VŠ chtěla už odmala do armády, o AZ věděla již dávno. Potom potkala někoho, kdo v AZ působil, a to brala jako znamení, na všechno se doptala a po delší době, když na sobě začala pracovat, zaběhla Gladiator race – viděla, co dokáže a šla do toho. Tím se jí splnil sen, „*když jsem se dozvěděla, že mám hodnost, tak jsem se rozbrečela*.“ Armáda pro ni představuje *bezpečnost, spravedlnost a řád* a uvažuje, že časem přejde k profesionálům. Zde tedy vidíme opět kombinaci všech typů motivací.

Vojín č. 5 – šestadvacetiletý podnikatel, držitel dvou magisterských titulů uvádí armáda jako svůj životní sen, který se ho drží od dětství. V dospívání začal cítit odpovědnost vůči společnosti, kterou by podle něj měl „*každý intelektuál projevít (ať už tak že bude součástí armády, nebo bude fungovat pro vyšší dobro skrze technologický pokrok apod.)*.“ Třetí důvod, který uvádí jako *pragmatický* je být připraven – vědět, co dělat v krizových situacích. Jako svůj domov vnímá EU a důležitou hodnotou je pro něj svoboda, proto by nešel k profesionální armádě. Kombinuje tak institucionální a postmoderní motivace.

Vojín č. 6 – jednadvacetiletý student práv rovněž chtěl do armády už od mala. Věnuje se military koníčkům, ve volní čase střílí a vlastní zbrojní průkaz. Armáda pro něj byla i motivací k dalšímu studiu. V AZ se chtěl „*naučit novým věcem, co se týká poslání být bojovník, jak se o sebe postarat, zacházet se zbraní*.“ Přestože o armádě mluvil jako „*projektu na podporu nezaměstnanosti*“, uvažuje o kariéře vojáka. Později však zmínil i to, že pro vojáky je důležité vlastenectví. Proto se opět jedná o kombinaci všech typů motivací.

Vojín č. 7 – tento student humanitního oboru byl na Kurzu rovněž v módu DVC. Rozhodl se pro to ještě před válkou, protože si váží toho, že „*žijeme ve svobodné společnosti a že je taková možnost vyzkoušet si, jaké je to být voják a osvojit si ty základní dovednosti*.“ Kdyby k něčemu došlo, tak jako tak by chtěl „být u toho“ a pomoci – chce být připraven. Na DVC oceňuje možnost nezávazné zkoušky, vnímá to jako *skvělou příležitost*. V jeho případě se tedy jedná o kombinaci institucionálních a postmoderních motivací.

Vojín č. 8 – je třiadvacetiletý student magisterského oboru obrany. Už od prváku jej armádní prostředí láka, má tam mnoho známých. Jeho hlavní motivací bylo *být schopen to tady ubránit*, protože si myslí, že *to tady stojí za to*. Později uvedl, že vzhledem ke svému studiu bude jednou pracovat v sektoru obrany a armáda je jednou z možností, a proto je v AZ, aby si to ujasnil. Sám se označil za vlastence, vlast spojil s armádou i v asociacích, na AZ vyzdvihuje prvek dobrovolnosti. Jedná se tedy o kombinaci všech typů motivací.

Vojín č. 9 – je 43letý skladník, vyučen jako obráběč kovů chtěl být vojákem už jako malé dítě. K profesionálům se pokusil vstoupit už před 2 lety, ale nešlo to kvůli jeho vztahu. K rozhodnutí vstoupit do AZ právě nyní ho vedly nepokoje spojené s válkou na Ukrajině. „*Abby civilní obyvatelé mohli v klidu spát, chtěl jsem být připraven a v pohotovosti*.“ S armádou se mu asociuje jeho předek (*dědeček*) a s AZ *pomoc lidem v nouzi*. Armáda mu přináší zabezpečení i na rovině vzdělání „*díky těm přednáškám a vzdělávání tady už mám informace o tom, jak co funguje*.“ Je přesvědčen, že chce k profesionálům, AZ bere jako přestupní stanici. V tomto případě lze nalézt institucionální a zaměstnanecké motivace.